

Panu Litmanen

Takaisin politiikkaan. Pragmaattinen analyysi Euroopan unionin ja Venäjän energiasuhteista presidentti Putinin aikana

Tampereen yliopisto
Politiikan tutkimuksen laitos
Kansainvälinen politiikka
Pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2007

Tampereen yliopisto

Politiikan tutkimuksen laitos

LITMANEN, PANU: Takaisin politiikkaan. Pragmaattinen analyysi Euroopan unionin ja Venäjän energiasuhteista presidentti Putinin aikana

Pro gradu –tutkielma, 111 s.

Kansainvälinen politiikka

Toukokuu 2007

Tutkielmassa käsitellään Euroopan unionin ja Venäjän välisiä energiasuhteita presidentti Putinin aikana. Tutkielman tarkasteluajajakso on pääosin 2000-2006. Tutkielman lähtökohtana on Euroopan unionin jäsenmaiden lisääntyvä riippuvuus tuontienergiasta, erityisesti venäläisestä maakaasusta ja öljystä.

Riippuvuussuhteen nähdään olevan molemminpuolinen, mutta ajoittain ongelmallinen. EU-maat tarvitsevat venäläistä energiaa, ja toisaalta Venäjän valtio ja sen hallinnoimat energia-alan yritykset tarvitsevat energian myynnistä saamiaan tuloja toteuttaakseen modernisointihankkeitaan, jotka liittyvät usein yhteiskunnan infrastruktuuriin sekä tietyiltä osin myös sotilaalliseen jälleensuostautumiseen.

Tutkielman teoreettisena viitekehyksenä toimii Agnew'n ja Corbridgen muotoilema geopolitiittinen teoria, jossa geopolitiikka nähdään eri instituutioiden tekemänä globaalin tilan jakamisena alueisiin ja poliittis-taloudellisiin vaikutuspiireihin. Keskeistä teoriassa on materiaalistien, tilaan sidottujen seikkojen lisäksi erilaiset mallit ja visiot, joilla kuvataan talouden toimintaa ja vaihtoehtoisia kehityskulkuja.

Käsitteellisinä kiintopisteinä toimivat ylikansallinen liberalismi sekä hegemonia. Ylikansallinen liberalismi käsitetään sellaisena taloudellis-poliittisena ideologiana ja toimintana, jossa korostuvat usko vapaan maailmankaupan ja rauhan tilan kaikkia ihmisiä hyödyttävään luonteeseen, maailmankaupan esteiden purkaminen sekä kansainvälisten instituutioiden muotoilemien sääntöjen noudattaminen. Hegemonia puolestaan käsitetään hallinnan muotona, joka ei kuitenkaan perustu ensisijaisesti väkivaltaan, vaan on ensisijaisesti konsensuaalinen ja nojaa yhteisesti hyväksytyihin sääntöihin, joiden rikkominen on usein tietoinen ja provokatiivinen teko.

Aineistoanalyysimetodina on Ole Wæverin diskurssianalyttisiin menetelmiin pohjautuva metodi, jonka avulla etsittäville sosiaalisilla rakenteilla on korostunut merkitys. Rakenteiden pysyvyyttä kuvataan kerroksellisuudella, jolloin syvemmällä rakenteessa olevat käsitteet, kuten valtio tai

suvereniteetti, ovat pysyvämpiä ja poliittisten päätöksentekijöiden toimesta vaikeammin muutettavissa.

Tutkielmassa Euroopan unionilla on ylikansallisen sääntelijän rooli. Unionin ideologis-legaalis-normatiivinen sääntely ei ulotu pelkästään unionin jäsenmaihin, vaan myös sellaisiksi pyrkiviin ja muihinkin maihin. Tutkielmassa havaittiin, että Venäjän suhteen EU:n toiminta on ajoittain ristiriitaista ja tehotonta, koska energia-asioissa jäsenvaltiot poikkeavat EU-tason Venäjä-politiikasta ja hoitavat suhteita bilateraalisti Venäjän kanssa. Ongelmatilanteissa Venäjä vetoaa usein erilaisiin teknisiin seikkoihin ja pyrkii kiistämään asioiden poliittisuuden, usein siinä onnistuen.

Avainsanat: Euroopan unioni, Venäjä, Putin, energiasuhteet, ylikansallinen liberalismi, hegemonia

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	6
2. TUTKIMUKSEN ASEMOINTI JA AINEISTO.....	9
2.1. Tutkielman rakenne ja keskeisten termien esittely	9
2.2. Kansainvälisen politiikan debatit tieteenalan oppihistoriaa jäsentävinä kiintopisteinä	12
2.5. Lähdeaineisto ja sen validiteetti.....	18
3. METODI JA TEORIA	22
3.1. Sosiaalinen konstruktivismi.....	22
3.2. Diskurssianalyysin sovellutus.....	24
3.3. Geopolitiikka	31
3.4. Uusi geopolitiikka	32
3.5. Agnew'n geopolitiittinen talous	33
3.5.1. Geopoliittinen järjestys.....	35
3.5.2. Toimijoiden vuorovaikutus ja hegemonia	36
3.5.3. Ylikansallinen liberalismi ja globalisaatio hegemonian muotona	41
3.5.4. Agnew'n ja Corbridgen geopolitiikan kritiikkiä	42
3.5.5. Agnew'n geopolitiikka Venäjän ja EU:n tarkastelussa	43
4. ENERGIA JA MODERNI YHTEISKUNTA: EU:N VAIKEAT VALINNAT	45
4.1. EU:n lisääntyvä energiariippuvuus	45
4.2. Venäjä energiantuottajana	46
4.3. Nouseva itä ja maltillinen euraasianismi.....	48
4.4. EU ja Venäjä: peliä kaksilla korteilla?	51
4.5. Energia kauppatavarana: Venäjän kohtalokas riippuvuus?.....	54
5. EU JA VENÄJÄ: MODERNI JA POSTMODERNI?.....	58
5.1. Venäjä, Eurooppa ja länsi.....	59
5.2. Normatiivinen valta, EU ja Venäjä	62
5.2.1. Diskurssianalyttinen näkökulma EU:n normatiiviseen valtaan	67
5.3. Normit ja arvot EU:n ja Venäjän kanssakäymistä jäsentävinä rakenteina	68
5.3.1. Venäjä, suvereniteetti ja valtion eheys	71
5.4. Integraatio- ja suvereniteettilogiikan törmäys	73
5.5. Kaksi Eurooppaa.....	76
6. HEGEMONIA JA MARKKINATALOUS	79
6.1. Tasaveroista kumppanuutta vai sanelupolitiikkaa?	79
6.2. Demokratian korostaminen ja siihen liittyvät ongelmat	83

6.3. Energiainvestoinnit ja keskinäisriippuvuus vai energia-alan hallinta ja geopolitiikka?	85
6.5. Kahdenvälisyys ja multilateralismi eurooppalaisessa energia-politiikassa.....	86
7. JOHTOPÄÄTELMÄT	89
LÄHDE- JA KIRJALLISUUSLUETTELO	93

1. JOHDANTO

Käsittelen tutkielmassani Euroopan unionin ja Venäjän energiasuhteita. Pyrin osoittamaan, että EU:n ja Venäjän virallisessa retoriikassa korostamien keskinäisen riippuvuuden ja teknisten yksityiskohtien taustalla vaikuttavat asiat kytkeytyvät suoraan EU:n ja Venäjän kehitykseen poliittisina projekteina, joissa energialla on monta roolia. Energia voi olla yhteistyön katalyytti ja toista valtiota vastaan suunnatun ulkopoliittikan instrumentti yhtä aikaa. Viime aikoina paljon keskustelua herättänyt EU:n lisääntyvä riippuvuus Venäjän energiavaroista ei sinällään johda positiiviseen tai negatiiviseen kehitykseen, mutta asettaa kuitenkin kanssakäymiselle rajoitteita, joiden olemassaolo heijastuu monella tasolla EU:n suhtautumisessa Venäjään ja toisin päin.

Miellän siis energiakysymykset osaksi EU:n ja Euroopan poliittista integraatioprojektia enkä vain esimerkiksi kaupankäynniksi, jolla turvataan yhteiskunnan toiminnan kannalta elintärkeän energian saanti. Toisaalta hyväksyn liberalistisen näkemyksen kaupankäynnin hyödystä molemmille osapuolille sekä väitteen siitä, että lisääntyvällä kaupankäynnillä on suotuisia vaikutuksia myös kansainvälisen järjestelmän vakauden ja rauhan kannalta. Pelkistetyimmillään tämä tarkoittaa sitä, että mitä monipuolisempia ja monimutkaisempia ylikansalliset talous- ja tuotantosuhteet ovat ja mitä tiiviimmin eri toimijat ovat kytkeytyneet toisiinsa, sitä vähemmän sodankäynnillä voidaan saavuttaa ja sitä epätodennäköisempiä sotilaalliset konfliktit ovat. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että sotilaallisten konfliktien väheneminen johtaisi jolloin tavoin tasaisempaan tai harmonisempaan maailmaan, vaan sitä, että konfliktitilanteissa ei välttämättä turvauduta suoranaiseen fyysiseen väkivaltaan.

Talouden ja taloudellisen kanssakäymisen voimakas korostuminen kytkeytyy osaksi viime vuosina käytyä globalisaatiokeskustelua, jonka pääpaino on ollut nimenomaan maailman taloudellisessa kehityksessä ja kapitalismin lopullisessa vakiintumisessa ainoaksi talousjärjestelmäksi. Perusoletuksena tutkielmassa on, että Venäjän ja EU:n välillä vallitsee keskinäinen riippuvuussuhde, joka ilmenee erityisen hyvin energiaan liittyvien kysymysten kautta. Tutkielman teoreettinen tausta on Agnew'n ja Corbridgen muotoilema ajatus geopolitiisesta järjestelmästä, jossa yksittäisen valtion johtoaseman sijasta hegemonian muodostavat rakenteelliset institutionaaliset voimat. Yhdessä uudesta geopolitiikasta kirjoittaneiden kesken he näkevät talouden merkittävästi korvanneen sotilaallista vastakkainasettelua, mutta eivät näe tämän välttämättä johtavan valtioiden vastakkainasettelun loppumiseen. Merkittäväksi käsitteelliseksi

kiintopisteeksi muodostuu tällöin hegemonia, joka muodostuu nykypäivänä valtioiden ja muiden toimijoiden vuorovaikutuksen kautta muotoutuvista käyttäytymis- ja ilmaisutavoista, eikä pelkästään ylivoimaisesta sotilasmahdista. Tässä ajattelumallissa Yhdysvallat on toki hegemoninen valta, mutta hegemonian painopiste on kylmän sodan ajoista muuttunut. Venäjä ei enää ole globaaliin tilaan sopimaton valtio, jota pitäisi padota. Nyt Yhdysvaltain strategiana on Venäjän sitouttaminen mukaan markkinatalouteen ja taisteluun sen vihollisia vastaan. Lyhyesti sanottuna Venäjän tulisi olla osa ratkaisua, ei osa ongelmaa: vakaa ja arvattava eikä epävakaa ja poukkoileva. Euroopan unionin tavoite on pääpiirteissään sama kuin Yhdysvaltojen, mutta EU käyttää Venäjän sitouttamiseen eri keinoja, joiden muotoilussa maantieteellinen läheisyys ei liene vähäpätöisin seikka. Tutkielmassa perehdytään näihin keinoihin ja niiden käytön seurauksiin pääpainon ollessa energiaan liittyvissä kysymyksissä.

Vaikka voi olla liioiteltua väittää Putinin Venäjää energian supervallaksi, Venäjä on uudella vuosituohannella nousemassa entistä merkittävämmäksi energiantoimittajaksi, jonka osuus Euroopan unioniin tuotavasta energiasta tulee lähitulevaisuudessa kasvamaan. Öljystä ja ennen kaikkea maakaasusta saatujen vientitulojen avulla Venäjän valtio ja venäläiset energiayhtiöt ovat vahvistaneet asemiaan maailmantaloudessa eivätkä ole pelkästään länsimaiden toiminnan objekteja kuten 1990-luvun alkupuolen tutkimuskirjallisuudessa usein implikoitiin. Ratkaisevaksi kysymykseksi Venäjän ja venäläisten kannalta nousee se miten valtio – johtajanaan presidentti Putin - käyttää energiasta saatavia tuloja. Onko Venäjän poliittisella johdolla halua ja kykyä ohjata vaurautta laajasti yhteiskuntaan vai säilyykö tulonjako nykyisenkaltaisena, johon johtaneessa kehityksessä pienehkö poliittis-taloudellinen eliitti – huipulla niin sanotut oligarkit – rikastui erittäin nopeasti ja paljon. On puhuttu jopa maailmanhistorian suurimmasta kansallisomaisuuden uusjaosta. Entä toimiiko talous markkinaoptimistien kuvaamalla tavalla ja luo vähitellen suuren keskiluokan, jonka myötä suunnilleen kaikki Venäjän ongelmat – tai näkökulmasta riippuen erityispiirteet – poistuisivat? Tätä on vaikea ennustaa, mutta nopeasti se ei kuitenkaan tapahtune.¹

EU:ssa puolestaan pohditaan sitä, miten lisääntyvä riippuvuus venäläisestä energiasta vaikuttaa talouteen ja kilpailukykyyn sekä laajemmin eurooppalaiseen yhteistyöhön. Pitäisikö jäsenmaiden esimerkiksi antaa unionille suurempi toimivalta energia-asioissa ja luoda koko unionin kattava energiapolitiikka? Tätä kirjoitettaessa unionin energiakeskustelu on virinnyt melko vilkkaaksi, kun fossiilisten polttoaineiden hinta on historiallisessa huipussaan, ja jopa niiden saatavuus on nähty kyseenalaiseksi, erityisesti niin kutsutun peak oil -teorian puitteissa. Teorian kannattajien mukaan

---

¹ Ks. Freeland (2005) virkistävän erilaiseksi ja humaniksikin lehtinaisen näkemykseksi Venäjän yhteiskunta- ja talouskehityksestä Neuvostoliiton hajoamisesta 2000-luvun alkuun saakka.

suhteellisen halvan fossiilisen energian, lähinnä öljyn, varaan rakennetut yhteiskunnat tulevat kohtaamaan suuria sopeutumisvaikeuksia, kun öljyntuotanto pienenee ja jalostetun raaka-aineen hinta vastaavasti kasvaa voimakkaan kysynnän vallitessa.²

Välittömästi kylmän sodan päättämisen ja Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen esitetyt näkemykset uudesta uljaasta maailmasta ja ”rauhan osingosta” ovat osoittautuneet liiallisen yksinkertaisiksi. Maailma on kyllä uusi, muttei välttämättä uljas, ja osingot ovat jakautuneet sangen epätasaisesti. Euroopan rajojen – sekä psykologisten että konkreettisten – uudelleenjärjestelyssä Venäjä on jätetty ja on jättäytynyt ulkopuoliseksi eikä sen muuntaminen markkinatalousmaaksi ole tapahtunut niin nopeasti tai kivuttomasti kuin jotkut ennustivat ja olisivat halunneet. Kun mitään ihmettä ei ole hetkessä tapahtunut, sekä länsimaissa että Venäjällä on jälleen kerran herännyt vilkas keskustelu Venäjän ja venäläisten paikasta maailmassa sekä siitä, millä tavoin Venäjän tulisi tuohon paikalle pyrkiä. Keskustelulla on merkitystä myös tutkielmani kannalta. EU on asettanut tavoitteekseen Venäjän sovittamisen eurooppalaiseen integraatiokehitykseen. Venäjä ”lähenee” tai ”integroituu” unioniin omaksumalla ”eurooppalaisia” arvoja. Tutkin sitä, millaista EU:n hegemonia on ja miten se ilmenee suhteessa Venäjään. Kytken näin energiasuhteiden tarkastelun laajempaan keskusteluun arvoista, normeista ja säännöistä sekä niiden merkityksestä kanssakäymiselle.

Pro gradu-tutkielmani empiirinen tutkimuskysymys on kaksiosainen. Tutkin yleisesti sitä *miten EU ja Venäjä merkityksellistävät energiasuhteet* sekä erityisesti sitä, *miten EU pyrkii muokkaamaan Venäjää ylikansallisen liberalismien toimintalogiikkaan paremmin soveltuvaksi toimijaksi*. Oletuksena on, että EU pyrkii olemaan hegemoninen toimija suhteessa Venäjään, jolloin tarkastelussa energiasuhteita ei typistetä pelkäksi kaupankäynniksi, vaan niiden taustalla nähdään olevan jatkuvaa poliittista kamppailua siitä, kuka saa määrätä miten ja millä ehdoilla energiakauppaa käydään. Näin ollen en tee jakoa kaupankäynnin ja politiikan välille muuten kuin analyyttisessä mielessä.³ Sama problematiikka ja tutkimuksellinen valinta koskevat sisä- ja ulkopoliittikkaa niiltä osin kuin niitä sivutaan.

---

² Teorian perusteista ks. esim. Campbell (2005), Aleklett (2005) sekä Aleklett & Campbell (2003).

³ Vrt. Morozov (2005), s. 4.

2. TUTKIMUKSEN ASEMOINTI JA AINEISTO

2.1. Tutkielman rakenne ja keskeisten termien esittely

Tutkielman toisessa luvussa käyn lyhyesti läpi kansainvälisen politiikan tutkimuksen viimeaikaista teoriakeskustelua silmällä pitäen oman tutkielman sijoittumista tutkimukselliselle kentälle. Suhtaudun kriittisesti kehitykseen, jossa poliittinen toimijuus – ihmisten välinen vuorovaikutus – häivytetään instituutioiden tai totalisoivan valtakäsityksen alle. Näin ollen käytän erilaisia nimityksiä tai lyhenteitä kollektiiveille kuten Venäjä tai EU pitäen aina mielessä sen, että niiden takana on lopulta ihminen ja hänen toimintansa suhteessa muihin ihmisiin.

Tulkitsen tilannetta niin, että kansainvälisen politiikan tutkimussuuntausten runsaus on samalla osoitus alan pirstaloitumisesta, jolloin tutkimuskohteiden ja -metodien kirjo on laajentunut ja tutkimuskohteiksi voidaan nyt legitiimisti nostaa sellaisia asioita, joita on ennen pidetty liian vähäpätöisinä ja merkityksettöminä kansainvälisen politiikan kannalta. Tämänkaltainen kehitys on myönteinen asia, mutta samalla olisi mielestäni hyvä pitää huoli siitä, että realistisen tutkimussuuntauksen ja paradigmojen ulkopuolella työskentelevät tutkijat eivät keskustelisi vain keskenään ilman pyrkimystä koskettaa laajempaa yleisöä, joille kansainvälinen politiikka näyttäytyy pitkälti joukkotiedotusvälineiden ja niissä esiintyvien usein melko konservatiivisten ja mielipiteiltään ennalta-arvattavien asiantuntijoiden kautta. Samalla olisi sääli, jos tilanne kehittyisi siten, että uusien polkujen raivaajat menettäisivät mielenkiintonsa perinteisiin ”koviin” ja mielestäni edelleen relevantteihin tutkimuskohteisiin, kuten asevarusteluun tai valtioiden väliseen kamppailuun luonnonvarojen hallinnasta, joka kaikella todennäköisyydellä tulee väestön- ja aineellisen kulutuksen kasvun myötä kiihtymään.⁴ Mikrotason ongelmiin pureutuminen ja esimerkiksi tiettyjen uskontokuntien tai kansanryhmien tai äärimmillään jopa yksittäisten ihmisten kohtaloihin paneutuminen – eräänlainen reaktio erityisesti Yhdysvalloissa suosituille hyvin pelkistetyille systeemi- ja järjestelmätason teorioille – ei saisi kaventaa näkökenttää siten, että laajojen kokonaisuuksien tarkastelu sivuutetaan liiallisen reduktionistisina. Ainakin nuo mikrotason problematiikat tulisi nähdä osina suurempaa kokonaisuutta.

---

⁴ Ks. SIPRI (2006), s. 11, jonka mukaan maailman asevarustelu kiihtyy edelleen eikä suinkaan ole vähentynyt kylmän sodan loppumisen myötä. Koko maailman asemenot ovat vuosien 1996-2005 välisenä aikana kasvaneet noin 34 prosenttia. Voimakkaasti kallistuneista fossiilisista polttoaineista saadut vientitulot ovat mahdollistaneet esimerkiksi Venäjän jälleenvarustautumisen ja toisaalta nostaneet ei-öljyomavaraisten maiden sotilaskuluja.

Samoja asioita voi ja pitää lähestyä monista eri näkökulmista käsin eikä analyysin eri tasoja ja perspektiivejä kenties kannata asettaa vastakkain, vaan ajatella niiden parhaimmillaan täydentävän toisiaan, yhteensopimattomat osat huomioiden. Tämän tutkielman muotoutumisen aikana tutustuin mahdollisuuksien mukaan sekä venäläiseen kansainvälispoliittiseen tutkimukseen että venäläiseen kaunokirjallisuuteen, jonka puoleen monet – eivät vähiten venäläiset itse – ovat kääntyneet etsiessään Venäjän ja venäläisyyden syvintä olemusta etsiessään.

Luvun kaksi jälkimmäisessä osuudessa esittelen työssä käytetyn aineiston ja luvussa kolme selostan tutkielman teorian ja metodin. Kolmas luku on rakennettu siten, että se etenee yleisestä yksityiskohtaiseen. Käyttämäni diskurssianalyttinen ote perustuu pääpiirteissään Ole Wæverin ja Lene Hansenin kehittämään varianttiin, jossa olennaista on diskurssien rakentaminen julkilausutusta puheesta ja näin muodostuvan käsite- ja rakenteellisen kerroksellisuuden. Erona erilaisille psykologisvaikutteisille suuntauksille he eivät pyri pääsemään puhujan ”pään sisään” ja pohdi mitä puhuja todella tarkoittaa, vaan analysoivat puhetta sellaisena kuin se puhutaan. Kerroksellisuudella Wæver ja Hansen tarkoittavat sitä, että poliittisessa toiminnassa ja sitä kuvaavissa diskursiivisissa rakenteissa muutos ei ole yksiselitteinen kysymys.⁵ On olemassa tiettyjä peruskäsitteitä – työssäni olennaisena esimerkiksi valtiosuvereniteetti – joihin suhtautuminen muuttuu tiettyssä yhteiskunnassa ja poliittisessa järjestelmässä varsin hitaasti. Mutta koska kyseessä on pohjimmiltaan avoin järjestelmä, muutos on aina mahdollista.

Tutkielman teoreettinen osuus perustuu pääpiirteissään John Agnew'n ja Stuart Corbridgen kansainvälisen poliittisen taloustieteen ja poliittisen maantieteen välimaastoon sijoittuvaan teoriaan kansainvälisestä järjestelmästä ja erityisesti sen kehityksen viimeisimmästä vaiheesta, jonka he ovat nimenneet ylikansalliseksi liberalismiksi. Kyseessä on geotaloudellinen lähestymistapa, jossa sekä materiaalisilla tilaan sidotuilla käytännöillä että niiden kuvaamisella ja niistä käytävällä jatkuvalla kamppailulla on merkitystä. Teoriassa on tiettyjä vivahteita aiemmista imperialismiteorioista ja erityisesti Immanuel Wallersteinin kehittämästä historialliseen analyysiin nojaavasta maailmanjärjestysteoriasta, jossa periferiset alueet ovat olleet lähinnä raaka-aineiden tuottajia ja -lähteitä, joita taloudellisesti "kehittyneemmät" valtiot käyttävät hyväkseen.⁶

---

⁵ Wæver Ole (2002), s. 26.

⁶ Erit. Agnew (1998) ja (2003) selostaessaan globaalin kuvan muotoutumista geopolitiikasta 1500-luvun löytöretkistä tähän päivään. Mutta toisaalta Agnew'n teoretisointi on myöhemmin kääntynyt eri suuntaan kuin Wallersteinin syklinen ja kaikenkattava käsitys maailman taloudellisesta kehityksestä. Yhteistä molemmille on kuitenkin pyrkimys tuon kehityksen ymmärtämiseen historiallisesta näkökulmasta, jolloin tutkija tarvittaessa vapauttaa itsensä maalailemaan laveitakin kaaria. Ks. esim. Agnew & Coleman (2006).

Keskeistä Agnew'n ja Corbridgen teoriassa on hegemonia, joka aiempina aikakausina ilmennyt yksittäisten valtioiden kautta. Heidän mukaansa kehitys on 1990-luvun alun jälkeen kulkenut suuntaan, jossa mikään yksittäinen valtio ei ole selkeässä johtajan asemassa, vaikka Yhdysvaltain asema on edelleen hyvin vahva.⁷ Sovellan tätä perusajatusta siten, että esitän Euroopan unionin pyrkivän toimimaan hegemonisesti suhteessa Venäjään. Tarkastelufokukseni mukaisesti osoitan myöhemmissä luvuissa primaariaineiston analyysillä, miten tämä näkyy EU:n ja Venäjän energiasuhteissa.

Luku neljä taustoittaa Venäjän energiavaroja ja EU:n lisääntyvää riippuvuutta tuontienergiasta. Lisäksi luvussa sivutaan Venäjän pyrkimyksiä laajentaa energian ostajakuntaansa erityisesti taloudellisesti voimakkaasti kasvavien Aasian maiden suuntaan. Energiakauppa kytkeytyy Venäjän ja Kiinan osalta myös asevarusteluun. Venäjä on lähivuosina myynyt merkittäviä määriä aseita Kiinalle. Jotkut näkevät tässä piilevän uuden asevarustelukierteen alun.

Luku viisi tarkastelee EU:a ja Venäjää toimijoina kuten ne useimmiten poliittisten johtajien puheissa esitetään. Tämän käsitteitä ja käsitehistoriaa tangeeraavan luvun johtoajatukseksi on se, että Venäjä ja Eurooppa (ei välttämättä EU) ovat toisilleen erittäin tärkeitä. Niitä määriteltäessä ja puhuttaessa niiden erityispiirteistä, historiasta ja lähes mistä vain joudutaan ennemmin tai myöhemmin nojaamaan toiseen. Tämä nousee esiin myös primaariaineistossani. Erityisesti presidentti Putin korostaa jatkuvasti Euroopan ja EU:n merkitystä Venäjälle sekä samalla Venäjän eurooppalaisia juuria. Euroopan unioni puolestaan rinnastaa usein Euroopan ja EU:n, josta aiheutuu jännitteitä Venäjän ja EU:n välille. Rajaamalla Eurooppa kattamaan vain EU-maat piirretään selkeä ja vaikeasti ylitettävä raja. Tällainen dualistinen logiikka on hyvin tyypillistä EU:n toiminnalle – ja miksei myös politiikan käsitteelliselle määrittelylle.⁸ Agnew'n ja Corbridgen eksplikoima ylikansallinen liberalismi murtaa sitä, mutta tämä tapahtuu melko yksipuolisesti EU:n toimesta. Äärimmäinen ja samalla hyvin epätodennäköinen lopputulos olisi yksi talousjärjestelmä, yksi

---

⁷ Vrt. Harle (2005), s. 16-17, jonka mukaan Agnew'n ja Corbridgen väite hegemoniasta ilman tunnistettavissa olevaa territoriaalista hegemonia on puolustettavissa ainoastaan, jos kansainvälinen poliittinen järjestelmä eli toimijoiden väliset valtasuhteet jätetään täysin huomioita. Myöskään minä en kiistä Yhdysvaltain ehdotonta aseellista ylivaltaa, mutta tuo ylivalta ei korostu tutkielmani aihepiirissä ja maantieteellisellä tarkastelualueella. Lähinnä Yhdysvallat vaikuttaa taustalla määräten tiettyjä toimintakehyksiä, konkreettisenä esimerkkinä se, että mitkään valtiot eivät voi sopia mistään merkittävästä sotilaalliseen turvallisuuteen (turvattomuuteen) liittyvästä asiasta ohi Yhdysvaltain. Toisaalta Yhdysvallat on vapaa – mihinkään suurempaan toimintaan johtamatta – toimimaan mielensä mukaan asiassa kuin asiassa, joskaan ei aina ilman sotilastappioita. Esimerkiksi terroristeiksi epäiltyjen pidättämiseen tarkoitettujen CIA:n salaisien vankiloiden perustaminen ja ylläpitäminen ympäri maailman tuskin olisi onnistunut yhdeltäkään muulta valtiolta. Ks. Euroopan neuvoston raportoin arvio asiasta: Marty (2006), s. 13-21.

⁸ Ks. Luoma-aho (2000), s. 704–705, Schmidtin politiikkakäsityksestä.

oikeuskäytäntö sekä yhdet yhdenmukaisesti toteutuvat ihmisoikeudet ja lopulta yksi EU-Eurooppa. Unioni on pyrkinyt ylittämään dualismin erilaisilla kumppanuus- ja yhteistyösopimuksilla sekä pehmentämään jäsenmaiden ja ulkopuolisten alueiden välisiä rajoja. Venäjän kanssa tätä on yritetty muun muassa PCA-sopimuksen ja niin kutsutun energiadialogin avulla. EU-komission terminologiaa käyttäen voi todeta, että jonkinlainen energiadialogi syntyy lähes automaattisesti Venäjän ja EU-maiden välille energiaan liittyvän riippuvuussuhteen vuoksi, vaikka mitään virallista dialogia ei komission toimesta edesautettaisikaan.

Luvussa viisi käsitellään myös EU:n normatiivista valtaa, jolla tarkoitetaan EU:n kykyä vaikuttaa unionin ulkopuolisiin valtioihin rauhanomaisella tavalla tiettyjen arvojen ja normien kautta. Tämä ei tarkoita sitä, etteikö EU haluaisi vaikuttaa eri valtioiden toimintaan itseään hyödyttävällä tavalla, vaan sitä että unionin vaikutusvalta on epäsuorempaa ja erilaista kuin esimerkiksi Yhdysvaltain tarvittaessa aseelliseen voimankäyttöön perustuva toiminta. Venäjän asemaa tässä kilpailutilanteessa parantaa sen valtavat energiavarat, joista riippuvainen Eurooppa ei voi menestyksekkäästi pelkästään sanella vaatimuksiaan Venäjälle.

Luku kuusi jatkaa hegemoniatematiikan käsittelyä keskittyen tarkastelemaan EU:n pyrkimystä sanella Venäjälle markkinatalouden, oikeusjärjestyksen ja ihmisoikeuksien kunnioittamisen periaatteita. Loppuluku seitsemän päättää tutkielman ja vetää yhteen käsitellyt aihepiirit.

2.2. Kansainvälisen politiikan debatit tieteenalan oppihistoriaa jäsentävinä kiintopisteinä

Apusen mukaan kansainvälistä politiikkaa tieteenalana kuvataan yleisesti erilaisten teoreettisten koulukuntien välisenä kilpailuna, jossa aika toimii järjestävänä elementtinä. Yksinkertaisimmillaan tieteenalan oppihistoria on nähty asteittain etenevänä melko lineaarisena kehityksenä, jossa yhtä aikakautta hallitsee tietty käsitys tutkimuksen lähtökohdista, metodologiasta ja tavoitteista. Tarkastelussa on usein myös tietty progressiivisuuden vivahe, vaikka sitä ei eksplisiittisesti ilmaistaisikaan.⁹ Pinnan alle mentäessä huomataan kuitenkin, että eri orientaatiot eivät välttämättä syrjäytä toisiaan, vaan esiintyvät usein rinnakkain sekä ajallisesti että paikallisesti.¹⁰ Aaltola

---

⁹ Progressiivisuus on tässä valistuksen ajatus tiedon määrän kumuloitumisesta ja asteittaisesta pääsystä lähemmäs totuutta. Tutkimusta leimaa vahva empirismi ja tiede käsitetään itseään korjaavaksi.

¹⁰ Apunen (1991), s. 17. Merkittävä osa johdantoteksteistä ja -kursseista (erityisesti angloamerikkalaisessa perinteessä) kansainväliseen politiikkaan kuvaa tieteenalan kehitystä suurten debattien kautta, joiden ”voittajat” syrjäyttävät aiemmin vallalla olleet käsitykset. Tällainen darwinistinen lähestymistapa on ymmärrettävä siinä mielessä, että sillä voidaan helposti jäsentää ja koostaa hyvin heterogeenistä tutkimuksen kenttää ja johdattaa opiskelijat alan piiriin. Voi näet olla, että lähestymistapojen koko kirjon paljastaminen heti opintojen alussa johtaisi tarpeettomaan

toteaakin näkemyksen kansainvälisestä politiikasta riippuvan siitä, mistä sitä tarkastellaan. Tieteenalan sisällä tarkasteltuna suhteet ulkopuolelle, muihin tieteenaloihin, ovat hyvin vahvat, mutta sisäisesti ala on erittäin epäkoherentti. Tieteenalaa ei ole helppo rajata tai tyhjentävästi määrittää. Tiedeyhteisön ulkopuolelta tarkasteltuna kansainvälinen politiikka taas näyttää muodostavan oman asiantuntija-alueensa, jonka kommentaattorit ovat eri henkilöitä kuin kotimaan politiikan kommentoijat.¹¹ Apunen tarjoaa ratkaisuksi kansainvälisen politiikan ymmärtämistä laajasti käsitettyjen tekstien eli yhteisten tulkintakäytäntöjen tuottamana maailmana, jolloin ”kansainvälinen politiikka” tai ”kansainväliset suhteet” ovat se tutkimuksen kohteiden joukko, jonka ”tutkijakunta kokee konkreettiseksi, mielekkääksi ja tutkimisen arvoiseksi”.¹² Tämä ei kuitenkaan ole mikään tyhjentävä ratkaisu, sillä tutkijakunta kiistelee nimenomaan siitä, mikä on tutkimisen arvoista ja mielekästä: mitä me oikeastaan tutkimme, kun tutkimme kansainvälistä politiikkaa tai maailmanpolitiikkaa?

Iver B. Neumann kritisoi tieteenalan kuvausta debatteina ja ehdottaa painopisteen siirtämistä eri kirjoittajiin ja heidän teoksiinsa. Tämän hän perustelee Mihail Bahtinin ajatuksilla. Bahtin on käsitellyt dialogia eettisenä imperatiivina ja jopa edellytyksenä ajattelulle.¹³ Neumann tuo esille Bahtinin käsityksen genrestä, lajityypistä, joka sisältää oman muistinsa.¹⁴ Tällöin jokainen uusi teos on olemassa dialogisessa suhteessa edeltäjiinsä. Sikäli kuin jokainen uusi teos puhuu edeltäjilleen, ja sikäli kuin dialogissa luodaan merkitystä, jokainen uusi teos myös muuttaa sitä edeltäviä teoksia. Tällä tavoin ajateltuna myös vähemmän tunnetut ja valtavirran ulkopuolella olevat teokset ovat osa

---

ahdistukseen – tai ainakin itselläni tuollainen olo opiskelun alkuvaiheessa oli. Näen kuitenkin standardiesitystavassa yllämainitun rinnakkaisuuden lisäksi kaksi ongelmaa. Suurten debattien kautta jäsennetty historia marginalisoi helposti lähestymistapoja, joita tutkivat eivät ole kenties lukumääräisesti suuria, mutta tekevät kuitenkin merkittävää työtä valtavirran ohessa ja ovat osaltaan kenties tulevaa valtavirtaa (oppikirjan viimeiseksi luvuksi lisätty ”muita lähestymistapoja” ei ehkä riitä). Toinen ongelma on dualismi, johon helposti törmätään debattiajattelussa. Valinta kahden vaihtoehdon välillä ei aina ole ehdoton: molemmat voivat tarjota relevantteja näkökulmia: vaihtoehtojen eroja ei tarvitse käsittää absoluuttisiksi (dualismin kritiikkiä: Fay (2000), luku 11). Minut on sosiaalistettu tieteenalaan seuraavantyyppisten teosten avulla: Mingst (1999), Jackson & Sørensen (2003), Britanniassa opiskellessani erit. Brown (2001) sekä Baylis & Smith (2001). Virkistävä näkökulma standardiesityksiin on Smithillä (1995), joka tarkastelee tieteenalan ”omakuvia”. Artikkelit ei tosin ole johdantokurssien lukulistoilla.

¹¹ Aaltola (2003), s. 94-95.

¹² Apunen (1991), s. 34-35.

¹³ Bahtin kirjoittaa: ”the idea *lives* not in one person’s *isolated* individual consciousness; if it remains there only, it degenerates and dies. The idea begins to live, that is, to take shape, to develop, to find and renew its verbal expression, to give birth to new ideas, only when it enters into genuine dialogic relationships with other ideas, with the ideas of *others*. Human thought becomes genuine thought, that is, an idea, only under conditions of living contact with another and alien thought, a thought embodied in someone else’s voice, that is, in someone else’s consciousness expressed in discourse.” Lainattu Neumann (2003), s. 137. Kursiivi alkuperäinen.

¹⁴ ”...carries its own memory”. Ajatus genrestä palautuu kirjallisuustieteeseen.

genreä (kansainvälistä politiikkaa).¹⁵ Lyhyesti sanottuna Neumann kannustaa, pragmatismien hengessä, kansainvälisiin suhteisiin perehtyviä säilyttämään mielensä avoimena erilaisille kilpaileville tulkinnoille ja välttämään viimeiseen saakka vaipumista hedelmättömään monologisiin. Toisin sanoen hän hyväksyy empiirisen ongelmalähtöisen tutkimuksen, vaikka lähestyykin sitä moninaisuuden näkökulmasta.¹⁶

Toisenlaisen ja kriittisen näkökulman aiheeseen tarjoaa Steve Smith, joka näkee dialogin ja synteessin mahdollisuudet paljon pessimistisemmässä valossa. Smithin mukaan ajatus eri teorioiden mahdollisuudesta dialogiin ja synteesiin edellyttää tiettyjä jaettuja oletuksia, joita kaikki eivät todellisuudessa jaa. Metateoreettisesti dialogi ja synteesi perustuvat siihen, että kilpailevat teorit ovat riittävän samankaltaisia, jotta niitä voidaan vertailla. Niillä on oltava riittävästi kosketuspintaa toisiinsa. Smith toteaa, että oletus on silloin se, että teorit viittaavat johonkin yhteiseen ulkopuoliseen maailmaan, jota pyritään ymmärtämään ja selittämään.¹⁷ Tietty teoria selittäisi tai viittäisi osaan tuosta maailmasta. Entä jos näin ei ole? Mahdollisuudet vuoropuheluun muuttuvat pieneksi, jos selitettäviä maailmoja onkin useita eikä yhtä yhteistä nimittäjää löydy (yhteismitattomuus, engl. incommensurability).¹⁸ Esimerkkinä epäherkkyydestä teoreettisten lähtökohtien erilaisuuksien huomioimisesta Smith mainitsee Robert Keohanen tunnetun esitelmän,

---

¹⁵ Emt., s. 139-140. Saman asian voi käsittää myös normaali- ja epänormaalidiskurssien kautta. Valtavirran tutkimus on normaalidiskurssia eli keskustelua, jossa vallitsee tietyt normaalit ja kaikille osallistujille luonnolliset periaatteet, jotka välttämättä määrittävät sen, miten osallistuminen ja menestyminen keskustelussa pitää hahmottaa. Tällaisessa keskustelussa ei nouse esiin suurempia ristiriitoja. Epänormaalidiskurssissa otetaan keskusteluun osaa tavalla, joka poikkeaa vallitsevista säännöistä (tietoisesti eli poliittisesti tai tiedostamatta). Käpylä & Mikkola (2005), s. 281-285.

¹⁶ Ks. alaviite 74.

¹⁷ Smith (2003). Vrt. Patomäki and Wight (2000), s. 213-215, jotka ovat kriittisen realismien näkökulmasta katsoen sitä mieltä, että kahden vastakkaisen teoreettisen näkemyksen (positivismi vs. postpositivismi) synteesi (konstruktivismi) ei ratkaise ontologisia ja epistemologisia ongelmia vain sen takia, että synteesi on jonkinlainen keskite kahden ääripään välillä: kahdesta ei heidän mukaansa välttämättä tule oikeaa.

¹⁸ Neufeld (1991), s. 4, tiivistää asiasta näin: "[t]he best way to understand what is meant by incommensurability is to compare it to the positivist understanding of the structure of scientific explanation and theory. Within this understanding, there is the assumption of a "permanent neutral observation language" - achieved by means of the strict separation of subject and object - by which we can evaluate rival theories/ research programmes. It is through this permanent neutral observation language that one can determine the truth content of a given theory / research programme understood in terms of the degree of correspondence to the "real world"; it is because of the permanent neutral observation language that one can know that the standards applied are more than conventions - that the standards applied are "Nature's own"...The incommensurability of paradigms - literally, the absence of a common measure - is an incommensurability of meanings, problems and standards. And it is for this reason, asserts Kuhn, that scientists working within rival paradigms "practice their trades in different worlds" and, in some areas, even "see different things"".

jossa Keohane vaatii reflektivistisiä tutkijoita kehittämään empiirisesti testattavia hypoteeseja ja teorioita, jotta niitä voitaisiin vertailla valtavirran teorioiden kanssa.¹⁹ Keohane, *International Studies Association*in presidentin aseman tuomalla arvovallalla, tavallaan tuomitsi reflektivistit jäämään tieteenalan ulkopuolelle, mikäli he eivät alistuisi pelaamaan samoilla säännöillä kuin hän ja muut rationalistit eli toisin sanoen hylkäävän omat teoreettiset lähtökohtansa. Smithin johtopäätös on, että vuorovaikutus epistemologisilta ja metodologisilta lähtökohdiltaan erilaisten tutkijoiden jää kuurojen keskusteluksi niin kauan kuin kansainvälisten suhteiden tutkimus määrittyy ja määritellään kapean ortodoksisuuden kautta.²⁰

Edellä esitetty lyhyt katsaus tuonee esille kansainvälisen politiikan tutkijoiden perustavaa laatua olevan erimielisyyden siitä, miten tieteenalan olemus pitäisi pohjimmiltaan ymmärtää. Myös Navon pyrkii osoittamaan, että vakiintunut selitys kansainvälisen politiikan teoriasta vaiheittaisena ja debatista toiseen etenevänä kehityksenä on rajoittunut sekä tarpeettoman klininen. Vakiintuneen selityksen mukaan 1920- ja 1930-luvuilla vastakkain olivat idealismi ja realismi, 1950- ja 1960-luvuilla historia ja tiede ja lopulta kolmannessa debatissa positivismi ja postpositivismi 1980- ja 1990-luvuilla. Kolmas debatti synnytti uuden paradigman eli konstruktivismiin.²¹ Navonin mukaan

---

¹⁹ Keohane (1988), s. 393. Tulkitsen, että Keohanen lähestymistapa tieteeseen on pääpiirteissään positivistinen, joka voidaan Delantyn mukaan tiivistää viiteen taustaoletukseen 1) luonnontieteiden ja yhteiskuntatieteiden välillä ei ole perustavaa eroa (skientismi, jossa tiede vastaa totuudesta), 2) naturalismi, joka puolestaan sisältää kolme piirrettä. i) Kaikki voidaan redusoida atomitasolle saakka. ii) Tieteen ja todellisuuden välillä vallitsee yhteys. iii) Todellisuus on olemassa ulkopuolisena entiteettinä ja sitä voidaan tieteen keinoin neutraalisti observoida. 3) Empirismi, jonka avulla tiede etenee havainnosta verifikaatioon kokeellisen menetelmän avulla. 4) Tiede on neutraalia ja arvovapaata 5) Tieteen pitää tuottaa instrumentaalista, hyödyntämiskelpoista tietoa. Delanty (1997), s. 12-13. Tämän oletuspatteriston haastaminen on ollut parin viime vuosikymmenen kansainvälisen politiikan tutkimuksen hedelmällisintä aluetta julkaisujen määrän ja niiden pohjalta käydyn mielipiteenvaihdon kannalta tarkasteltuna.

²⁰ Yksinkertaistettuna epistemologiset (tiedon teorian) kysymykset koskevat tutkijan (inquirer) ja tutkittavan (known tai knowable) välistä suhdetta ja metodologiset kysymykset sitä, miten tutkijan tulisi tutkia. Guba (ed.) (1990), s. 18. Toisin sanoen epistemologia ja metodologia liittyvät kiinteästi yhteen. Edellinen on pohdintaa tutkimuksen menetelmällisistä lähtökohdista ja jälkimmäinen liittyy enemmän tutkimuksen käytännön toteuttamiseen. Asia voidaan nähdä myös niin, että metodologia on epistemologian normatiivinen osa: metodologialla perustellaan, tarkennetaan tai kritisoidaan tutkimuksellisia sääntöjä ja käytäntöjä. Bunge (2001), s. 14571. Epistemologian voi karkeasti jakaa kahteen perusoletukseen, jota voidaan kuvata metaforilla. Toisen mukaan tieto rakentuu pyramidin kaltaiseksi rakennelmäksi. On siis olemassa valmiiksi annettuja kiintopisteitä (niin kutsuttu Arkhimedeen piste), joiden avulla tietoa voidaan rationaalisesti ja systemaattisesti kartuttaa (engl. foundationalism). Toinen metafora on kelluva vene, jolla ei ole perustuksia, vaan sen vahvuus johtuu keskinäisten osien tuomasta vakauudesta. Näkemys siis torjuu annetut kiintopisteet tai ankkurit. Blackburn (1996), s. 123.

²¹ Navon (2001), s. 611. Jos konstruktivismiin teoreettiseksi kontribuutioksi lasketaan se, että kulttuuri ja ideologia muovaavat instituutiota ja käyttäytymistä, Navonin mielestä konstruktivistit eivät lisää mitään olennaista uutta Max Weberin ja muiden 1800-luvun yhteiskuntatieteilijöiden ajatuksiin. Kokonaisuutena Navonin käsitys kansainvälisten suhteiden teorian tilasta ei ole kovin optimistinen: "As Fred Halliday rightly commented, IR theory is now dominated

on hämmästyttävää, että kansainvälisen politiikan teoreettinen (erityisesti amerikkalainen) keskustelu on ollut sokea muualla aiemmin tehdyille ajattelulle. Hän viittaa Der Derianiin ja Shapiroon ja toteaa:

No less presumptuous is the assertion by 'post-positivistic' IR theorists that it is the 'Poststructural critiques of rationalism by French philosophers' such as Foucault and Derrida which, for the first time in the history of human thought, challenged 'the intellectual suppositions upon which Western rationalism and positivism are based'. Not only is this assertion outrageously wrong, but it also reveals a fundamental lack of understanding of the true nature of the so-called 'Poststructural critiques of rationalism by French philosophers'.²²

Kansainvälisen politiikan debatit ovat olleet perustavaa laatua olevien filosofisten kysymysten pohdintaa.²³ Siten on todennäköistä, vaikkakaan ei välttämättä hedelmällistä, että kysymyksiä pohditaan yhä uudestaan ja uudestaan.

Mitään tarkkoja rajalinjoja ei täten ole mielekästä vetää eri debattien välille, vaan käsittää debatti-käsitteen käytön olevan lähinnä teknisluontoinen harjoitus, jolla tieteenalan heterogeenisuutta pyritään yksinkertaistamaan, jäsentämään ja kategorisoimaan.

Lapidin mielestä kolmanteen debattiin osallistujat olivat yhtä mieltä ainakin siitä, että se päätti kansainvälisen politiikan tutkimuksen konsensuksen positivistisesta epistemologiasta, jonka seurauksena koko ala koki uudelleenjärjestelyn. Lapidinkaan mukaan tämä ei tarkoita sitä, että osapuolet olisivat olleet samaa mieltä tai muuttaneet alkuperäisiä käsityksiään keskustelun seurauksena, vaan pelkästään sitä, että he jakoivat käsityksen muutoksesta.²⁴ Kolmannen debatin aikana ei löydetty ajattomia totuuksia tai kehitetty universaalia tieteellistä metodia, vaan kiinnitettiin aiempaa enemmän huomiota erilaisiin näkemyksiin kansainvälisen politiikan teorioista sekä niiden takana vaikuttaviin arvoihin. Samalla konstruktivismista tuli osa valtavirtaa.²⁵

---

by positivists who still live 'with the ideas of long-dead philosophers of social sciences, early nineteenth century writers for whom the scientific is to be equated with the quantifiable, the predictable, the regular', and the postmoderns who offer nothing more than 'a blind alley, most of whose valid claims have been made elsewhere and before'". Navon (2001), s. 623.

²² Emt., s. 622. Navon lainaa teosta Der Derian & Shapiro (1989), s. xiv. Postmoderneilla kirjoittajilla on usein taipumusta liioittelevaan kielenkäyttöön ja kaikenlaisen uuden ylikorostamiseen ilmiselvistä jatkuvuuksista huolimatta. Erityisesti teknologian roolia yhteiskunnallisessa kehityksessä korostetaan voimakkaasti. Ks. Ó Tuathail [1997] (1999), s. 23. Navon (2001), s. 613-615, toteaa sekä ensimmäisen että toisen debatin juurien juontuvan antiikin filosofiaan ja jopa sitä edeltäneeseen aikaan. Esimerkiksi ensimmäisen debatin perusjako idealismiin ja realismiin oli nähtävissä esimerkiksi Platonin ja Aristoteleen välillä. Ks. myös Russell [1946] (1999), s. 222.

²³ Esimerkiksi ensimmäisen debatin ydinkysymys oli se, onko ihminen luonnostaan hyvä vai paha, ja miten paljon ihmiskunnan tilaa voi ylipäätään parantaa. Tällaiseen pohdintaan tuskin saadaan lopullista vastausta.

²⁴ Lapid (1989), s. 238-239.

²⁵ Emt., s. 250-251.

Smith tiivistää debattien luonteen mielestäni hyvin. Hänen mukaansa ne ovat olleet enemmänkin tutkijoiden henkilökohtaisia uskontunnustuksia kuin eteenpäinvievää dialogia, jossa osallistujat olisivat kuunnelleet toisiaan ja oppineet toisiltaan.²⁶ Tiivistäen voi todeta, että kansainvälisen politiikan tutkimuksesta merkittävä osa on tieteenalan olemuksen määrittelyä, jota tuntuu leimaavan tutkijoiden yhä hienosyisemmäksi käyvä erottelu eri teoreettisten ja metodologisten valintojen välillä.

Tässä lyhyesti esitellyn teoreettis-metodologisen keskustelun pohjalta asemoin oman tutkielmani sellaiseen kohtaan kansainvälisen politiikan tutkimuskenttää, jossa yhtä tiettyä tieteellistä metodologiaa ja sen avulla paljastettavaa totuutta ei ole. En osaa ahdistua filosofisista umpikujista, en kaikenkattavien sääntöjen puutteesta enkä yhteismitattomuudesta. Vielä vähemmän haluan hirttäytyä yhteenkään koulukuntaan, positioon tai debattiin silläkin uhalla, että tutkielmasta tulee sieltä täältä paloja poimiva harjoitelma, joka ei – Umberto Eco aloittelevan tieteentekijän opasta vapaasti lainatakseni – osoita oppineisuutta, vaan lähinnä sen puutteen.²⁷ Mutta mikä tahansa ei kelpaa huolimatta siitä, että yhtä lopullista tieteellistä totuutta ja kiinteää Arkhimedeen pistettä ei olisikaan.²⁸ Siten vähintään mitä pitää pyrkiä saavuttamaan, on tutkielman vakuuttava argumentointi ja looginen rakenne sekä myös pyrkimys eteenpäin ymmärryksen lisäämiseksi. Tämänkaltainen pragmatistinen lähestymistapa kysyy silloin: ”onko tässä järkeä?” eikä ”onko tämä totta?” Rortyn mukaan järkevyyden ei tällöin viittaa mihinkään objektiiviseen todellisuuteen tai moraaliseen lakiin, vaan se on ilmaisu siitä tyytyväisyydestä, joka syntyy, kun löytää ratkaisun ongelmaan. Ongelma voi olla jonakin päivänä vanhentunut, kuten myös tyytyväisyys, joka ongelmanratkaisussa on saavutettu. Näin ajateltuna tieteellinen edistys ei ole pääsemistä lähemmäksi jotain mikä on etukäteen määritelty, vaan edes osittaisen vastauksen löytämistä yhä useampiin ongelmiin.²⁹

Tieteenteoriassa ja -filosofiassa sekä näihin liittyvällä korkean tason abstrahoinnilla on oikeutettu paikkansa. Kansainvälisen politiikan tutkimuksessa ne mielestäni puolustavat sitä parhaiten pyrkimällä olemaan elävä osa laajempaa yhteiskuntaa, vaikka ne vain omalta osaltaan sitten rakentaisivat ”sosiaalista todellisuutta” ja lähentyisivät valtaa ja sen käyttöä asettuen alttiiksi niiden älyllistä riippumattomuutta sekä terävää analyysiä korruptoivalle vaikutukselle. Tieto ja tietoisuus

---

²⁶ Smith (1995), s. 17.

²⁷ Eco (1989).

²⁸ Ks. Kratochwil (2006), s. 21-22. Koko kansainvälisen politiikan tieteenalan voi nähdä olevan W.B. Gallien (1956) mukainen ja laajentaen pohjimmiltaan kiistanalainen, jonka lopullinen määrittäminen ei ole mahdollista (essentially contested concept). Gallien, s. 169, määritelmä on: "[essentially contested concepts are] concepts the proper use of which inevitably involves endless disputes about their proper uses on the part of their users".

²⁹ Ajatus tulee Rortyn kautta Deweyltä. Rorty (1999), s. 28.

käytännön päätöksenteosta lisää mahdollisten tuskan ja turhautumisen lisäksi kykyä nähdä asioita useista eri näkökulmista. Tutkijan ei tarvitse olla poliittisesti aktiivinen marssimalla oikeiksi kokemiensa asioiden puolesta – poliittinen valveutuneisuus ei ole edellytys eikä toisaalta este hyvälle tutkimukselle - mutta kulttuurintutkimuksen ja sosiologian suuntaan kurkottava kansainvälisen politiikan tutkimus voi kadottaa politiikan ja ennen kaikkea poliittisen toimijuuden ja unohtaa, että lopulta kyse on ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta, ei lähes jumalallisesta kaikkialla läsnä olevasta vallasta tai kasvottomista instituutioista.

2.5. Lähdeaineisto ja sen validiteetti

Työssä tarkastellaan EU:n ja Venäjän välisiä energiasuhteita Vladimir Putinin presidenttikauden aikana eli vuodesta 2000 eteenpäin. Primaariaineisto koostuu kahdesta osasta: Aineiston ensimmäinen osa koostuu Euroopan unionin virallisesta materiaalista koskien energia-alaa ja suhteita Venäjään. Tähän sisältyvät EU:n energiahuoltostrategiaan ja -politiikkaan liittyvät tutkimukset ja vihreät kirjat sekä komission taustaselvitykset (working documents) ja tiedonannot (communication) Euroopan parlamentille. Asiakirjojen lisäksi aineistoon kuuluu puheita, joita EU:n puolesta on muun muassa energiakomissaarilta ja komission puheenjohtajalta.

Primaariaineiston toinen osa on venäläinen materiaali, joka painottuu EU:ta enemmän puhemateriaaliin, joskin asiakirjoista olisi saatavilla muun muassa Venäjän energiastrategia ja otteita Putinin energia-alan hallintaa koskevasta akateemisesta työstä.³⁰ EU:n ja Venäjän välisten huippukokousten julkilausumat ja niin kutsutun energiadialogin seurantaraportit ovat myös käytössä. Venäläisen puhemateriaalin voi edelleen luokitella valmisteltuihin linjapuheisiin, Venäjän hallituksen kokousten pöytäkirjoihin ja Putinin lehdistötilaisuuksissa käyttämiin puheenvuoroihin, jotka spontaaniudessaan ovat varsin valaisevia. Huomattavaa on kuitenkin, että materiaali on valmiiksi käännetty englanniksi, joten alkuperäisten puheiden kaikki kielelliset vivahde-erot eivät välttämättä välity niistä. En koe tätä ongelmana, sillä tarkoitus ei ole tutkia aineistoja lingvistiksi ja hienosyisesti. Empiirisen aineiston keräämisessä lähdin liikkeelle laajalta. Kävin systemaattisesti

---

³⁰ Itse työ (hyväksytty opinnäytteeksi 1997) on herättänyt suurta mielenkiintoa varsinkin läntisten kommentaattorien keskuudessa, kun Putinista tuli presidentti vuonna 2000. Viimeisimpänä käänteenä Putinia (tai työn todellista kirjoittajaa, tästäkään ei ole varmuutta) on syytetty plagioinnista. Reilun 200 sivun pituiseen työhön on ilmeisesti otettu 16 sivua lähes suoraa lainausta Yhdysvalloissa vuonna 1978 julkaistusta strategisen suunnittelun oppikirjasta. Ks. Sands (2006). Vaikka plagiointiväitteet pitäisivät paikkansa, tässä ei ole mitään poikkeuksellista muuten kuin tutkielman nimellisen tekijän tämän hetken virallisen aseman osalta. Samantyyppistä tapahtuu jatkuvasti ympäri Venäjää.

läpi Venäjän federaation presidentin (Kremlin) ja ulkoasiainministeriön internetsivustot, joissa on erittäin runsaasti materiaalia. Ajallisesti venäläinen aineisto ulottuu vuodesta 2001 vuoden 2006 kesäkuulle.³¹ Joitakin tutkielmassa käytettyjä lausuntoja ei ole ollut saatavilla suoraan Kremlin tai Venäjän ulkoministeriön sivustoilta. Tällöin lähdekritiikkiä on tehty vertaamalla lainausta useamman viestimen välittämän uutisen kautta.

Primaariaineistoa kerätessä ohjenuorana on pidetty sitä, että tekstien laatijoilla ja puheiden pitäjillä on tietty auktoritatiivinen asema suhteessa käsiteltävään asiaan. EU:ta edustaa täten komissio ja komissaarit, Venäjää useimmiten presidentti tai ulkoministeri ja EU:n yksittäisiä jäsenvaltioita esimerkiksi pääministeri.³² Nämä toimijat pystyvät asemansa ja vaikutusvaltansa ansiosta nostamaan tiettyjä asioita julkisen poliittisen keskustelun piiriin, jolloin niitä voi myös tutkia. Toisin sanoen Venäjä tai EU ovat kollektiivisia toimijoita, jotka ”puhuvat” avainhenkilöiden kautta. He symbolisoivat ja edustavat kokonaisuutta ja voivat siten toimia sen puolesta.³³ Diskurssianalyttiset menetelmät, joiden eräs sovellutus on tutkielmassa metodina, ovat aina tulkintaa ja voimakasta valintaa suhteessa lähdeaineistoon. Jotkut näkökulmat jäävät aina käsittelemättä ja jotkut toimijat aina pimentoon.³⁴ Uskon kuitenkin, että valitut materiaalit edustavat ainakin yleisimpiä ja useimmiten esille tuotuja näkökohtia energiasuhteisiin.

Sekundaariaineistoa kootessani kävi nopeasti ilmi, että kansainvälisen politiikan tieteenalalla ei ole tehty paljoakaan tutkimusta EU:n ja Venäjän välisistä energiasuhteista. Tutkimus on painottunut suurelta osin Yhdysvaltain näkökulmaan ja amerikkalaisten tutkimuslaitosten panokseen. Sikäli kun

---

³¹ Kreml (2007) luokittelee presidentin tekstit näin: Addresses to the Federal Assembly, Statements on Major Issues, Meetings and Conferences, Addresses, Diplomacy and External Affairs, Press Conferences, Interviews ja Transcripts. Näitä on mahdollista selata kronologisesti ilman luokitusta. Venäjän ulkoasiainministeriön, MFA (2007), sivuilla tekstit ovat puolestaan pelkästään kronologisessa järjestyksessä ilman mitään luokituksia.

³² Milliken (1999), s. 233: ”...if the analysis is to be about social signification, a discourse analysis should be based upon a set of texts by different people presumed (according to the research focus) to be authorized speakers/writers of a dominant discourse or to think and act within alternative discourses.” Millikenin ajatus tulee Foucault'ta [1969] (2005), s. 70-71. Tiedostan sen, että esimerkiksi komission asiakirjoja on laatimassa nimetön joukko virkamiehiä ja vastaavasti poliitikkojen puheet eivät todennäköisesti ole heidän itse laatimiaan. Olennaista on se, että he hyväksyvät ne ja pitävät omanaan. Putin on selostanut vuosittaisen kansakunnan tila -puheensa laatimisprosessia eräässä haastattelussa todeten sen olevan monimutkainen ja monivaiheinen prosessi, jossa hän käski kabinettipäällikkönsä laatia puheluonnoksen, jota muokattiin kaikkien ministereiden ja useiden virkamiesten kuulemisella. Lopuksi Putin muokkasi tekstin lopulliseen muotoonsa kabinettipäällikkönsä kanssa. Ks. Putin (2006e).

³³ Mattern (2005), s. 605-606.

³⁴ Aineistovalinnasta ks. Larsen (1997), s. 29-30. Energiasuhteiden julkinen foorumi on korostetusti valtionpäämiestasolla, politiikan ja korkean diplomatian piirissä. Venäjän poliittinen johto käsittää energia-alan strategiseksi ja valtion kontrolliin kuuluvaksi alueeksi, jolloin myös yksityisten yritysten investointien (ainakin suurimpien) on oltava hyväksyttäviä Kremlille. Tähän tukeutuen luotan aineistoni kattavuuteen.

Venäjä analyyseissä esiintyy, alueellisena fokuksena on useimmiten Kaspiameren alue, jonka tutkimiseen sovelletaan perinteistä suurvaltastrategista otetta. Euroopan unionin ja Venäjän energiasuhteisiin keskittyvät julkaisut ovat artikkelipituisia ja käsittelevät useimmiten asiaa energiaturvallisuuden näkökulmasta, jolloin korostetaan toisaalta Venäjän suurten energiavarojen ja toisaalta EU:n yhdyntävien sekä liberalisoitavien energiamarkkinoiden merkitystä EU:n energiatarpeen tyydyttämisessä. Poikkeuksen muodostavat muutamat konferenssiesitelmät, joissa analysoidaan esimerkiksi niin kutsutun energiadialogin taustalla vaikuttavia poliittisia päätöksiä ja EU:n suhtautumista Venäjään yleensäkin. Nämä esitelmät sijoittuvat kansainvälisen politiikan kriittiselle ja reflektivistiselle alueelle ja eksplikoivat suhteiden taustalla olevia arvoja, normeja ja identiteettikysymyksiä.³⁵ Lisäksi EU:n pohjoisen ulottuvuuden ympärille virinneissä erilaisissa tutkimushankkeissa on jossain määrin käsitelty energia-asioita, usein turvallisuuteen, liikenteeseen ja ympäristöön liittyen.³⁶

Sekundaariaineistona on tutkimuskirjallisuutta, lehtiartikkeleita ja muita vastaavia tekstejä. Analyysini ei rajoitu pelkästään primaariaineiston kautta saataviin, kenties yksittäisiin välähdyksiin energiasuhteista, vaan pyrin muodostamaan kokonaiskuvan aiheesta tukeutuen muuhunkin aineistoon. Diplomaattisten tekstien ja ulkopoliittisten asiakirjojen rajoitukset tulevat nimittäin nopeasti vastaan analyysin ollessa jotain muuta kuin kielitieteellisesti orientoitunutta lukemista. Poliittisten kamppailujen, kompromissien ja nopean kehityksen myötä monet tekstit ovat sisällöltään latteita ja jo ilmestyessään vanhentuneita. Pelkästään niihin tukeutuminen jättäisi tutkielman liian lähelle päivänpolitiikkaa.³⁷

Larsenin mukaan diplomaattisten tekstien ja huippukokousjulistusten omalaatuinen rakenne johtuu myös siitä, että niissä on useimmiten paloja useista diskursseista eikä yhtä hegemonista diskurssia. Nämä erilliset diskurssit voivat olla itsessään ymmärrettäviä kansallisella tasolla, mutta mitään yhtenäistä, kaikille osapuolille samalla tavoin avautuvaa tulkintaa ei välttämättä ole olemassa. Arkikielellä sanoen osapuolet puhuvat toistensa ohitse ja tästä jää jälkiä teksteihin. Monitulkintaisuus ja diskurssien eroteltavuus toimii eräänlaisena pelastustienä päättäjille. Jos ei ole olemassa yhtä diskursiivista totuutta ja tulkintaa, joka selittäisi neuvottelujen lopputuloksen, kukin

---

³⁵ Esim. Aalto (2005), Morozov (2005) ja laajemmin myös Morozov (2004a).

³⁶ Esim. Liuhto et al. (2000), Heininen (ed.) (2002), Liuhto (ed.) 2003. Katri Pynnöniemen (2005) valmisteilla oleva väitöskirja *How does Russian 'strategic partnership' with the EU work? The limits for the development of trans-European transport corridors in Russia* tuo mielenkiintoisen näkökulman politiikan ja maantieteen suhteeseen Venäjällä ja analysoi tuon suhteen vaikutusta EU-kanssakäymiseen.

³⁷ Kapean tekstianalyysin kritiikissä on viime vuosina puututtu juuri tähän seikkaan: mitä pelkällä tekstien analyysillä loppujen lopuksi voi saada selville? Ks. alaviite 74.

osapuoli voi kääntää asiat parhain päin kotimaassaan.³⁸ Klaus Törnudd on kirjoittanut tästä tekstien monitulkintaisuudesta käytännön työtä tekevän diplomaatin näkökulmasta ja todennut sen monesti olevan ainoa keino saada edes jonkinlainen julkilausuma ja yhteisen tahdon ilmaus julki. Asian kääntöpuolena on se, että hyvin monitulkintaisten päätöslauselmien täytäntöönpano on vaikeaa, kun osapuolilla ei ole yksimielisyyttä sovitusta, ja joskus ei yksimielisyyttä edes siitä, mistä oltiin eri mieltä. Törnudd kirjoittaaakin Dag Hammarskjöldiä mukaillen, että diplomaateille ja runoilijoille on yhteistä tarkka perehtyminen kieleen ja kielenkäytön mahdollisuuksiin, jolloin pienillä vivahteilla saattaa olla suuri merkitys.³⁹ Listaani voisi mielestäni hyvin lisätä yhteiskuntatieteilijän.

---

³⁸ Larsen (1997), s. 27.

³⁹ Törnudd (2005), s. 42-43.

3. METODI JA TEORIA

3.1. Sosiaalinen konstruktivismi

Sosiaalinen konstruktivismi ei ole varsinainen yhtenäinen teoria, vaan pikemminkin lähestymistapa tai väljä viitekehys, joka on viime vuosina noussut kansainvälisen politiikan tutkimuksen valtavirtaan.⁴⁰ Konstruktivismi perustuu kahteen olettamukseen. Ensinnäkin ympäristö, jossa toimijat toimivat, ei ole pelkästään materiaallinen, vaan myös sosiaalinen. Toiseksi tuo ympäristö vaikuttaa toimijoiden ymmärrykseen itsestensä. Ensimmäinen olettamus viittaa siihen, että materiaaliset asiat saavat merkityksensä sosiaalisen kontekstin kautta.⁴¹ Tämän asian selventämiseksi tehdään usein ero ”kovien faktojen” (brute facts) ja ”sosiaalisten faktojen” (social facts) välille. Kovat faktat ovat niitä, joiden todentaminen on samanlaista riippumatta todentajan käsityksestä maailmasta. Luonnontieteelliset ilmiöt voidaan mainita esimerkkeinä. Jos ulkona sataa, se on käsin kosketeltava kova fakta, eikä sen kiistäminen ole rakentavaa.

Sosiaalisten faktojen olemassaolo taas riippuu sosiaalisesti hyväksytyistä sopimuksista (ts. intersubjektiivisesti jaetusta ymmärtämisestä).⁴² Taskussani olevalla setelillä on ostovoimaa vain sen vuoksi, että Euroopan keskuspankki ja ihmiset näkevät asian niin. Jaetun ymmärtämisen ulkopuolella seteli on vain pala paperia.⁴³ Konstruktivistien pyrkimyksenä on ”denaturalisoida” sosiaalinen maailma. Toisin sanoen he pyrkivät osoittamaan empiirisesti, että instituutiot, käytännöt ja identiteetit, jotka usein käsitetään luonnollisiksi ja annetuiksi, ovat itse asiassa ihmisen toiminnan tulosta.⁴⁴ Alexander Wendt painottaa vuorovaikutusta, joka on mahdollista materiaalisten voimien (forces) ja sosiaalisten merkitysten välillä. Materiaaliset voimat eivät koostu pelkästään niille annetuista sosiaalisista merkityksistä ja toisaalta sosiaaliset merkitykset eivät ole immuuneja materiaalisille vaikutuksille. Tässä Wendt asettuu radikaaleimpia konstruktivisteja vastaan, joiden

---

⁴⁰ Katzenstein et al (1998). Ks. alla tehtävä erottelu konventionaalisen ja kriittisen konstruktivismin välille. Valtavirtaan on päässyt nimenomaan edellinen.

⁴¹ Caporaso et al (2003), s. 14.

⁴² Kansainvälisen politiikan tutkimuksessa eniten lainattu konstruktivistinen artikkeli lienee Wendtin vuonna 1992 ilmestynyt ”Anarchy is what states make of it: the social construction of world politics”, joka on toiminut loistavana keskusteluna sekä voimakkaasti puolesta että vastaan.

⁴³ Brown (2001), s. 52. Esimerkki on alun perin John Searlelta, joka myös toteaa, että materiaaliset faktat tulevat ontologisesti ennen institutionaalisia faktoja.

⁴⁴ Hopf (1998), s. 182.

väitteet äärimmilleen vietyinä tarkoittaisivat sitä, että materiaalisilla voimilla ei ole mitään itsenäistä vaikutusta kansainväliseen politiikkaan.⁴⁵ Näin Wendt asemoi itseään keskitielle.

Toinen oletus koskee toimijoiden perusluonnetta ja niiden suhdetta laajempaan institutionaaliseen ympäristöön. Konstruktivismi korostaa toimijoiden ja rakenteiden vuorovaikutusta. Ontologisesti vuorovaikutusta kuvataan siten, että kumpaakaan analyysin yksikköä – toimijaa tai rakennetta – ei voi redusoida toiseen.⁴⁶ Intersubjektiivisuutta voi havainnollistaa analogialla kieleen. Kieli on olemassa ja sitä ei voi redusoida pelkkään kommunikaation materiaalsiin osa-alueisiin kuten ääneen. Kieltä ei ole olemassa ilman sen käyttöä, mutta sen sääntöjä ei voi redusoida sen yksittäisten käyttäjien valintoihin. Wittgenstein ilmaisi saman asian toteamalla, että ei ole olemassa yksityistä kieltä. Kieli on olemassa käyttäjiensä jaetuissa käsityksissä ja puhujat tuottavat kieltä uudelleen käytäntöjen kautta.⁴⁷

Yllä kuvatut kaksi perusolettamusta ovat yhteisiä kaikille konstruktivisteiksi itseään kutsuville, mutta tutkimussuuntauksena konstruktivismista on löydettävissä eri variaatioita. Hopf on kuvannut näitä jatkumolla, jonka toisessa päässä on konventionaalinen konstruktivismi ja toisessa postpositivistinen konstruktivismi. Keskitien konventionaalinen konstruktivismi pyrkii pitäytymään normaalitieteen rajojen sisällä, kun taas kriittisen konstruktivismin mukaan näin toimimalla vain naturalisoidaan havaittuja ilmiöitä, piirretään rajat tutkimuskohteen ympärille. Konventionaalinen konstruktivistit voi kriittisestä näkökulmasta tarkasteltuna kuvailla sosiaalista maailmaa, mutta ei voi kritisoida oman ymmärryksensä rajoja. Positivistisessa traditiossa pysyttäytyessään konventionaalinen konstruktivistit ei myöskään pohdi tutkijan osallistumista tutkimuskohteen rakentamiseen, uudelleentuottamiseen ja rajaamiseen. Tutkija on neutraali ulkopuolinen, joka voi tehdä selvän eron itsensä ja tutkimuskohteen välille. Kriittinen konstruktivistit ei pidä tällaista rajausta toivottavana eikä edes mahdollisena.⁴⁸

Valta ja voima ovat konstruktivisteille eri asia kuin neoliberalismille ja neorealismille, joiden mukaan materiaallinen voima - sotilaallinen tai taloudellinen – on kaikkein tärkein vaikutusvallan ja auktoriteetin lähde maailmanpolitiikassa. Konstruktioismissa painotetaan, että maailmanpolitiikan

---

⁴⁵ Wendt (1999), s. 109-112. Wendt toteaa, s. 110: "...[g]iven the almost complete absence of discussion of most postmodern scholarship of material forces as independent constraint on state action it is difficult not to conclude that it is at least a connotation, if not a denotation, of this literature that international life is ideas *all* the way down. In my view it cannot be ideas all the way down because scientific realism shows that ideas are based on and are regulated by an independently existing physical reality." Kursivointi on alkuperäinen. Wendtin huomio on työni kannalta tärkeä, joskin ehkä tarpeettoman yksinkertaistava.

⁴⁶ Caporaso et al (2003), s. 14.

⁴⁷ Guzzini (2000), s. 164.

⁴⁸ Hopf (1998), s. 183-4.

tapahtumien ymmärtämiseksi keskittyminen materiaaliseen voimaan ei ole riittävää. Lisäksi tarvitaan tiedon, kulttuurin, ideologian ja kielenkäytön, toisin sanoen diskurssien tutkimusta. Ideoiden näkeminen voiman muotona ja materiaalisen sekä diskursiivisen voiman yhteenliittäminen kytkee kansainvälisen politiikan konstruktivistit laajempaan yhteiskuntateoreettiseen keskusteluun kuten Michel Foucault'n vallan ja tiedon yhteyteen ja Antonio Gramscin teoriaan ideologisesta hegemoniasta.⁴⁹

3.2. Diskurssianalyysin sovellutus

Diskurssianalyysi on noussut erittäin suosituksi tutkimusotteeksi kansainvälisessä politiikassa osana yhteiskuntatieteiden niin kutsuttua kielellistä käännettä, jossa huomiota on suunnattu kieleen, sen käyttöön ja käytön vaikutuksiin. Mutta mistään yhtenäisestä metodista tai edes teoriapohjasta ei voida puhua. Jos diskurssianalyysin avulla tutkimusta tekeviä pitäisi jotenkin luonnehtia, on tietynlainen kriittisyys ja vakiintuneiden käsitteiden purkaminen heille kenties ominaista.⁵⁰ Lisäksi huomiota kiinnitetään kieleen järjestelmänä, joka ei pelkästään heijasta todellisuutta, vaan kieli ja sen käyttäminen on oleellinen osa sitä.⁵¹ Positivismin absoluuttisesta totuuskäsitteestä siirrytään tällöin kohti tarkastelua, jossa huomiota kiinnitetään tietyn asian auktoriteetin muodostumiseen eli siihen, miksi jostain asiasta tulee ”sosiaalisesti dominantti” normaalitapaus.⁵² Seuraavassa esitely ja omaan käyttöni sopivaksi muokattu menetelmä kuuluu sellaiseen sosiaalisen konstruktionismin traditioon, jossa diskurssianalyysiä käytetään rajoitetulla tavalla analysoitaessa päättäjien puheita ja käyttäytymistä.⁵³

Määrittelen seuraavaksi muutamia avainkäsitteitä käyttämälleni diskurssianalyysille. Ensinnäkin käsitän diskurssit sekä rakenteena että toimintana, joiden avulla ihmiset järjestävät tietoa systemaattisesti ja tekevät maailman ymmärrettäväksi itselleen.⁵⁴ Diskurssit rakenteina ovat ”sosio-

---

⁴⁹ Hopf (1998), s. 183-4.

⁵⁰ Jatkuva kriittisyys on, tai ainakin sen pitäisi olla, sisäänrakennettuna tieteeseen. Vakiintuneiden käsitteiden purkamisessa puolestaan puretaan vanhoja käsitteitä ja tullaan samalla luoneeksi uusia, jotka seuraavassa vaiheessa pitäisi kyseenalaistaa, jos yhteiskuntaa tarkastellaan muuttuvana asiana eikä pyritä muodostamaan siitä ja siinä toimivista ihmisistä pysäytyskuvan kaltaista kuvaa.

⁵¹ Coxin (1981) tekemä ero ongelman ratkaisuun pyrkivän ja kriittisen, vallitsevia valtasuhteita heiluttamaan pyrkivän teorian välillä on edelleen relevantti.

⁵² Kratochwil (1989), s. 33. Lainattu Neumann (2002), s. 632.

⁵³ Tyypittelystä ks. esim. Ó Tuathail (2002), s. 605.

⁵⁴ Agnew & Ó Tuathail (1992), s. 192-193. Ajatuksen diskurssista nähdään tulevan kansainväliseen politiikkaan (ja moneen muuhun tieteenalaan) Michel Foucault'ta. Merkillepantavaa on, kuten Foucault hyvin eksplisiittisesti toteaa,

kulttuurisia resursseja” tai eräänlaisia käsitteiden tiivistymiä, jotka muodostuvat esimerkiksi säännöistä, normeista ja arvoista.⁵⁵ Diskurssit päätellään niiden empiirisistä ilmentymistä eli ne luodaan puhumalla. Milliken kirjoittaa:

...discourses do not exist “out there” in the world; rather, they are structures that are actualized in their regular use by people of discursively ordered relationships.⁵⁶

Tutkimuksessa diskurssia määritteleviä ja usein toistuvia asioita ovat muun muassa EU:n korostamat demokraattiset arvot ja markkinatalouden säännöt, joihin unioni nojaa. Diskurssit toimintana ovat puolestaan tekemistä, esimerkiksi poliitikon puhetta, tuon rakenteen sisällä.⁵⁷ Toiminnalla on kaksinainen luonne. Toiminta sekä tukeutuu ja käyttää diskursiivisia rakenteita hyödykseen että uudistaa ja muotoilee niitä.⁵⁸

Diskursiiviset rakenteet ovat perusteiltaan intersubjektiivisia eli ne perustuvat ihmisten keskinäiseen vuorovaikutukseen. Vaikka niillä ei olekaan fyysistä olemusta, ne ovat sosiaalisia tosiasioita, joilla on konkreettinen vaikutus. Ihmiset siis käyttäytyvät ikään kuin diskursiiviset

---

että hän käyttää diskurssia monessa mielessä. *Tiedon arkeologiassa* [1969] (2005), s. 142-143, on määritelty kolme eri merkitystä diskurssille: 1) ”...yleisimmillään ja epäröivimmillään se tarkoitti sanallisten performanssien kokonaisuutta...” 2) ”Diskurssilla ymmärrettiin myös muotoiluaktien kokonaisuutta, lauseiden tai propositioiden sarjaa.”; ja viimeiseksi 3) ”...diskurssin muodostaa merkkijonojen kokonaisuus sikäli kuin nuo merkkijonot ovat lausumia, siis sikäli kuin niille voidaan antaa erityiset olemassaolon tavat.”. Muutenkaan Foucault ei päästä *Tiedon arkeologian* lukijaa helpolla: hän puhuu diskursseista halki kirjan I-osan, mutta määrittelee ne vasta emt. mainitussa kohdassa eli sivulla 142 anteeksipyyntöjen kera: ”Nyt voidaan ymmärtää, miksi kovin eri merkityksissä käyttämäni ja väärinkäyttämäni termi diskurssi on kaksiselitteinen...” Sawyer (2002), s. 440-441, puolestaan kiinnittää huomiota siihen seikkaan, että usein diskurssin käsite sotketaan merkityksiin, jollaisia Foucault ei itse esitä: *Tiedon arkeologiassa* Foucault käsittelee diskurssia kielitieteellisessä mielessä, eikä puhu juuri mitään myöhemmissä teoksissa merkittävistä ei-diskursiivista käsitteistä kuten vallan ja tiedon suhteesta tai valtatieteologioista. Foucault ei myöhemmissä teoksissa käytä termiä ”diskurssi” käytännössä ollenkaan. Yhteenvetona voi todeta, että yleiset ja epämääräiset (välttämättä ei viitata edes mihinkään teokseen tai jos viitataan, niin koko teokseen ilman sivunumeroita) viittaukset Foucault'hon tai ”foucaultlaiseen metodiin” yleensä sotkevat enemmän kuin selvittävät: vähintään tulisi olla sekoittamatta Foucault'n eri teoksia keskenään ja niputtamalla hänen koko tuotantoaan yhden otsikon alle. Toisaalta taas eroja ei kannata ylikorostaa: ei ole mielekäästä ajatella, että esimerkiksi Foucault'n "genealoginen kausi" alkoi jotenkin tyhjästä hänen unohtettuaan kaiken aiemmin kirjoittamansa ja oppimansa. Usein siteeratusta kohdassa Foucault [1969] (2005), s. 30, kirjoittaakin: ”Älkää kysykö minulta kuka olen, älkääkä käskökö minua pysymään samanlaisena: sellainen on papereitamme kysyvien virkamiesten moraalialia. Jättäköön se meidät rauhaan, kun on kyse kirjoittamisesta.” Olisiko Foucault viitannut tässä siihen, että ne, jotka eivät osaa itse kirjoittaa, keskittyvät toisten kategorisointiin? Kaikki eivät myöskään pysty tai halua hälventää tieteellisen ja kaunokirjallisen ilmaisutyylin rajoja Foucault'n tapaan peläten kenties, että tiedeyhteisö ei tätä hyväksyisi. Eri tekstien raja-aidoista ks. Rorty (1992), s. 94-96.

⁵⁵ Wæver (1996) ja Laffey & Weldes (2004), s. 28.

⁵⁶ Milliken (1999), s. 231.

⁵⁷ Laffey & Weldes (2004), s. 28, “As practice they [discourses] are structures of meaning-in-use”.

⁵⁸ Wæver (1996): “Discursive practice has a duality of depending on/using (and thereby actualizing) as well as reproducing/reformulating the various levels of the discursive system, i.e. the structures.”

rakenteet olisivat todellisia.⁵⁹ Esimerkiksi käy suomalaisten venäjänpelko, joka on hyvin syvällä yhteiskunnassamme ja ilmenee jatkuvasti eri yhteyksissä, tämän kirjoitushetkelläkin pelkona Suomen ja EU:n ajautumisesta liialliseen riippuvuussuhteeseen venäläisestä sähköenergiasta, joka perinteisen kiertoilmauksia käyttävän kaavan mukaan verhotaan huoleksi siitä, että Venäjällä ei Pietarin alueen suuren kysynnän vuoksi riitä sähköä vientiin.⁶⁰

Entisaikojen suomalaisten tapaan karhusta ei puhuta karhuna eli siitä, että Venäjä voisi käyttää energiaa poliittisena aseena Suomea vastaan. Venäjän vakuuttelut energian toimitusvarmuudesta eivät ole poistaneet huolta. Tähän ei ole pystynyt historiallisesti luotettava energiantoimitus kuten venäläisten maakaasutoimitusten normaali jatkuminen Neuvostoliiton hajoamisen yhteydessä eikä arvovaltainen toteamus siitä, että ”maakaasu on selvinnyt hyvin niin putkirikosta kuin vallankumouksestakin, joten maakaasulla on nyt näyttöä myös epätavallisista tilanteista”, sillä venäjänpelkoinen voi vyöryttää loputtomasti historiallisia vastaesimerkkejä, joissa Venäjä on kohdellut kaltoin erityisesti itseään pienempiä naapureita.⁶¹ Erotuksena menneeseen ja tietynlaisena ajan merkinä on se, että nyt pelkoa ei artikuloida pelkästään sotilaallisin näkökohdin, vaan epäsuoremmin Venäjän talouskehityksen ja voimakkaan yhteiskunnallisen muutoksen kautta. Tällöin puhutaan siitä, että Venäjällä ei ole vielä kehittyntä markkinataloutta, joten sen tulevaisuuteen liittyy epävarmuustekijöitä, joita on mahdoton ennustaa. 1990-luvun alkupuolella kirjallisuudessa käytettiin kielikuvaa Venäjästä kapitalismin ”villinä läntenä”, jossa erilaiset ”roistot” loivat ja tuhosivat omaisuuksia.⁶² Kovakalloiseen kansaan taotut reaalipoliittiset ohjeet ovat kääntyneet uuteen asuun viestin sisällön säilyessä kuitenkin suhteellisen samana.

Muutosta toivovan lohtu on se, että diskurssit eivät ole mitään ajattomia, muuttumattomia kokonaisuuksia, joihin ei voisi vaikuttaa. Koska rakenteet muotoutuvat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, ihmiset voivat muuttaa niitä. Yksinkertaisesti todettuna diskurssien avulla kuvattu toiminta ja tulkinta ovat kaikki ihmisen aikaansaannosta. Muutoksen nopeuteen vaikuttaa se, miten syvällisistä muutoksista on kyse. Wæverin mukaan diskursiivinen rakenne koostuu eri merkityskerroksista, jonka pinta voi muuttua hyvinkin nopeasti, mutta syvemmälle menevät

---

⁵⁹ Laitinen (1999), s. 74.

⁶⁰ Sinänsä suomalaisten epäilyt sähkön riittämättömyydestä voivat olla oikeita, sillä varsinkin Moskovan alueella on kärsitty sähköongelmista. Venäjän valtion enemmistöomisteisen sähköyhtiö RAO EES Rossiin toimitusjohtaja Anatoli Chubaisin mukaan antiikkinen sähköverkko ylikuormittuu ja sähkötoimitukset kärsivät, jos ilman lämpötila on vähemmän kuin -25 astetta yli kolmen vuorokauden ajan. Lainattu Mosnews (2005). Tilanne kuitenkin paranee oleellisesti ja sähköä riittää vientiin, jos yhtiön voimalahankkeet toteutuvat. Spiridovitsh (2006a). Toisaalta voidaan pohtia Chubaisin intressejä saada lisää valtion varoja johtamalleen yhtiölle.

⁶¹ Nesteen maakaasuyksikön johtoryhmän kokouspöytäkirja 23.8.1991, lainattu Parpola (2004), s. 89.

⁶² Gustafson (1999), s. 175-176.

muutokset tapahtuvat hitaammin (ks. alla). Näin käsitetty muutos on evoluutionaarista eikä tapahdu niin, että kaikki vanhat käsitykset pystyttäisiin hylkäämään ja hyppäämään kokonaan uuteen tilanteeseen. Kerroksellisen rakenteen käsitteellinen etu on siinä, että sen avulla voidaan eritellä muutosta jatkuvuudessa. Muutos ei tällöin ole joko tai -kysymys.⁶³ 2000-luvun Suomessa on erityisesti kaupan ja logistiikan suhteen puhuttu positiiviseen sävyyn mahdollisuuksista, joita Venäjän taloudellinen kehitys tarjoaa.⁶⁴

Oleennaista diskurssianalyttiselle tutkimusotteelle on se, että sen kautta tehtävät tulkinnat kehittyvät aineistoa tarkasti analysoitaessa. Tärkeä metodologinen valmius on herkistyä havaitsemaan aineistosta ihmettelyn aiheita kuten ristiriitaisia jännitteitä, urautumista ja hienosäätöä.⁶⁵ Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että tekstikorpusta eli analyysin raakamateriaali ei ole yksiselitteinen, vaan avoin erilaisille tulkinnoille ja painotuksille. Näin ollen diskurssianalyysi ei ole tekstien ominaisuuksien kirjaamista, vaan perusteltua tulkintaa, joka muodostuu vuoropuhelussa tutkijan ja aineiston välillä.⁶⁶ Tutkijan suhde aineistoon määrittyy myös teoreettisen lähestymistavan kautta. Aineiston valinnassa ja käytössä olen myötäillyt Wæveria, jonka mukaan:

Discourse analysis works on public texts. It does not try to get to the thoughts or motives of the actors, hidden intentions or secret plans. Especially for the study of foreign policy where much *is* hidden, it becomes a huge methodological advantage – and one inherent in the approach - that one stays at the level of discourse. ... A central feature of our theory is to be conscious about this, and not slide between talking discourse and speech on the one hand and perceptions and thought on the other. If one stretches discourse analysis to telling us what people think, and why they do what they do, at first one gains a lot in explanatory reach, but then numerous problems and unjustified inferences emerge. What is often presented as a weakness of discourse analysis - 'how do you find out if they really *mean* it?', 'what if it is only rhetoric?' - can be turned into a methodological strength, as soon as one is conscientious in sticking to discourse as discourse. One often finds a confusion of discourse analysis with psychological or cognitive approaches, or a commonsensical assumption that the 'real' motives must be what we are all interested in, and texts can only be a (limited) means to get to this. Not so! *Structures within discourse condition possible policies.*⁶⁷

---

⁶³ Wæver (1996): ”This further has the effect, that the question of what is the 'dominant' discourse in a sense becomes tricky, in a sense less controversial. That something is 'opposition' or even 'marginalized', means only that it is 'outside' and 'different' at the level of manifest politics, most likely it is sharing (essential) codes at the next (deeper) level of abstraction - the 'dominant' political line and the main opposition most often share a lot (except the question on the agenda), and the more marginalized opposition shares less, but still some basic codes, etc. This follows from the fact that *political opponents relate to each other, and therefore almost always deal with some of the same issues and use some of the same concepts and images while struggling to reformulate and conquer other key terms.*”, kurssiivi minun.

⁶⁴ Kuusi et al (toim.) (2007), erit. s. 50-55.

⁶⁵ Jokinen et al (1993), s. 13.

⁶⁶ Emt., s. 28.

⁶⁷ Wæver (2002), s. 26-27. Kursiivit muutoin alkup., viim. minun. Wæver pyrkii muodostamaan 3-portaisen rakennemallin diskurssianalyysistä (Ruggien (1983), s. 266, 280) neorealismien hengessä): esimerkiksi Ranskan suhteen syvimmällä tasolla ovat diskurssit kansallisvaltiosta, toisella tasolla Ranskan suhde Eurooppaan ja pintatasolla se millaiseen Eurooppaan sitoudutaan: Länsi-Eurooppaan vai koko mantereen Eurooppaan, federaatioon vai konfедераatioon.

Wæverin lähestymistapa diskurssianalyysiin on siis siten minimalistinen, että se ei pyri pääsemään ihmisten ”päiden sisään” ja kaivamaan heidän "todellisia" motiivejaan, vaan hänen mielestään poliittisten päättäjien toimintaa ja valintoja rajoittavat tekijät ovat löydettävissä julkilausutun puheen joukosta. Lisäksi se korostaa, vastoin hurjimpia poststrukturalistisia versioita, että useiden asioiden merkitykset ovat suhteellisen vakiintuneita, pysyviä ja ristiriidattomia.⁶⁸ Muutos on sitä hitaampaa ja vaikeampaa mitä syvemmälle rakenteeseen mennään. Perimmäiset käsitykset kuten esimerkiksi ”valtio” ja ”kansakunta” ovat sedimentoituneet alimmaksi merkitysjärjestelmässä ja niiden horjuttaminen vaatii huomattavia ponnistuksia.⁶⁹ Tässä mielessä Wæver on konservatiivinen suhteessa muutokseen, mutta toisaalta painottaa sitä itsestäänselvyyttä, että *kaikki sosiaaliset rakenteet ovat, määritelmän mukaan, ihmisen tekemiä ja lopulta muutettavissa*.⁷⁰

Tapa, jolla kuvaamme maailmaa ja sanat, joita käytämme, muokkaavat näkemystämme ja sitä, miten rakenteita voidaan toiminnan kautta muuttaa. Wæverin mielestä poliittiset päättäjät ovat tiettyyn pisteeseen saakka sidottuja diskursiivisiin rakenteisiin. Heidän on aina kyettävä muotoilemaan toimintansa päämäärä ja viestittävä se uskottavasti, riippumatta siitä millaisessa poliittisessa järjestelmässä he toimivat. Kaikkein autoritaarisiin johtajakaan ei yksinään saa paljon aikaa.⁷¹

Neuvostoliitto hajosi, ja maailma muuttui. Kansainvälisen politiikan geopolittisesti orientoituneet tutkijat totesivat, että pelikenttä koki uudelleenjärjestelyn ja sosiologiasta vaikutteita saaneet puolestaan, että vuosikymmeniä vakaina säilyneet merkitysrakennelmat eivät olleet enää vakaita. Molemmat voisivat kenties olla yhtä mieltä siitä, että merkitykset olivat vuosikymmeniä lähes muuttumattomia ja niiden käyttäminen teki yhteistyön toisen kanssa ajoittain hankalaksi. Reaganin kehottaessa Gorbatšovia repimään alas Berliinin muurin ja sen todella kaaduttua – vaikkakaan ei Gorbatšovin kontrolloimana - vihollinen katosi tai paremminkin kadotettiin, ja uusi

---

⁶⁸ Tähän on kuitenkin syytä todeta, että vaikka poststrukturalismi on myös rakenteen kritiikkiä, ei muutosta välttämättä käsitellä helpoksi. Walker (1987), s. 82, kirjoittaa ”...one can readily affirm that much of human existence, international and otherwise, is constrained in highly deterministic structures of one kind or another”. Kritiikki kohdistuu enemmänkin siihen, miten rakenteet nähdään historian eikä ihmisen toiminnan luomiksi. Arvoitellessaan poliittista realismia Walker toteaa, että tästä on vain lyhyt matka yksinkertaisiin dualismeihin: järjestys vs. oikeus, kansallinen intressi vs. ihmisten intressit, kansainvälinen politiikka vs. kansalaisyhteiskunta ja niin edelleen, jotka tosin helposti tulevat poliittisesti relevanteiksi kuten luvusta viisi ilmenee.

⁶⁹ Wæver (1996), alaviite 19.

⁷⁰ Wæver (2002), s. 32.

⁷¹ Wæver (2002), s. 27: ”Overall policy in particular must hold a definite relationship to discursive structures, because it is always necessary for policy makers to be able to argue ‘where this takes us.’ ”

Venäjä piti tehdä yhteensopivaksi globaaliin tilaan.⁷² Neuvostoliiton hajotessa koko merkitysjärjestelmä näytti hetkessä romahtavan ja Fukuyama pystyi juuri sinä hetkenä ja monen mielestä melko uskottavasti julistamaan historian tulleen tiensä päähän.⁷³ Wæverilaisittain tulkittuna muutos oli näennäisen raju ja kattava, mutta pohjasedimentin, diskursiivisen järjestelmän alimpien kerroksien, muuttaminen ei ollutkaan niin helppoa.⁷⁴

Tähän ajatukseen tukeutuen ja sitä jalostaen pyrin osoittamaan, että päinvastoin kuin EU:n komissio antaa useimmiten eufenismisesti ymmärtää, EU:n ja Venäjän energiasuhteet eivät ole kahden tasavertaisen kumppanin vuoropuhelua. Paremminkin tilannetta voisi luonnehtia sellaiseksi, jossa EU pyrkii sanelemaan pelisäännöt ja on enemmän tai vähemmän närkästynyt, kun Venäjä ei juhlapuheiden ja huippukokousten vakuutteluista huolimatta niitä syystä tai toisesta noudata. Tulkitsen näiden syiden vaihtelevan aidosta yhteisymmärryksen puutteesta suorasukaiseen

---

⁷² Jatkuvuuden ja muutoksen suhde on mielenkiintoinen. Venäjä poistui kylmän sodan viholliskartalta ja kuten mainittiin tilalle tuli hetkeksi puhe ”rauhan osingosta” ja muusta vastaavasta, mutta Yhdysvallat löysi nopeasti uudet viholliset. Manner-Eurooppaan puna-armeijaa vastaan määräämättömäksi ajaksi sijoitettujen liittoutuneiden joukkojen tilalle on tullut käsitys määräämättömän ”pitkästä sodasta”, jossa ”väkivaltaiset ääriyhmät haluavat tuhota vapaan elämäntapamme”. Department of Defense (2006), s. V. Kuulostaa kovin tutulta.

⁷³ Fukuyama (1992), s. x, ei toki väittänyt, että historia tapahtumien sarjana loppuisi, vaan että historia ideologisena kehityksenä oli dialektisen prosessin kautta saavuttanut lakipisteensä, korkeimman tietoisuuden asteen. Liberaalin demokratian globaali julistaminen on vieläkin Fukuyaman toiveissa, mutta hän on pettynyt tapaan, jolla Yhdysvallat on sitä käytännössä julistanut. Ks. Fukuyama (2006).

⁷⁴ Innovatiivisia ratkaisuja ja konkreettisia vanhojen raja-aitojen murtamisia on tilan uudelleen jakamiseksi toki kehitetty ja joissain on jopa onnistuttu. Esimerkiksi EU:n pohjoisen ulottuvuuden kantava idea on tuoda valtioiden välistä kanssakäymistä alemmalle tasolle. Neumannin mukaan (2002), s. 648-651, globaalin poliittisen diskurssin muuttuminen [kylmän sodan loppuminen] mahdollisti käytäntöjen muuttumisen ja diplomaattisten innovaatioiden käytännön toteuttamisen [paikallisen tason kontaktien luomisen yli valtiollisten rajojen]. Metodologisesti kysymys on siitä, että muuttuvia käytäntöjä voidaan empiirisesti tutkia diskurssien ja käytäntöjen vuorovaikutuksena. Kansainvälisten suhteiden ”kielellisessä käänteessä” on kiinnitetty huomiota metaforien ja narratiivien eli laajasti käsitettynä diskurssien tärkeyteen, ja nyt on Neumannin mielestä aika kysyä, millä diskursseilla on tai ei ole vaikutusta uusien käytäntöjen muovautumiseen. Kysymys ei ole hedelmättömästä väittelystä siitä, että kielen ulkopuolella on tai ei ole todellisuutta, vaan siitä, miten parhaiten analysoida sosiaalista elämää, joka ilmenee diskursiivisesti. *Kielellistä käännettä tulisi seurata käytännön käänne, jolloin empiirinen tutkimus suuntautuu myös toimintaan, ei pelkästään tekstien kautta muodostettaviin diskursseihin tai ”nojatuolianalyysiin” ilman sen tutkimista, miten ulkopoliittikka ja maailmanpolitiikka koetaan elettyinä käytäntöinä.* Neumannin ratkaisu elettyjen käytäntöjen analyysiin on hankkia niistä tietoa etnografisesti mm. haastattelemalla päätöksentekijöitä. (Emt., s. 628.) Toisin sanoen: ”A central challenge for social analysis, then, must be how to preserve the insights that have been produced by this narrow linguistic turn while also adding the insights promised by practice theory, to re-combine the study of meaning with the study of practice”. (Emt, s. 630.) Voi sanoa, että tällainen ”maalaisjärkeily” ja sen metodologiset sovellutukset ovat vastausta siihen tuskastumiseen ja jopa umpikujaan, jonka näennäisen ratkaisemattomat epistemologiset ristiriidat ovat tieteenalalla aiheuttaneet. Ks. esim. Rytövuori-Apunen (2005).

voimapolitiikkaan, jossa energiaa käytetään painostuskeinona erilaisten tavoitteiden ajamiseksi.⁷⁵ Venäjä ja EU pelaavat siis näennäisesti ja periaatteessa yksillä yhteisillä säännöillä, mutta usein käytännössä kaksilla korteilla toinen toistaan kyräillen ja ajoittain yhteisen sävelen löytäen. Ne toisin sanoen käyttävät sangen perinteisiä diplomatian työvälineitä.

Tulkinnallista metodologiaa käytettäessä kysymys tekstien lukemisen riittävästä on tärkeä, koska varsinaisia testattavia hypoteeseja ei käytetä. Milloin lukemisen voi olettaa olevan siinä määrin edustavaa, että tutkija voi vetää siitä tukevalla pohjalla olevia johtopäätöksiä? Ajatusta pidemmälle vieden voi kysyä, missä määrin teksti voi olla tiedettä, jos se ei täytä tieteelliselle tekstille asetettuja ehtoja.

Analyysiä ei voi jatkaa loputtomiin, joten on kysyttävä, milloin tekstien analyysi voidaan lopettaa. Millikenin mukaan analyysi on valmis (validoitu), kun lisätessä uusia tekstejä analyysiin ei enää tarvitse luoda uusia teoreettisia kategorioita. Toisin sanoen jokaiselle tekstille on oma rakenteensa, jonka piiriin se kuuluu. Tällä tavalla pystytään ainakin osittain varmistamaan, että diskurssianalyysi on luotettava eli tulkintaa on muodostettu niin kauan, että se pätee suhteessa sellaisiin teksteihin, jotka eivät olleet alun perin osa tulkinnan empiiristä perustaa.⁷⁶ Wæverilta voi lisätä tähän ajatuksen käänteisestä todistustaakasta:

I claim that on the basis of my reading of the debate in country X, the discursive structure looks like this...If you show me a text I have not included, it should be possible for me to read this text through the structure I have constructed. If not, my reading of the debate needs to be revised.⁷⁷

Wæverinkaan ohje ei ole aukoton, sillä aina voi kiistellä itse rakenteen muotoilusta ja tulkinnasta. Yksiselitteisyys ja mustavalkoisuus eivät ole tämänkaltaisten menetelmien vahvuuksia. Lyhyesti muotoiltuna diskurssianalyysi on metodina tässä työssä rakenteiden määrittelyä ja toiminnan tarkastelua noiden rakenteiden puitteissa. Tutkielman analyysiosan kannalta ajateltuna osittain vastaamattomaksi ja melko hankalaksi kysymykseksi jää poliittisen toimijuuden sekä toimijoiden

---

⁷⁵ Jälkimmäisestä ks. Leijonhielm and Larsson (2004), s. 116-128, Bugajski (2004), s. 67, 85-88, 117-118, 129-130, 144-145 ja 150-151 sekä Virta (2006). Bugajski pyrkii osoittamaan, miten Venäjä on järjestelmällisesti käyttänyt energiatoimitusten katkaisuja hyväkseen painostaessaan läntisiä naapurivaltioitaan. Venäläisten neuvottelutaktiikka on yksinkertaistetusti seuraava: Ensin he esittävät, että venäläisen energian myyntihinta on aivan liian alhainen ja jääneen menneen järjestelmän ajoilta, jossa hinnanmääräytymismekanismi oli toinen. Kun vastapuoli kiistää korotuspaineet tai ainakin moittii niitä ylimitoitetuiksi, venäläiset liittävät kiistaan myös muita energiaan ja sen myyntiin suoraan liittyviä asioita kuten erilaisia tuontikieltoja tai rangaistustulleja. Lopulta sopu kuitenkin löytyy ja venäläisestä energiasta maksettava hinta on entistä korkeampi.

⁷⁶ Milliken (1999), s. 234-235.

⁷⁷ Wæver (2002), s. 42.

niveltäminen ja suhde diskurssianalyttisiin menetelmiin, joissa puhutaan parhaimmillaankin vain toiminnasta, harvemmin toimijoista eli ihmisistä.

3.3. Geopolitiikka

Laajasti käsitettynä geopolitiikka on kansainvälisen politiikan tutkimusta tilallisesta tai maantieteellisestä näkökulmasta käsin.⁷⁸ Harle ja Moisio kiinnittävät huomiota siihen, että ”geopolitiikka” terminä on ollut yleisessä käytössä pitkään, mutta sen sisältö on vaihdellut aikakaudesta ja käyttäjästä riippuen. Geopolitiikan kaltaisilla käsitteillä ei ole siis mitään essentialistista merkitystä, vaan niiden sisältö riippuu laajemmasta kontekstista, johon kukin aikakausi lyö oman leimansa.⁷⁹

Geopolitiikalla on ollut huono kaiku erityisesti Euroopassa, sillä se yhdistettiin natsien laajentumispolitiikkaan ja joukkotuhoon.⁸⁰ Geopolitiikan rehabilitointi tapahtui maailmansodan jälkeen Yhdysvalloissa. Silloin geopolitiikan avulla sekä kuvattiin lähinnä supervaltojen välistä kilpailua ja tasapainoa että viitattiin voiman ja alueen hallinnan väliseen suhteeseen.⁸¹ Geopolitiikkaa ei kylmän sodan aikaan käytetty niinkään teoriana, vaan oikeutuksena ja selityksenä käytännön politiikalle. Yhdysvaltojen tavoitteena oli ylläpitää voimatasapaino kilpailevien yksikköjen välillä ja samalla säilyttää kaupankäynnille suosiollinen kansainvälinen rauha ja järjestys. Geopolitiikka esitettiin rationaalisena ajattelutapana, joka mahdollisti tasapainotilan löytämisen ja käytännöllisten suositusten antamisen päättäjille.⁸²

Vaikka akateemisen tutkimuksen vaikutusta poliittiseen päätöksentekoon on mahdotonta tarkasti arvioida, voi kuitenkin mainita, että Venäjällä (perinteinen) geopolitiikka on Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen noussut suosituksi tutkimussuuntaukseksi. Se tuntuu resonoivan Venäjän viimeaikaisen kehityksen kanssa ja on saanut runsaasti suosiota myös tutkijapiirien ulkopuolella.⁸³ NATO:n ja EU:n laajenemista ja erityisesti NATO:n Venäjälle aiheuttama edelleen jatkuva uhka on

---

⁷⁸ Parker (1998), s. 5.

⁷⁹ Harle & Moisio (1999), s. 5.

⁸⁰ Apunen (1991), s. 78.

⁸¹ Tuomi (1996), s. 36.

⁸² Ó Tuathail (1994), s. 263-267.

⁸³ Solovyev (2004), s. 87-89.

ollut helppo luoda, selittää ja kärjistää geopolitiikan viitekehysssä.⁸⁴ Erilaiset geopolitiikkaa popularisoivat teokset ovat olleet suosittuja ja geotalousnäkökulmaa on myös kehitetty.⁸⁵

3.4. Uusi geopolitiikka

Nykyään tehtävä geopolitiittinen tutkimus ja ajattelu eivät rajoitu kriittiseen varianttiin, jonka suosio on kasvanut kansainvälisten suhteiden tutkimuksen ja maantieteen välimaastossa.⁸⁶ Geotalous (geoeconomics) on kylmän sodan jälkeen muotoiltu ajatus siitä, että valtioiden välinen kilpailu ei ole enää sotilaallista, diplomaattista ja ideologista vastakkainasettelua, vaan taloudellista kilpailua markkinoista ja niiden dominoinnista. Yksinkertaisimmillaan ja naiivimmillaan kyse on vanhojen geopolitiittisten ideoiden uudelleenkierrätyksestä: sotaa ei käydä nyt ase-in, vaan taloudellisin keinoin. Tällöin puhutaan usein uudesta geopolitiikasta erotuksena klassiseen tai perinteiseen geopolitiikkaan, joka siis kiinnitti huomiota lähinnä sotilaalliseen voimankäyttöön muiden tekijöiden jäädessä taka-alalle.

Geotaloudellisesta näkökulmasta kansainvälistä politiikkaa analysoineet tutkijat ovat usein lähtökohdiltaan realisteja. Heidän mukaansa kansainvälistä järjestelmää leimaa edelleen konflikti ja anarkia, vaikka sotilaallisen konfliktin todennäköisyys onkin pienentynyt ja itsestään selvät viholliset kadonneet. Esimerkiksi Edward Luttwakia on kritisoitu siitä, että hänen geotaloudellisen analyysinsä taloustieteellinen sisältö on hyvin ohutta.⁸⁷ Bartlettin mukaan Luttwak ei ymmärrä, että

---

⁸⁴ Eräs tunnetuimmista tämän ajan venäläisistä demagogeista, joka on yrittänyt yhdistää geopolitiikan akateemisena oppiaineena ja henkilökohtaiset poliittiset ambitionsa, on epäilemättä Alexander Dugin. Hänen vaikutusvaltansa on kasvanut Jeltsinin ajoista, kun Venäjän suurvalta-asemaa korostavasta euraasianismista on tullut Putinin aikaan ja Venäjän jälleenvaurastuessa osa hallinnon ainakin puolivirallista retoriikkaa. Ks. Ingram (2001), s. 1030-1034.

⁸⁵ Shakleyina & Bogaturov (2004), s. 40

⁸⁶ Kriittisen geopolitiikan kehityksestä ks. Harle & Moisio (1999).

⁸⁷ Tyyllillisesti ja sisällöllisesti useimmat Luttwakin teokset ovat kärjistäviä ja kirjoitettu ilmiselvästi herättämään keskustelua. Luttwakin tarkoituksena ei liene olekaan jäädä tieteen historiaan suurena teoreetikkona tai jos on, näin ei tule todennäköisesti käymään. Kuvaavaa on, että Luttwakin eniten kiistelty teos *Grand Strategy of the Roman Empire from the First Century AD to the Third* (1976) on saanut ammattihistorioitsijoilta tyrmäävän vastaanoton. Heidän mukaansa Luttwak on yksinkertaisesti väärässä: roomalaisilla ei ollut mitään suurta strategiaa. Realistiselle tieteentraditiolle uskollisena Luttwak olettaa, – hajanaisia aikalaiskommentteja lukuunottamatta mitään kirjallisia todisteita ei ole olemassa, koska roomalaisilla ei nähtävästi ollut muodollista turvallisuuspäätöksentekojärjestelmää – että Rooman imperiumilla oli käsitys valtakunnan todellisista ja “tieteellisistä” rajoista, jotka pyrittiin saavuttamaan ja turvaamaan riippumatta siitä, kuka kulloinkin oli keisarina tai miten valtioinstituutiot kehittyivät vuosisatojen kuluessa. Luttwak käsittelee koko valtavaa imperiumia ja sen hyvin erilaisia alueita homogeenisena yhden logiikan alla toimineena massana ja käsittää rajat kirjaimellisesti: roomalaisten vaikutus, valta, sivilisaatio ja kauppa, ulottuu vain sotilaallisesti puolustetun rajan sisäpuolelle. Luttwakin piirtämien roomalaisrajojen ulkopuolella on vain barbaareja.

päinvastoin kuin perinteinen geopolitiikka, taloustiede ei ole nollasummapelejä. Suhteellisen edun periaatteen mukaan molemmat osapuolet voivat hyötyä, eikä toisen voitto ole automaattisesti toisen häviö.⁸⁸

3.5. Agnew'n geopolitiittinen talous

Maailman muuttuminen kylmän sodan jälkeen on vienyt paljon perinteisten geopolitiittisten teorioiden selityskyvystä ja altistanut ne uudelleentarkastelun kohteeksi. Kriittinen geopolitiikka kytkeytyy laajempaan kansainvälisten suhteiden tutkimuksen teoriakeskusteluun, jossa erilaisilla diskurssianalyysiin pohjautuvilla lähestymistavoilla on keskeinen merkitys. Kriittinen geopolitiikka lähestyy geopolitiikkaa konstruktivisesti, jolloin politiikka nähdään jatkuvana taisteluna valtaosuuksista ja ihmisten hallitsemisesta.⁸⁹ Maantieteelliset alueet ja käsitteet eivät ole ennalta määrättyjä ja muuttumattomia, vaan lopputuloksia vallankäytöstä.

Myös Agnew'n ja Corbridgen mukaan taloudellinen voima on hiljalleen syrjäyttämässä sotilaallista voimankäyttöä. Taloudellinen voima ei ole enää väline sotilaallisten päämäärien saavuttamiseen, vaan vallankäytön väline itsessään. Teknologia, koulutus ja taloudellinen kasvu ovat tärkeämpiä kuin perinteiset geopolitiittiset tekijät. Nykymaailmassa sotilaallinen voima ei ole tae vahvalle poliittiselle asemalle, vaan suostuttelu ja neuvottelu ovat tulleet olennaiseksi osaksi vallankäyttöä.⁹⁰ Kansainvälisen talousjärjestelmän muovaaminen Yhdysvaltojen johdolla on hyvä

Binaarinen jako sivistyksen ja ulkopuolen välillä on ehdoton. Tässä mielessä Euroopan unionin voisi ajatella olevan hiukan Rooman imperiumin kaltainen, vaikka unionin ulkorajoja ei yhteisillä EU-joukoilla toistaiseksi ole miehitettykään. Ks. Kagan (2006), s. 337, 340-347. Luttwakin puolustukseksi on sanottava, että esimerkiksi hänen kapitalistista järjestelmää analysoivassa teoksessaan *Turbo Capitalism: Winners and Losers in the Global Economy* (1999) eloisia kirjoitustyyli korvaa jossain määrin kirjan teoreettisia heikkouksia. Poliittisen pamfletin ja analyttisen puheenvuoron raja on globalisaatiota käsittelevässä kirjallisuudessa jossain määrin häilyvä. Reiluinta lukijan kannalta lienee se, että kirjoittaja tunnustaa omat preferenssinsä selkeästi ja pyrkii tiedostamaan niiden vaikutuksen analyysiinsä, kuten Agnew ja Corbridge (1995) tekevät.

⁸⁸ Bartlett (1994), s. 298.

⁸⁹ Harle & Moisio (1999), s. 18.

⁹⁰ Painotettakoon tässä, että sota ja konfliktit eivät ole kadonneet eivätkä todennäköisesti katoakaan, vaikka niillä ei saavutettaisi mitään positiivista keskinäisriippuvaisessa maailmassa. Paremminkin voisi sanoa, että niiden luonne on muuttunut pois valtioiden välisistä yhteenotoista. Tietyissä piireissä moderniksi klassikoksi muodostuneen Mary Kaldorin (1999) *New and Old Wars: Organised Violence in a Global Era* -teoksen mukaan "uudet sodat" ovat konflikteja, joilla on poliittisia päämääriä, mutta ne ovat samalla sekoitus sotaa, järjestäytyntä rikollisuutta ja ihmisoikeusrikkomuksia. Niissä sotilaiden ja siviilien ero on kaventunut ja joissa jälkimmäiset kärsivät yhä enemmän. Tavoitteena ei ole niinkään vihollisen tuhoaminen, vaan taisteluita käydään etnisestä ja kulttuurisesta dominoinnista ja taloudellisista eduista. Emt. ja Kaldor (2000), s. 55-63. Nytemmin maailmanlaajuisesti viholliseksi on otettu

esimerkki siitä, miten tietty näkemys asioiden järjestyksestä ja luonnollisuudesta on saatu suostuttelemalla yleisesti hyväksytyksi ja tavoittelemisen arvoiseksi.⁹¹ Toisin ilmaistuna maailmanpolitiikan draama on nyt enemmän geotaloudellista kuin geopolitiittista ymmärrettyä tietyn alueen fyysisen hallussapidon mielessä.⁹²

Agnew ja Corbridge päätyvät määrittelemään geopolitiikan eri instituutioiden (valtioiden, yritysten, sosiaalisten liikkeiden, kansainvälisten organisaatioiden, asevoimien ja terroristiryhmien) suorittamana globaalin tilan jakamisena alueisiin ja poliittis-taloudellisiin vaikutuspiireihin. Näiden kautta säädellään kansainvälistä poliittista taloutta ja esitetään tila luonnollisena jakona ”kehittyneisiin”, ”alikehittyneisiin”, ”uhkaaviin” tai ”ystävällisiin” alueisiin. He näkevät tämänkaltaisen jaon pikemminkin sosiaalisesti rakennettuna kuin luonnollisena. Tältä osin he jakavat geopolitiittisen käsityksensä kriittisen geopolitiikan kanssa. Mutta useisiin kriittisen geopolitiikan tutkijoihin verrattuna Agnew ja Corbridge pyrkivät kohdistamaan erityishuomiota kansainväliseen talousjärjestelmään ja sen kehitykseen sekä toimintaan.⁹³ Agnew'n ja Corbridgen geopolitiikka on käytäntöjen ja ideoiden, materiaalisen maailmanjärjestyksen sekä diskursiivisten käsitysten ja sääntöjen geopolitiikkaa. Tuloksena on geopolitiittinen talous, joka on yhdistelmä geopolitiikkaa ja poliittista taloutta.

Heidän lähtökohtansa geopolitiikan tutkimukseen ja kansainvälisen poliittisen taloustieteeseen ovat relevantteja Venäjän ja EU:n viime vuosien kehityksen kannalta, joten selostan ne hieman tarkemmin. Ensimmäinen lähtökohta on se, että käsitys alueellisesti rajatusta suvereenista valtiosta ei ole iankaikkinen, vaan tiettyihin historiallisiin aikakausiin ja alueisiin liittyvä. Nykyaikaan liitettynä voidaan kysyä, miten suvereeni yksikään valtio maailmantalouteen kiinteästi liittyvä valtio on? Suvereeniteetti on vain käsitteellisellä tasolla absoluuttista. Usein viitattu seikka on, että monien valtioiden suvereenisuutta rajoittavat ja sääntelevät esimerkiksi Maailmanpankkiryhmä ja Kansainvälinen valuuttarahasto asettamalla niille ehtoja, joiden mukaan valtioiden on uudistettava

---

terrorismi, jonka määrittely avaa sodankäynnille uusia ulottuvuuksia. Käymällä sotaa terrorismia vastaan voidaan vihollinen ja sodankäyntitapa (aseellisen voiman käyttö on vain yksi osa-alue) valita huomattavasti vapaammin kuin käymällä sotaa tiettyä valtiota vastaan. Terroristin määrittely ja sille saatava laaja hyväksyntä on samalla osoitus määrittelijän voimasta. Kun presidentti Bush sanoo ”you are either with us or against us” hän ei jätä tilaa vaihtoehdoille: kukapa haluaisi olla terroristien puolella. Myös presidentti Putin on hyödyntänyt vastaavanlaista voimakasta retoriikkaa. Jos sota terroristeja vastaan on legitimiä, niin riittää, että määrittää vihollisen terroristiksi. Politikovskajan mukaan Venäjä on Putinin johdolla johdonmukaisesti tehnyt näin suhteessa tšetšeneihin ja onnistunut vaientamaan suurimman osan sekä koti- että ulkomaisesta kritiikistä. Ks. Politikovskaja (2004), s. 10-16, 269-281.

⁹¹ Agnew & Corbridge (1995), s. 3-5.

⁹² Varadarajan (2004), s. 340-341.

⁹³ Emt., s. 7.

hallintoon ja talouspolitiikkaansa.⁹⁴ Toiseksi kansainvälinen poliittinen talous ei ole muuttumaton. Se ei sisällä mitään suurta tausta-ajatusta, jonka mukaan talous kehittyisi. Historiallisesti on osoitettavissa, että talouden säätelyyn pyrkivät strategiat ovat vaihdelleet autarkkisesta (suljetusta tai omavaraisesta) avoimuutta korostaviin. Geopolitiikan (-talouden) lähestymistavan tulisi täten olla diakroninen, ei synkroninen eli historiallinen ja historioiva eikä ajaton.⁹⁵

Kolmanneksi eri alueiden suhteellinen menestys tai epäonnistuminen kansainvälisessä poliittisessa taloudessa ei ole sidottu niiden hallussa oleviin luonnonvaroihin, vaan niiden kykyyn sopeutua muuttuviin olosuhteisiin ja käyttää hyödyksi aineetonta pääomaa. Japani on toisen maailmansodan jälkeen noussut merkittäväksi talousmahdiksi, vaikka se on lähes kokonaan raaka-ainetuonnin varassa, kun taas monet potentiaalisesti vauraat valtiot, kuten Venäjä, eivät ole pystyneet täysimittaisesti hyödyntämään raaka-aineitaan yhteiskuntaa vaurastuttavalla tavalla.

Viimeiseksi Agnew ja Corbridge korostavat kansainvälisen poliittisen talouden toiminnan ja sen kuvaamisen välistä yhteyttä ja niiden vuorovaikutusta toisiinsa. Materiaalisten, tilaan sidottujen, käytäntöjen muuttuessa muuttuvat myös mallit ja visiot, jotka kuvaavat talouden toimintaa ja ehdottavat vaihtoehtoja sille. Lyhyesti sanottuna talouden toimintaan vaikuttaa koko ajan (diskursiivinen) kilpailu siitä, kuka määrää sen reunaehdot, normit ja säännöt.⁹⁶

3.5.1. Geopoliittinen järjestys

Historiallisen kontekstin korostaminen näkyy Agnew'llä ja Corbridgellä erityisesti ”geopoliittisten järjestyksen” (geopolitical order) esittämisessä. He määrittelevät sen seuraavasti:

In our usage 'order' refers to routinized rules, institutions, activities and strategies through which the international political economy operates in different historical periods. The qualifying term 'geopolitical' draws attention to the geographical elements of a world order...Orders necessarily have geographical characteristics. These include the relative degree of centrality of state territoriality to social and economic activities, the nature of hierarchy of states (dominated by one or a number of states, the degree of equality), the spatial scope of the different states and other actors such as international organizations and businesses, the spatial connectedness or disconnectedness between various actors, the conditioning effects of informational and military technologies upon spatial interaction, and the ranking of world regions particular states by the dominant states in terms of 'threats' to their military and economic 'security'.⁹⁷

---

⁹⁴ Ehtoja kutsutaan yhteisnimityksellä Structural Adjustment Programs (SAP), ja niitä on arvosteltu ankarasti. Venäjän tapauksessa on muun muassa väitetty, että ne pahensivat vuoden 1998 talousromahdusta ja vaikeuttavat erityisesti köyhimpien kansalaisten elämää. Juhasz (2002), s. 408-410. Maailmanpankkiryhmän taloustieteellisestä kritiikistä köyhyyden hoidossa ks. esim. Wade (2004), s. 579-584 ja vastakritiikistä Wadelle ks. Firebaugh (2006), s. 15-32.

⁹⁵ Agnew & Corbridge (1995), s. 5-6.

⁹⁶ Emt., s. 7.

⁹⁷ Emt., s. 15. Kursiivi minun.

Agnew ja Corbridge jakavat modernin geopolitiikan tämän määritelmän pohjalta neljään eri geopoliittisen järjestyksen ajanjaksoon, joiden he väittävät olevan selvästi toisistaan erotettavissa olevia.⁹⁸ Lyhyesti ilmaistuna geopoliittinen järjestys on hegemoniaa, ylivaltaa, joka on sekoitus koheesiota ja konfliktia toimijoiden välillä. Analyytisesti ajateltuna geopoliittisen järjestykseen vaaditaan jonkinlainen organisoitu hallintojärjestelmä, toimijoiden ja niiden vuorovaikutuksen määrittely ja yhteisesti jaetut käsitykset kaupankäynnistä, voimankäytöstä ja diplomatiasta. Näihin sisältyy Agnew'n ja Corbridgen mukaan muodolliset kansainväliset organisaatiot ja niin kutsutut regiimit⁹⁹, jotka sääntelevät hallitusten käyttäytymistä muun muassa suhteessa kauppaan, rahan tai turvallisuuteen.

Tämän lisäksi järjestys vaatii jaettuja näkemyksiä (i. intersubjektivisiä oletuksia) ja käyttäytymisorientaatioita johtavilta toimijoilta. Näin käsitettynä geopoliittinen järjestys sisältää epäjärjestyksiä, kun globaali hallinta¹⁰⁰ hajoaa ja muutoksen kautta syntyvä uusi järjestys ei ole vielä vakiintunut.¹⁰¹ Agnew'lle ja Corbridgelle nämä järjestyksen murroskohdat, joissa muutos vanhasta uuteen on voimakkaimmillaan, muodostavat hedelmällisen ja samalla arvaamattoman tutkimuskohteen.

3.5.2. Toimijoiden vuorovaikutus ja hegemonia

Geopoliittinen järjestys perustuu sosiaalisen konstruktivismin esille nostamaan itsestään selvältä tuntuvaan huomioon siitä, että valtioiden ja muiden toimijoiden identiteetti sekä intressit muodostuvat vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Kansainvälisen politiikan tutkimuksessa valtion ja valtiojärjestelmän muodostumisen sosiaalinen perusta nousi keskustelun keskipisteeseen Alexander

---

⁹⁸ Ajanjaksot ovat Britannian geopoliittinen järjestys (1815-75), imperiumien välinen kilpailu (1875-1945), kylmän sodan geopoliittinen järjestys (1945-1990) ja ylikansallinen liberalismi (1991-). Keskityn työssäni lähinnä viimeiseen, joskin siirtymävaihe kylmän sodan järjestyksestä ylikansalliseen liberalismiin on tärkeä varsinkin Venäjän kannalta.

⁹⁹ Stephen Krasnerin (1982), s. 186, klassisen määritelmän mukaan regiimit ovat: "implicit or explicit principles, norms, rules and decision-making procedures around which actors' expectations converge in a given area of international relations". Ja edelleen: "Principles are beliefs of fact, causation, and rectitude. Norms are standards of behavior defined in terms of rights and obligations. Rules are specific prescriptions or proscriptions for action. Decision-making procedures are prevailing practices for making and implementing collective choice". Selittämättä jää, miten konvergenssi on mahdollista: ratkaisuksi on tarjottu arvojen ja jaettujen uskomusten merkitystä kuten lakia kohtaan tunnettua kunnioitusta, joka muodostuu sosiaalisaation aikana. Konvergenssin taustalla on siis legitimeetti, joka saa voimansa yhteisöllisyyden tunteesta. Pursiainen (1999), s. 130-131.

¹⁰⁰ Global governance -termi kääntyy suomeksi hiukan vaivalloisesti, mutta tässä sillä viitataan kansainväliseen keskinäisriippuvuuteen, joka ilmenee kansainvälisten instituutioiden ja regiimien kasvuna.

¹⁰¹ Agnew & Corbridge (1995), s. 16.

Wendtin vuonna 1992 ilmestyneen artikkelin *Anarchy is what states make of it: the social construction of world politics* myötä.¹⁰² Agnew ja Corbridge jakavat Wendtin ydinajatuksen. Konstruktivistisen teorian lähtökohta on se, että ihmiset käyttäytyvät objekteja (toisia ihmisiä, valtioita yms.) kohtaan sen perusteella, millaisia käsityksiä objekteista heillä on. Valtiot toimivat eri tavalla vihollisia kuin ystäviä kohtaan, koska viholliset käsitetään uhkaavaksi. Valtio ei voi olla olemassa ja toimia ilman, että muut valtiot tunnustavat sen. Wendt tiivistää, että kollektiiviset käsitykset muodostavat rakenteet, jotka puolestaan organisoivat toimintamme.¹⁰³ Rakenteet ja toimijat ovat tulosta siitä, mitä ihmiset tekevät. Wendtin mukaan ihmisestäkin tulee toimija vasta sosiaalisten käytäntöjen kautta.¹⁰⁴

Wendt näkee toimijat ja rakenteet prosesseina (“on-going accomplishments of practice”).¹⁰⁵ Hän pyrkii selittämään, miten rakennetason muutos on ylipäättään mahdollista.¹⁰⁶ Muutoksen alulle saattamisessa Wendt nojaa kollektiivisen identiteetin käsitteeseen. Rakenteellinen muutos tapahtuu, kun toimijat määrittelevät itsensä ja intressinsä uudelleen. Toimijat eivät siis ole rakenteiden vankeja: kylmän sodan loppumisen mahdollisti Neuvostoliiton ja Yhdysvaltain yhteinen näkemys siitä, että ne eivät olleet enää toistensa vihollisia.¹⁰⁷ Viime vuosien maailmanpoliittiset tapahtumat ja niistä aiheutuneet jännitteet ovat tosin jossain määrin vähentäneet tämän näkemyksen painoarvoa, mutta mistään eksistentiaalisesta viholliskuvasta ei voi enää kummankaan osapuolen suhteen puhua. Ydinsota ainakaan Venäjän tai Yhdysvaltain aloittamana ei ole todennäköinen.

---

¹⁰² Wendt (1992). Wendt ei toki ole ensimmäinen kansainvälisen politiikan teoreetikko, joka on kiinnittänyt huomiota asiaan. Yhteydet englantilaiseen koulukuntaan ovat ilmeiset [esim. Bull (1977)], mutta Wæverin (1999), s. 2-8, mukaan argumenttia ei kannata viedä liian pitkälle. Suurimmillaan yhtäläisyys on nähtävissä kirjoittajien suhteessa siihen, miten kansainvälisen järjestelmä (yhteisö) nähdään. Wæverin mielestä sekä Wendt että englantilainen koulukunta ovat keskivaiheilla jatkumolla materiaalisesti-sosiaalisesti rakentunut verrattuna neorealismiin ja postmodernismiin.

¹⁰³ Wendt (1992), s. 396-397. Kansainvälisen lain ja sen soveltamisen piirissä pätee pääpiirteissään sama ajatus. Vuonna 1923 kansainvälisen välittäjän W. H. Taftin (ns. Tinoco Arbitration -tapaus) antama julistus totesi seuraavaa: ”the non-recognition by other nations of a government claiming to be a national [sic] personality, is usually appropriate evidence that it has not attained the independence and control entitling it by international law to be classed as such”. Lainattu Cassese (2001), s. 49.

¹⁰⁴ ”Social structures do not exist apart from their instantiation in practices. As structures of a particular kind this is true also of corporate agents, but even individuals are just bodies, not ”agents”, except in virtue of social practices.” Wendt (1999), s. 313.

¹⁰⁵ Wendt (1999), s. 313.

¹⁰⁶ Emt., s. 314-317 ja 326-336.

¹⁰⁷ Wendt (1992), s. 396.

Agnew'n ja Corbridgen näkemystä hegemoniasta voisi luonnehtia gramscilaiseksi¹⁰⁸, jollaista myös Robert Cox on muotoillut. Coxin mukaan hegemonia on enemmän kuin tietyn valtion määräysvaltaa. Hegemonia koostuu yhdistelmästä, johon kuuluu materiaallinen voima, tietty kollektiivinen käsitys järjestyksestä (image of world order) normeineen ja instituutiot, jotka hallinnoivat järjestystä yleismaailmallisesti. Hegemonia on täten hallinnan muoto. Se ei kuitenkaan perustu (pelkästään) väkivaltaan, vaan on ainakin jollain tasolla konsensuaalinen.¹⁰⁹ Coxin näkökulman tärkeimpänä ulottuvuutena Agnew ja Corbridge pitävät sitä, että rutiininomaisen käytäntöjen ja ideologisten ajatusten kuvaamisen johdosta järjestyksen sisältö on toimijoille itsestään selvä, hyväksytty ja järkeenkäypä. Niinpä toimijat ylläpitävät vallitsevaa järjestystä hyväksyessään sen sisällön. Agnew ja Corbridge painottavat, että yksittäinen valtio voi kyllä toimia hegemonian välittäjänä, mutta kulloinkin vallitsevan geopolitiittisen järjestyksen ajanjakso ei vaadi minkään tietyn valtion dominointia. Vähimmillään maailmanlaajuinen hegemonia edellyttää, että kunkin maan valtaapitävät eliitit hyväksyvät maailmantalouden ja kansainvälisten suhteiden perussäännöt.¹¹⁰ Jaetut käsitykset mahdollistavat sen, että useat valtiot voivat tavoitella yhtä aikaa hegemonista asemaa. Vaikka niiden yhteiskunnallis-taloudellinen järjestelmä olisi pohjimmiltaan erilainen, ne kuitenkin jakavat käsityksen valtiosta (statehood) ja kansainvälisistä käyttäytymissäännöistä kuten Yhdysvallat ja Neuvostoliitto kylmän sodan aikaan. Sopimukset käyttäytymissäännöistä voivat olla epämuodollisia ja hiljaisesti hyväksytyjä tai eksplisiittisiä juridisia sopimuksia.

Geopolitiittisen järjestyksen muotoutuminen ei ole kenenkään tarkasti suunnittelema ja ohjaama prosessi, vaan järjestys muotoutuu valtioiden ja muiden toimijoiden spontaanin toiminnan tuloksena. Muodostuva järjestys ei siten ole välttämättä sellainen kuin yksittäiset toimijat

---

¹⁰⁸ Gramscilainen hegemonia on tila, jossa hallittavat alistuvat auktoriteetin tahtoon ilman väkivallan käyttöä. Hegemonia on enemmän johtajuutta kuin dominanssia. Gramscin lisäys tai laajennus perinteiseen luokkateoriaan oli se, että hän huomioi keskiluokan olemassaolon eikä rajoittunut Marxin tavoin ääripäihin (proletariaattiin ja kapitalisteihin). Lisäksi hän tutki ideoiden ja materiaalistien asioiden vuorovaikutusta ja pyrki näin eroon Marxin reduktionistisesta ”ekonomismista”. Sum (2004), s. 1.

¹⁰⁹ Cox (1981), s. 139.

¹¹⁰ Agnew & Corbridge (1995), s. 17. He eivät määrittele ”eliittejä” (tai ”pääomapiirejä”) sen tarkemmin, joka on selvä puute heidän käsittelyssään. Sama epämääräisyys toistuu keskusteltaessa ylikansallisista yhtiöistä. Vaikka Agnew ja Corbridge painottavat kautta teoksen, että valtioiden lisäksi merkittäviä toimijoita ovat ko. yhtiöt, niitä ei juurikaan käsitellä, vaan analyysi liikkuu valtiotasolla. Saman kritiikin voi tosin esittää moneen muuhunkin globalisaatiota käsittelevään kirjaan. Valtiokeskeisen lähestymistavan kritiikillä ja sillä, että tarjoaa varteennottavan vaihtoehdon sille tai edes vaivautuu analysoimaan vallitsevia oloja tarkemmin, on merkittävä ero.

haluaisivat.¹¹¹ Tämä intentioiden ja tulosten mahdollinen ero selittää Agnew'lle ja Corbridgelle kuinka muutos on ylipäättään mahdollista. Siirtyminen toiseen geopoliittiseen järjestykseen tapahtuu silloin, kun käsitykset siitä, mikä on ”terveen järjen” mukaista ja ”normaalia” kansainvälisissä suhteissa muuttuvat. Taustalla ei ole mitään aikakaudet ylittävää historiallista logiikkaa. Jokainen geopoliittisen järjestyksen aikakausi on epävakaata ja osittainen.¹¹² Huomionarvoista on myös Agnew'n ja Corbridgen puhtaasti konstruktivistisiin teorioihin kohdistama kritiikki. Ne eivät heidän mukaansa ota huomioon teknologisia ja taloudellisia olosuhteita, jotka rajoittavat sekä ihmisen aikomuksia että niiden saavuttamista. Geopoliittisessa järjestyksessä on siis materiaallinen puolensa, jonka ohittaminen johtaa vaillinaiseen käsitykseen kansainvälisen poliittisen talouden toiminnasta eri aikakausina.¹¹³

Wendt puolestaan pohtii materiaallisen maailman ja ideoiden välistä yhteyttä keskittien konstruktivismiin valossa. Hän esittää, että konstruktivismille on ominaista idealismin lisäksi strukturalismi, jonka mukaan sosiaalisilla rakenteilla on vaikutuksia, joita ei voida redusoida pelkästään toimijoihin ja niiden välisiin vuorovaikutuksiin.¹¹⁴ Identiteettien ja intressien muotoutumisen lisäksi näihin kuuluvat Wendtin konstruktionismiteorian mukaan tietyt materiaalliset seikat. Wendt puolustaa ”tynkämateriaalismaa” radikaalia konstruktivismia vastaan, jonka mukaan materiaalisilla seikoilla ei ole itsenäistä vaikutusta kansainvälisessä politiikassa. Vaikka Wendt ei väitäkään, että kukaan eksplisiittisesti ajaisi tämänkaltaista täysin idealistista näkökulmaa, hänen mielestään se on kuitenkin aistittavissa kansainvälisen politiikan postmodernin kirjallisuuden

---

¹¹¹ ”That the social world is a world of meanings, purposes and intentions does not always mean that acting on those meanings creates expected results”. Agnew & Corbridge (1995), s. 18.

¹¹² Emt., s. 19.

¹¹³ Emt., s. 18.

¹¹⁴ Alker (2000), s. 142, on esittänyt kritiikkinä Wendtiä kohtaan, että hänen materialistinen-idealistinen jatkumonsa (”descartesilainen dualismi”) on turhan yksinkertainen: ”Wendt’s sociological approach recognizes that it ‘is possible to hold positions anywhere along [the materialist-idealist] continuum’, but he observes a bipolar clustering of positions about the relative importance of the ‘difference’ ideas make, and the extent to which social structures are ‘made of ideas’. But when Wendt admits that he doesn’t ‘see any other way to think about’ the ‘relationship between material forces and ideas’ than the ‘ultimately Cartesian’ approach of separating ‘the world into two kinds of stuff [ideas and matter]’ he undermines his own, more sophisticated, argument.” Alker jatkaa, että vaikka Wendt siteeraa hyväksyvästi John Searlea kautta teoksensa, hän ei kuitenkaan huomioi Searlen ajattelun kaikkia ulottuvuuksia eikä käsittele viime vuosien neuro- ja kielitieteiden tutkimuksen tuloksia tai esimerkiksi aiempien sukupolvien behavioralistisesti orientoituneiden systeemiteoretikkojen kuten Kaplanin käsityksiä rakenteista ja järjestelmistä. Searle toteaa: ” [Above] I tacitly abandoned the traditional dualistic conception of the relation of mind and body in favor of the view that the mind is just a set of higher-level features of the brain, a set of features that are at once ‘mental’ and ‘physical’. We will use the ‘mental,’ so construed, to show how ‘culture’ is constructed out of ‘nature’.” Lainattu Alker (2000), s. 142-143.

taustalla.¹¹⁵ Hänen mukaansa materiaalisilla voimilla on muista tekijöistä riippumattomia vaikutuksia ainakin kolmella tavalla.¹¹⁶ Ensinnäkin toimijoiden materiaalisten kyvykkyyksien (capability) jakaantuminen vaikuttaa tiettyjen lopputulosten mahdollisuuteen ja todennäköisyyteen. Neorealismien ydinajatus on, että sotilaallisesti heikot valtiot eivät pysty valloittamaan sotilaallisesti vahvoja valtioita ja päinvastoin sekä se, että sotilaallinen voimatasapaino tekee minkä tahansa valloituksen hankalaksi. Kyvykkyyksien jakautumisella on itsenäisiä vaikutuksia suhteessa lopputulokseen, ja jos heikko valtio yrittää valloittaa vahvan valtion, heikko kohtaa nämä vaikutukset.

Toiseksi Wendt esittää, että kyvykkyyksien materiaalisella ”koostumuksella”, erityisesti teknologialla, on samanlaisia mahdollistavia tai rajoittavia vaikutuksia. Vasta teknologian riittävän kehityksen myötä yhteyksien ylläpito suurten välimatkojen päähän ja samalla koko kansainvälinen järjestelmä ovat mahdollisia.¹¹⁷ Ääriesimerkkinä voidaan mainita ydinaseet. Vaikka niitä ei ikinä käytettäisi, ne vaikuttavat kuitenkin elämäämme pelkällä olemassaolollaan. Ydinasetta on lähes mahdoton tehdä tekemättömäksi: se mahdollistaa täydellisen tuhon. Kolmanneksi konstruktivismiin ei tulisi olettaa, että fyysinen luonto ei vaikuta millään lailla analyysiin (milloin ja miten, siihen Wendt ei anna vastausta). Ilmasto vaikuttaa maanviljelykseen ja tietyn alueen asuttamiseen. Ihmisen toiminnalla voi olla arvaamattomia seurauksia luonnolle, jonka kautta ne vaikuttavat takaisin yhteiskuntaan (resurssien ehtyminen tai ilmaston lämpeneminen) ja niin edelleen. Yhteenvetona Wendtin teoretisoinnista voi todeta, että kun materiaalisilta voimilta riisutaan kaikki sosiaaliset merkitykset, jäljelle jää todellinen materiaallinen pohja, joka määrittää kaikkien toimijoiden toiminnan rajat ja fyysisen toiminnan eri vaihtoehtojen suhteelliset kustannukset.¹¹⁸ Materiaaliset voimat ovat siis jollain tasolla olemassa riippumatta yhteiskunnasta. Materiaalisen ja sosiaalisen välille voi näin ajatellen tehdä selvän eron ja esittää, että vallalla on merkitystä usein hyvin materiaalisessa merkityksessä – ei pelkästään sosiaalisesti rakentuneena.

---

¹¹⁵ Wendt (1999), s. 110. Wendt perustelee esimerkkiensä käytön siten, että hän haluaa osoittaa, missä hän seisoo keskitien konstruktivisminsa kanssa eikä halua tulla niputetuksi yhteen ”epäuskottavien radikaalien positioiden” kanssa. Voiko akateemista oman tilan valtaamista enää selkeämmin esittää?

¹¹⁶ Tässä keskustelussa, kuten koko teoksessa, Wendt vertaa omaa teoriaansa Waltzin neorealismiin (teoksen nimestä alkaen).

¹¹⁷ Agnew (1998), s. 11-16, esittää saman ajatuksen ”modernin geopolitiittisen diskurssin” käsitteessään. Hänen mukaansa vasta kartografian kehittyminen (l. teknologia) ja löytöretket renessanssista alkaen mahdollistivat maailman näkemisen yhtenäisenä. Ks. myös Agnew & Corbridge (1995), s. 49-50.

¹¹⁸ Wendt (1999), s. 111-112. ”Nature yields control only grudgingly, which an ideas ”all” the way down perspective has difficulty comprehending”. Teknologialla voidaan kenties vähentää materiaalistien voimien vaikutusta. Lääketiede voi pidentää elinikäämme, mutta emme elä loputtomiin ja vaikka joskus eläisimmekin, Wendt haluaa analysoida nykyhetkeä eikä yrittää ennustaa tulevaisuutta.

3.5.3. Ylikansallinen liberalismi ja globalisaatio hegemonian muotona

Jos hyväksymme Agnew'n ja Corbridgen ydinajatuksen hegemoniasta, kysymykseksi nousee sen sisältö. He korostavat erityisesti Yhdysvaltojen historiallista roolia ylikansallisen liberalismien vauhdittajana ja mahdollistajana.¹¹⁹ Ylikansallinen liberalismi ei siis pohjimmiltaan ole seurausta teknologisesta ja taloudellisesta kehityksestä, vaan Yhdysvaltain poliittisen strategian lopputulos. Kylmän sodan ideologiseen geopolitiikkaan kuului Yhdysvaltojen taloudellinen tuki (Marshall-apu) Länsi-Euroopalle välittömästi toisen maailmansodan jälkeen sekä samalla Neuvostoliiton suunnittelutalouden haastaminen alentamalla maailmankaupan esteitä ja helpottamalla kansainvälisen pääoman liikkeitä. Kyseessä oli radikaali maailmantalouden uudelleenjärjestely, jonka turvana olivat Yhdysvaltain sotilaskoneisto ja taloudelliset sopimukset, joita solmittiin sekä bi- että multilateraalisesti kommunistimaiden ja -hallitusten patoamiseksi. Verrattuna aikaisempiin imperiumeihin amerikkalainen imperiumi ei perustunut alueiden hallussapitoon, vaan sopimukseen amerikkalaisten joukkojen sijoittamisesta itsenäisiin maihin. Strategia oli monitahoinen: infrastruktuurin rakentamisesta kauppahelpotusten kautta diplomaattisiin sopimuksiin.¹²⁰ Christopher Sandars kutsuu tätä järjestelmää vuokraimperioksi (leasehold empire) erotuksena perinteisistä imperiumeista, jotka on useimmiten käsitetty sekä alueen hallinnaksi että hyväksikäytöksi. Presidentti Truman muotoili tulevan politiikan varsin selkeästi jo elokuussa 1945 toteamalla, että Yhdysvallat tulee sodan jälkeen ylläpitämään tarpeellisen määrän sotilastukikohtia ympäri maailmaa varmistaakseen täydellisesti omat etunsa ja maailmanrauhan säilymisen.¹²¹

Yhdysvaltain hegemonia on väistymässä ja tilalle on vähitellen muodostumassa ”hegemonia ilman hegemonia”. Agnew ja Corbridge päätyvät käsittämään ylikansallisen liberalismien uutena hegemonian muotona. Kuten todettiin, heidän käsityksensä mukaan hegemoniaan ei enää tarvita yhtä tiettyä johtajaa, vaan uusi hegemonia ilmenee markkinaideologiana, jonka puolestapuhujina ovat liberaalit valtiot, kansainväliset instituutiot ja pääomapiirit.¹²² Näin käsitettynä hegemonia ei vastaa pelkkää yksinkertaista dominointia (alueellista tai muunlaista), vaan sillä viitataan laajasti hyväksytyihin maailmanpolitiikan käyttäytymissääntöihin. Nämä säännöt määräävät, mikä on

---

¹¹⁹ Vakiintuneina selityksinä pidän tuotannon globalisoitumista, kansainvälisen kaupan, rahoituksen ja investointien valtavaa kasvua, yli- ja monikansallisten yhtiöiden vaikutusvallan lisääntymistä sekä viestintä- ja informaatioteknologioiden kehitystä. Agnew & Corbridge (1995), s. 165–185 ja Agnew (2001), s. 1-2.

¹²⁰ Agnew (2001), s. 9-10. Ääriesimerkki kylmän sodan sotilasstrategiassa lienee Islanti, jonka puolustuksesta Nato on yksinomaan vastannut aivan viime aikoihin saakka.

¹²¹ Sandars (2000), s. 5.

¹²² Circuits of capital. Agnew & Corbridge (1995), s. 164.

”järkevää”, ja ne voidaan paikallistaa tiettyihin kulttuuris-ekonomisiin paikkoihin. Säännöt pystyvät potentiaalisesti ulottumaan koko maapallolle.¹²³ Agnew'n ja Corbridgen mukaan elämme parhaillaan geopoliittisen järjestyksen ajanjaksoa, jossa hegemonia ilmenee usean vahvan valtion kuten Yhdysvaltain, Saksan ja Japanin kautta. Niitä yhdistää integroitunut maailmantalous ja sääntelee ylikansalliset instituutiot kuten Euroopan unioni, maailman kauppajärjestö, kansainvälinen valuuttarahasto ja maailmanpankki. Hegemonisena ideologiana on ylikansallinen liberalismi, jonka mukaan jatkuvasti laajenevat kapitalistiset markkinat tuovat yleismaailmallista edistystä ja hyvinvointia.¹²⁴

3.5.4. Agnew'n ja Corbridgen geopolitiikan kritiikkiä

Ó Tuathail on esittänyt kritiikkinä Agnew'lle ja Corbridgelle sen, että heidän geopoliittisen järjestyksen käsitteensä on liian klininen. He sortuvat liialliseen yksinkertaistamiseen esittämällä modernin geopolitiikan historian neljänä selkeästi erilaisena ajanjaksona. Ó Tuathailin mielestä inhimillisen historian monimutkaisuuksien ja ristiriitaisuuksien puristaminen siisteihin ja tarkkoihin kategorioihin on osoitus teoreettisen estetiikan vetovoimasta. Eri asioiden erojen korostaminen, symmetrian etsiminen ja elegantti isomorfismi (rakenteen samuus) voi saada teoriat näyttämään miellyttäviltä, mutta eivät välttämättä lisää ymmärrystämme varsinaisesta asiasta.¹²⁵ Toisaalta kaikessa yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa joudutaan tekemään vastaavanlaisia yksinkertaistuksia ja luokitteluja, jotka välttämättä rajaavat asioita kategorioiden ulkopuolelle. Kenties Ó Tuathailin kritiikki on nähtävissä postmodernina skeptisyytenä kaikkea staattista, varmaa ja tarkasti rajattua kohtaan.¹²⁶ Itseäni jäi vaivaamaan, että *Mastering Space: Hegemony, Territory and International Political Economy* -teoksessa ei otsikon lupauksesta huolimatta analysoida kansainvälisen talouden toimintaa kovinkaan syvällisesti, vaan analyysi keskittyy kansainvälisten suhteiden kriittisen tutkimuksen esille nostamiin asioihin kuten valtiosuvereniteetin problematisointiin. Hegemoniakeskustelussa Yhdysvaltojen rooli tulee syystäkin hyvin korostetusti esiin. Mutta jos teos kirjoitettaisiin nyt, reilu vuosikymmen myöhemmin, Euroopan unioni, Intia sekä Kiina osana Kaakkois-Aasiaa olisivat ansainneet tukevamman käsittelyn. Toisaalta Agnew'n puolustukseksi on todettava, että hän on viimeaikaisissa tutkimuksissaan jatkopaneutunut

---

¹²³ Agnew (2005), s. 26: “[h]egemony...refers to widespread assent to principles of conduct that are the “common sense” of world politics and that emanate from distinctive cultural-economic sites with potentially global reach.”

¹²⁴ Agnew & Corbridge (1995), s. 193 sekä Agnew (2005), s. 157-158.

¹²⁵ Ó Tuathail (1998), s. 34.

¹²⁶ Tällaisesta ”historian sekavasta kontekstuaalisuudesta” ks. Heffernan (2000), s. 347-348.

taloudellisen globalisaation analyysiin melko ansiokkaasti. Vuonna 2005 ilmestyneessä kirjassaan *Hegemony: The New Shape of Global Power* Agnew kirjoittaa, että Yhdysvaltain sotilaallinen johtoasema on edelleen kiistaton, mutta taloudellisessa mielessä Yhdysvallat on nyt entistä enemmän globalisaation negatiivisten seurausten (talouden nopeiden rakenteellisten muutosten, mikä ilmenee erityisesti tuotannon työpaikkojen siirtymisessä suhteellisesti halvimpiin maihin) vastaanottavana osapuolena.¹²⁷ Agnew'ta mukaillen voi kuvaannollisesti sanoa, että Yhdysvallat nyt maksaa takaisin sitä lainaa, jonka se on toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä talousjärjestyksensä levittämisen muodossa ottanut.

Agnew'n ja Corbridgen analyysiin tällä hetkellä vallitsevan kansainvälisen poliittisen talouden muotoutumisesta ja toiminnasta liittyy melko voimakas normatiivinen lataus, joka on erityisesti esillä *Mastering Space* -teoksen loppuluvussa jonkinlaisen vaihtoehdoisen ja ylikansallisen liberalismiin verrattuna tasa-arvoisemman sekä reilumman järjestelmän kehittämisen muodossa. Tässä suhteessa he ovat joidenkin viime vuosien globalisaatiokriitikoiden edeltäjiä, omien sanojensa mukaan ”markkinasosialismin” kannattajia.¹²⁸ Kuten Agnew ja Corbridge itsekin myöntävät, heidän vastahegemoniset luonnoksensa eivät ole kovin kattavia.¹²⁹ Tämänkaltaisen kapitalismikritiikin ongelma on se, että ollakseen uskottavaa kritiikin tulisi tarjota kattavia vaihtoehtoja, mutta kattavien vaihtoehtojen tarjoaminen lipeää helposti utopistisiin viritelmiin. Voisi sanoa, että kuulijoita vaihtoehtoisille diskursseille kyllä on, mutta tilaa niiden toteuttamiseen ei ole – kenties ei toteuttajiakaan.¹³⁰ Parhaimmillaan Agnew ja Corbridge ovatkin analyttisissä pohdinnoissaan. Itse tyydyn tarkastelemaan, miten ylikansallinen liberalismi vaikuttaa EU:n kautta Venäjään energiakeskustelun ja -suhteiden valossa. Varsinaiset politiikkasuositukset tai tilanteen parannusehdotukset jätän ohimeneviä huomautuksia lukuun ottamatta muiden tehtäväksi.

3.5.5. Agnew'n geopolitiikka Venäjän ja EU:n tarkastelussa

Tutkimukselleni relevantein anti geopolitiikasta Agnew'n ja Corbridgen tapaan ymmärrettyä on siinä, että se kiinnittää huomiota taloudelliseen vallankäyttöön ja hegemoniaan (geopolitical

---

¹²⁷ Agnew (2005), s. 189, toteaaakin, että Yhdysvallat on oman hegemoniansa uhri.

¹²⁸ Tässä on pidettävä mielessä, että *Mastering Space*-teos on ilmestynyt vuonna 1995, joka kirjoitus- ja kustannustyön huomioon ottaen tarkoittaa, että siinä esitetyt ajatukset ovat myöhäisimmillään jostain 1990-luvun alkupuolelta. Tähän liittyen markkinasosialismin ja blairilais-giddensiläis-clintonlainen kolmannen tien hahmottelu eteni suunnilleen samoja polkuja.

¹²⁹ Agnew & Corbridge (1995), s. 226-227.

¹³⁰ Samantyyppisestä, mutta populaarimmasta kirjallisuudesta ks. Korten (1999) ja (2000).

discourse) hylkäämättä konkreettisia (materiaalisia ja fyysis-maantieteellisiä) geopolittisia taustatekijöitä (geopolitical order): he tarjoavat yleisen teorian, joka yhdistää materiaalisen järjestyksen ja diskursiivisesti rakentuvat käsitykset arvoista, normeista ja säännöistä, jotka puolestaan asetetaan laajempaan historialliseen kontekstiin.¹³¹ Nostan tutkimuskysymykseni esiin näistä perusolettamuksista. Agnew'n ja Corbridgen analyysin kautta kiinnitän huomiota siihen, miten markkinatalouteen pyrkivä Venäjä on joutunut pakon edessä sopeutumaan järjestelmään, jonka sisältöön (arvoihin, normeihin ja sääntöihin) se on voinut vaikuttaa äärimmäisen vähän. Voidaan esimerkiksi perustellusti väittää, että Venäjän talousvaikeudet 1990-luvun alussa pahenivat, kun Jeltsinin hallitus päätti, Yhdysvaltain voimakkaasti tukemana, siirtyä markkinatalouteen yhdellä suurella loikalla. Koska siirtymän ajateltiin joka tapauksessa olevan kivulias, niin olisi parempi, että se olisi kestoltaan lyhyt.¹³² Oikotie ei kuitenkaan onnistunut: markkinatalous ei voi toimia ilman sitä tukevia instituutioita sekä tehokkaasti valvottuja lakeja ja sääntöjä, joita Venäjällä ei ollut.¹³³ Pelkkä voimakas tahto ei riittänyt. Tässä suhteessa Putinin kaudella on omaksuttu huomattavasti varovaisempi ja valikoivampi suhtautuminen integroitumisessa maailmantalouteen. Samalla Venäjän voi väittää joutuneen hyväksymään ylikansallisen liberalismien hegemonian ja toisaalta mukautuneen ainakin jossain määrin markkinatalouden toimintaan ja oppineen sen ”pelisääntöjä”. Esimerkiksi Euroopan kaasumarkkinoiden uudelleenjaossa on kyse äärimmäisen kovasta taloudellisesta kilpailusta, jossa ei pelätä käyttää korkeita panoksia. Gazprom ja sen takana Venäjän valtio tavoittelevat yhä suurempaa osaa Euroopan kaasumarkkinoista ja toimivat markkinatalouden säännöillä ostaessaan yhtiöitä ympäri Eurooppaa ja jopa Yhdysvaltoja.¹³⁴ Euroopan energiaturvallisuuden ja integraation kysymykset liittyvät kiinteästi tähän kilpailuun. Maiden välille syntyy uusia riippuvuussuhteita ja vuorovaikutusta, jotka lähestymistavasta riippuen voidaan nähdä myönteisenä tai kielteisenä asiana.

---

¹³¹ Esimerkkinä Venäjän-tutkimuksen realistis-materialistisesta ääripäästä en malta olla lainaamatta Juntusta (2003), s. 8, joka kirjoittaa: ”Venäjän historia, poliittinen realismi ja käytännön kokemus ovat olleet tutkimukseni perustana ja siksi olen sivuuttanut niin sanotun uuden geopolitiikan, joka haluaa rakentaa maailman kehityksien mielikuvien varaan. [!] ... Mieli- ja uhkakuvilla on merkityksenä, mutta tutkimuskohteeni tuntee pakkasen ja helteen sekä raudan että veren, eikä niihin arvoihin pidä sekoittaa teleologisia kuvitelmia ikuista rauhaa rakentavasta geopolitiikasta.”.

¹³² Longworth (2005), s. 302-303.

¹³³ Ks. Sutela (1998), s. 11-21, joka painottaa Venäjän erityislaatuisuutta ja Neuvostoliiton jättämää talousperintöä. Niinpä ei ole olemassa mitään varmaa tietä siirtymiselle markkinatalouteen.

¹³⁴ Vain yhden esimerkin mainitakseni, Neuvostoliiton vuonna 1991 perustama LUKOIL-öljykonserni omistaa polttoaineiden jakeluketjun Yhdysvalloissa. Vuonna 2005 konserni osti suomalaisen Teboil-ketjun. LUKOIL:n oman ilmoituksen mukaan sillä on kaikista maailman öljy- ja kaasu-yhtiöistä neljänneksi suurimmat varannot molemmissa raaka-aineissa. Venäjän lisäksi LUKOIL:lla on toimintaa yli 30 maassa. LUKOIL (2006).

4. ENERGIA JA MODERNI YHTEISKUNTA: EU:N VAIKEAT VALINNAT

4.1. EU:n lisääntyvä energiariippuvuus

Euroopan unionin lähestymistapa energiapolitiikkaan perustuu siihen tosiasiaan, että jäsenmaiden omat energiavarat ovat hyvin rajalliset, ja että energiankulutus kasvaa koko ajan energiankäytön tehostumisesta huolimatta. Viime vuosikymmenien aikana koko maailman energiankulutuksen kasvu on pysähtynyt ainoastaan kahden öljykriisin aikaan 1973-74 ja 1979–80.¹³⁵ Vuodesta 1971 vuoteen 2003 EU-25:n energiankulutus on kasvanut 41 prosenttia. Suhteellisen edullisesta energiasta on tullut yhteiskuntien rakenteisiin ja toimintaan olennaisesti liittyvä asia, jota on pidetty lähes itsestäänselvyytenä, ja johon on kiinnitetty suurempaa huomiota ainoastaan silloin, kun energiahuolto on syystä tai toisesta häiriintynyt. Tästä huolestuneena EU:n komissio on viime vuosina aktiivisesti pyrkinyt herättelemään jäsenmaita. Hallittu energiankulutuksen kasvu, energian saannin varmistaminen ja energiatuotannon haitallisten ympäristövaikutusten minimointi ovat komission päätavoitteet.

Koko maailman varannoista nykyisellä EU:lla arvioidaan olevan öljystä 2 %, maakaasusta 3.5 %, hiilestä 12.4 % ja uraanista 3 %.¹³⁶ Kokonaisuudessa EU:n öljyvarat vastaavat vain noin kahdeksan vuoden nykykulutusta. Maakaasun tuotannon suhteen EU on lähes yhtä epäonninen. Ainoat merkittävät esiintymät ovat Alankomailla ja Isolla-Britannialla. Kokonaisuudessaan maakaasua on noin 20 vuoden nykykulutusta vastaava määrä.¹³⁷ Tilannetta siis vaikeuttaa se, että EU:n riippuvuus tuontienergiasta kasvaa voimakkaasti lähivuosikymmeninä. Vuonna 2000 julkaistun vihreän kirjan mukaan EU toi puolet tarvittavasta energiasta ja arvion mukaan riippuvuus nousee 70 prosenttiin vuosiin 2020–2030 mennessä.¹³⁸ Sama tilannearvio toistuu vuonna 2002 ilmestyneessä vihreän kirjan loppuraportissa, jossa korostetaan sitä, että Euroopan talous kuluttaa koko ajan enemmän energiaa ja toimii pääosin unionin ulkopuolelta tuotujen fossiilisten energialähteiden varassa (öljyn, hiilen ja maakaasun osuus kokonaisenergiankulutuksesta on 80 prosenttia).¹³⁹ Energiantuonnin monipuolistamisen mahdollisuudet ovat hyvin rajalliset, sillä maailman jäljellä olevat öljy- ja kaasuarat keskittyvät maantieteellisesti. Öljyn suhteen Lähi-idän

---

¹³⁵ European Commission (2006a), s. 3.

¹³⁶ European Commission (2001b).

¹³⁷ Emt., s. 18-19.

¹³⁸ European Commission (2000), s. 20-21.

¹³⁹ Euroopan yhteisöjen komissio (2002), s. 2.

maat vastaavat yhä suuremmasta osasta tuontia. Maakaasun osalta Venäjän rooli on korostunut, sillä maalla on kolmannes koko maailman kaasuvaroista.¹⁴⁰ Energian ostajien kannalta ongelmat johtuvat ensinnäkin siitä, että tunnetut energiavarannot ovat keskittyneet maantieteellisesti sangen rajatuille alueille, josta johtuen energiantuottajien määrä on melko vähäinen.

Toiseksi Euroopan unionin jäsenmaat eivät ole ainoita valtioita, joissa energiantarve kasvaa. Yhdysvaltain, Intian ja erityisesti Kiinan talouskasvu on lisännyt voimakkaasti öljyn kysyntää, jonka tyydyttämisessä tarjonta ei ole pysynyt mukana. Energiamarkkinoilla ei ole samanlaista puskurikapasiteettia kuin aiempina vuosikymmeninä eikä puskuria tule joidenkin mielestä enää ikinä olemaan.¹⁴¹ Keväällä 2006 Qatarin öljyministeri Abdullah al-Attiyah ilmoitti, että OPEC:n tuotanto oli jo korkeimmalla mahdollisella tasolla ja jatkoi, että vaikka OPEC-maat investoivat miljardeja dollareita tuotannon lisäämiseen, OPEC:lla ei ole taikasauvaa alentaa ennätyskorkealle kohonneita hintoja – eikä kenties haluakaan.¹⁴² Tämänkaltaisista seikoista johtuen jokaisella energiantuottajamaalla on koosta riippumatta merkitystä. Energian hinta heilahtelee siten voimakkaasti jopa yksittäisten, ensisilmäykseltä toisistaan riippumattomalta näyttävien tapahtumien kautta. Yukos-jupakka Venäjällä, hirmumyrskyt Meksikonlahdella, Irakin ja Nigerian jatkuvat levottomuudet ja sisällissota Sudanissa kytkeytyvät toisiinsa öljyn kautta ja vaikuttavat hallitusten, yritysten sekä kotitalouksien elämään ja toimintaan joka puolella maapalloa.¹⁴³

Kasvava riippuvuus ulkopuolisista energiantuottajista on erittäin merkittävä EU:n ja yksittäisten jäsenmaiden energiapolitiikkaa ohjaava tekijä tulevina vuosikymmeninä. Mikäli komission arvio energiankulutuksen kasvusta pitää paikkansa, unionin suhteet Venäjään määräytyvät merkittävältä osin lisääntyvän energiariippuvuuden kautta.

4.2. Venäjä energiantuottajana

Venäjällä on valtavat energiavarat. Erään arvion mukaan maa on maailman kahdeksanneksi suurin öljyntuottaja, maakaasun suurin tuottaja ja hiilen toiseksi suurin tuottaja.¹⁴⁴ Arviot Venäjän raakaöljyvaroista ovat alisteisia sille, että hallitus ei virallisesti julkaise mitään tarkkoja lukuja eikä öljykenttien sijaintitietoja.¹⁴⁵ British Petroleum arvioi, että Venäjän todennetut öljyvarannot ovat 60

---

¹⁴⁰ European Commission (2000), s. 41, 22.

¹⁴¹ Aleklett & Campbell (2003).

¹⁴² YLE (2006c) ja HS (2006b).

¹⁴³ Hoogeveen & Perlot (2005), s. 13.

¹⁴⁴ EIA (2005a).

¹⁴⁵ IEA (2002), s. 70.

miljardia barrelia eli vajaa 6 prosenttia koko maailman varannoista. Venäjän viranomaisten epäviralliset arviot liikkuvat jopa kymmenen prosentin tuntumassa.¹⁴⁶ Venäjän öljyntuotanto on suurta: 11.4 % maailman kokonaistuotannosta ja toisena heti Saudi-Arabian jälkeen 9.27 miljoonan barrelin päivätuotannolla. Öljyn nettoviejänä Venäjä on myös toisena 6.67 miljoonan barrelin päivävauhdilla.¹⁴⁷ Huolimatta sangen vaikuttavista luvuista Venäjän öljyntuotanto ei ole vielä kukaan toipunut Neuvostoliiton romahduksesta, vaikka otetaan huomioon uusille tasavalloille menetetyt tuotantoalueet. Neuvostoliiton öljyntuotannon huippu osui 1980-luvun loppuun, jolloin öljyä pumpattiin 12 miljoonaa barrelia päivässä, pelkästään Venäjällä tästä 11 miljoonaa. Ongelmana Venäjän öljyntuotannossa on tuotantoalueiden syrjäinen sijainti, joka tekee kokonaistuotannon hyvin riippuvaiseksi siirtokapasiteetista ja nostaa samalla hintoja. Raakaöljyputkea on 46 000 km ja jalostetun öljyn siirtoon tarkoitettua putkea on 15 000 km. Suurimmaksi osaksi ne on rakennettu omia sisämarkkinoita ja Neuvostoliiton vaikutuspiiriin kuuluneiden maiden tarpeita ajatellen, ja soveltuvat siten kohtalaisen huonosti pienentyneelle kotimaiselle tarpeelle ja muuttuneille vientimarkkinoille.¹⁴⁸ Venäjän öljyntuotantoluvut ovat viime vuosina nousseet voimakkaasti, mutta on epätodennäköistä, että kehitys on kestävä. Suuri osa öljykentistä on vanhoja (mature) eikä niiden tuotanto tule enää kasvamaan. Neuvostoliitonaikainen öljynetsintä oli suhteellisen tehokasta ja hyvin todennäköisesti kaikki merkittävät löydöt on jo tehty. Maan tärkeimpänä tuotantoalueena säilyy edelleen Länsi-Siperia. Uusien tuotantoalueiden öljy on entistä hankalammin pumpattavissa ja tämän lisäksi uudet löydöt ovat entistä kylmemmillä ja kaukaisemmilla seuduilla.¹⁴⁹ Tämän ”Siperian kirouksen” takia Gaddy ja Hill ovat ennustaneet koko Venäjän taloudellisen kehityksen olevan vaarassa.¹⁵⁰ Enää työntekijöitä ei voi pakottaa arktisiin oloihin, vaan heille on maksettava siitä kilpailukykyistä palkkaa. Energiantuotannon ja luonnonvarojen todellisia kustannuksia ei voi peittää kuten suunnitelmatalouden oloissa.

Maakaasun suhteen Venäjä on todellinen jättiläinen, koska sillä on reilu neljännes koko maailman kaasuvarannoista.¹⁵¹ Tämä on melkein kaksinkertaisesti toiseksi suurimpiin varantoihin verrattuna, jotka ovat Iranilla. Venäjän maakaasulla on valtavat markkinat, kun maailman energiankulutuksen painopiste muuttuu hiljalleen pois öljystä. Tällä hetkellä Venäjä on maailman suurin maakaasuntuottaja ja -viejä. OECD:n mukaan valtavista kaasuvaroista, jatkuvasti kasvavasta

---

¹⁴⁶ BP (2005), s. 4 ja Russian Government (2003).

¹⁴⁷ EIA (2005b).

¹⁴⁸ Chow (2004), s. 27-28.

¹⁴⁹ Gaddy (2007), s. 1-3.

¹⁵⁰ Gaddy and Hill (2004), s. 103-104.

¹⁵¹ BP (2005), s. 20.

kysynnästä sekä suurista tulevaisuudenodotuksista huolimatta maakaasuntuotanto on säilynyt melko tasaisena Neuvostoliiton hajoamisesta saakka. Maakaasun tuotannon hidas kasvu johtuu pääasiassa vanhoista kentistä, valtion tiukasta kontrollista, Gazpromin monopoli asemasta ja riittämättömästä vientiin soveltuvasta infrastruktuurista. Kolmen suurimman kaasukentän tuotanto Länsi-Siperiassa vastaa yli 70 % maan koko tuotannosta, mutta niiden tuotantomäärät ovat jatkuvassa laskussa.

Venäjän öljyn- ja kaasuntuotanto on perustunut vanhojen kenttien uudelleen hyödyntämiseen ja infrastruktuurin ylläpidon laiminlyömiseen, joka lyhyellä aikavälillä kasvattaa voittoja. Kaasusektorilla suuri ongelma on ollut myös investointien vähyys. Gazpromilla, joka hallitsee kaasumarkkinoita lähes täydellisesti, on ollut viime vuosiin saakka vaikeuksia koota tarvittavaa pääomaa uusiin investointeihin. Tähän oli kaksi pääsyä. Ensiksikin Venäjän energiamarkkinat ovat jakautuneet täysin kahtia: kotimaiseen kulutukseen menevä energia on voimakkaasti tuettua, jolloin siitä saatu voitto jää alhaiseksi ja investointeihin jäävät varat suhteellisen pieniksi. Toisena ongelmana on ollut yksinkertaisesti se, että Gazpromin asiakkaat ovat jättäneet laskunsa maksamatta. Venäjän talouden myönteinen kehitys on sittemmin parantanut tilannetta ja Gazprom arvioi saavansa yli 95 % maksuista ajallaan. Myös kotimaisen energian hintaongelmat ovat ainakin osittain historiaa, sillä Venäjä ja EU solmivat toukokuussa 2004 sopimuksen, jonka mukaan kaasun kotimarkkinahintoja nostetaan asteittain Venäjän WTO-jäsenyyttä silmälläpitäen.¹⁵² Joka tapauksessa ongelmat heijastuvat investointeihin vielä pitkään ja kaasun tuotannon lisäämiseksi tai edes säilyttämiseksi nykytasolla vaaditaan valtavia summia rahaa. Maakaasusektorin merkitystä Venäjän taloudelle on vaikea ylikorostaa. Maakaasu vastaa noin puolta koko primaarienergian tuotannosta ja 20 % vientituloista. Venäjän menestyminen ja kehitys raaka-ainetoimittajasta monipuolisempaan tuotantoon on siten suuresti riippuvainen sektorin menestymisestä ja siitä, miten saadut verotulot käytetään yhteiskunnan kehittämiseen.

4.3. Nouseva itä ja maltillinen euraasianismi

Euroopan unionin piirissä Venäjän ja EU:n välisiin energiasuhteisiin on luonnollisesti kiinnitetty paljon huomiota. Energiakysymykset ovat kuitenkin luonteeltaan maailmanlaajuisia, joten tarkastelunäkökulma on puutteellinen, jos Venäjän energian muut ostajat ohitetaan kokonaan. Erityisesti Kiinan ja Venäjän keskusteluyhteys on viime vuosina voimistunut. Teollisuus- ja

---

¹⁵² OECD (2004), s 3-5. Toisaalta energian kaksoishinnoittelulla on myös ilmeisiä yhteiskunnan vakauteen ja yksityisten ihmisten oikeudenmukaiseen kohteluun liittyviä etuja, joista Venäjän poliittiset päätöksentekijät eivät EU:n ja WTO:n painostuksesta huolimatta olleet valmiita luopumaan. Jos kaksoishinnoittelusta luovuttaisiin, Venäjän kotimarkkinoilla ja teollisuudella olisi suuria sopeutumisvaikeuksia. Ks. Tarr and Thomson (2003).

energiaministeri Viktor Khristenkon mukaan Venäjän öljystä viedään vuoteen 2020 mennessä noin kolmasosa Kiinaan, kun nyt luku on vain kolme prosenttia.¹⁵³

Venäjän vahvistuva asema energiantuottajana voi alentaa kynnystä käyttää energiaa poliittisena ja taloudellisena painostuskeinona, jopa EU:a vastaan. Tällaisen tilanteen todennäköisyyden voisi olettaa kasvavan suunnilleen samassa suhteessa kuin Venäjä saa rakennettua vaihtoehtoisia vientireittejä maakaasulle ja öljylle erityisesti jo edellä mainittuihin Kiinaan, Intiaan ja nesteytetyn maakaasun osalta myös Yhdysvaltoihin. Kärjitetysti todettuna, tällä hetkellä Venäjällä ei ole varaa olla myymättä energiaansa Euroopan unionin jäsenmaille, mutta tilanne voi tulevaisuudessa muuttua, kun sekä ostajia että kuljetusreittejä on enemmän ja fossiilisten polttoaineiden hinta kohoaa edelleen. Putin on todennut Kiinan roolin kasvavan:

I agree with you that cooperation in the energy sector is one of the most important elements of our trade and economic cooperation. I think that our work together in this sector is developing well and that the long-term prospects are very good. Supplies of oil from Russia to China are showing stable growth. The Russian Federation has taken the decision to build a pipeline system from Eastern Siberia to the Pacific coast and Russian and Chinese organisations are discussing the question of building a branch pipeline to connect this system to China. If this project goes ahead successfully it would considerably increase oil supplies from Russia to China.¹⁵⁴

EU:n energiariippuvuudesta ja -turvallisuudesta huolta kantavien kannalta huomattavaa on se, että päinvastoin kuin EU:ssa, kiinalaiset ovat valmiita maksamaan ylimääräistä varmistaakseen energiansaantinsa. Kiinalaisille poliittiset ja sotilaalliset syyt näyttäisivät merkitsevän enemmän kuin kustannustehokkuutta ja kilpailukykyä jatkuvasti korostaville eurooppalaisille. Niinpä moni projekti, joka saattaa jäädä eurooppalaisella tai länsimaisella rahoituksella tekemättä, voi toteutua kiinalaisten rahoittamana. Esimerkiksi käy hiljattain sovittu, joskin vielä konkreettisilta toteuttamistavoiltaan jäsentymätön, Kiinan ja Turkmenistanin välinen kaasuputkisopimus. Osapuolet ovat alustavasti sopineet yli 4000 km pitkän putken rakentamisesta. Lännessä epäillään Turkmenistanin kykyä vastata sopimusvelvoitteistaan ja koko projektin taloudellista kannattavuutta. Toteutuessaan sopimus vastaisi valtaosaa Turkmenistanin kokonaiskaasuntuotannosta.¹⁵⁵

Vaikuttaa siltä, että Venäjä tulee tulevaisuudessa tekemään yhä enemmän yhteistyötä Kiinan kanssa.¹⁵⁶ Tähän voi löytää useita syitä. Ensiksi kiinalaiset eivät kytke kysymyksiä demokratiasta ja

---

¹⁵³ Zykova (2006).

¹⁵⁴ Putin (2006a).

¹⁵⁵ Kimmage (2006).

¹⁵⁶ Putin pitää erityistä huolta Kiinan valtion ja Pietarin kaupungin lämpimistä suhteista. Koskisen (2006) mukaan Pietari on Kiinan suurin yksittäinen investointikohde Venäjällä. Kiinalaiset rahoittavat muun muassa 35 000 asunnon rakentamista Länsi-Pietariin. Kiinalaiset toteuttavat tämänkaltaisia hankkeita yhä enemmän ympäri maailmaa etsiessään sijoituskohteita kasautuville pääomilleen. Suomessa vastaaventyypisiä, joskin pienempiä, hankkeita on esimerkiksi

ihmisoikeuksista energia-alan neuvotteluihin. Toiseksi kiinalaiset energiayhtiöt ovat samalla tavoin valtion hallinnassa kuin Venäjällä. Potentiaaliset kiinalaiset investoijat ovat täten arvattavampia eikä niitä koeta samalla tavoin uhkaksi kuin läntisiä yksityisiä investoijia. ”Strateginen energiakumppanuus” voi kiinalaisten ja venäläisten välillä saada enemmän konkreettista sisältöä kuin Venäjän vastaavat hankkeet EU:n kanssa. Putinin mukaan:

Cooperation in the gas sector is another very promising area. This cooperation is already going ahead under the agreement on strategic cooperation between Gazprom and CNPC. I also wanted to note in this context the cooperation on building underground gas reservoirs in China. Practical work on these projects has already begun. This is particularly important to us because this cooperation goes beyond simply supplying Russian natural gas to China. We are also examining various options for building a gas pipeline that could link our two countries.¹⁵⁷

Venäjän kannalta Kiinan kanssa tehtävä energiakauppa on myös siinä mielessä kannattavampaa, että kauppasuhte ei ole niin asymmetrinen kuin EU:n kanssa, jossa yli puolet Venäjän kaupan arvosta on energiaa (57 % vuonna 2003).¹⁵⁸ Venäjä on onnistunut myymään myös energia-alan laitteita ja koneita Kiinalle:

I wish to draw your attention to the fact that cooperation in the energy sector between the Russian Federation and the People's Republic of China is not limited to deliveries of raw energy. Our cooperation includes deliveries of Russian energy equipment. This refers to nuclear energy and the fact that Russia will continue to participate in establishing new nuclear energy capacities for China. This also refers to cooperation in the electricity sector; the corresponding documents were signed today. And, finally, this refers to deliveries of raw energy, both gas and oil. There are agreements concerning developing infrastructure, including both gas and oil pipelines.¹⁵⁹

Kiinan kanssa tehtävässä yhteistyössä kyse on kaupan ja konkreettisten infrastruktuuri-investointien lisäksi kyse myös mielikuvista ja tunnustuksen saamisesta. Ajatuksen siitä, että Venäjä ei ole hitaasti oppiva länsimainen maa, joka pyrkii osaksi ”yhteistä eurooppalaista kotia” esitti alun perin Nikolas Danilevski 1860-luvun lopulla. Danilevskin geopolittisessä visiossa Eurooppa itsessään ei ole muuta kuin Aasian läntinen niemimaa ja Venäjän valtavat aasialaiset alueet varmistaisivat ylivoimaisuuden suhteessa ”roomalais-germaaniseen” Euraasian periferiaan.¹⁶⁰ Danilevskin ja myöhempien 1920-luvun emigranttitutkijoiden ajatukset Venäjän suuruudesta ja asemasta euraasialaisena valtana ovat kokeneet jonkinasteisen renessanssin

---

Kouvolaan, josta kiinalainen liikemies on hiljattain ostanut kokonaisen kerrostalon tarkoituksenaan vuokrata se paikkakunnalla toimivien kiinalaisyrittäjien asunnoiksi. Kouvolaan on myös perustettu 120 kiinalaisyrittäjien China Center. Heikkinen (2006). Tämä on mielestäni hyvä esimerkki arkipäivän globalisaatiosta, osoitus siitä, että prosessi on kaksisuuntainen. Globalisaatio tulee näin hyvin konkreettisella tavalla Suomeen muutenkin kuin tuotannollisen toiminnan siirtymisenä pois maasta. Ks. myös Huuskonen (2006).

¹⁵⁷ Putin (2006a).

¹⁵⁸ EU Commission (2004).

¹⁵⁹ Putin (2006b).

¹⁶⁰ Billington (2004), s. 69.

Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen.¹⁶¹ Kaksi merkittävää syytä ovat Billingtonin mukaan olleet neuvostoimperiumin menettämisestä johtuva suuttumus ja vastenmielisyys uutta liberaalia ja liiallisen länsisuuntautunutta eliittiä kohtaan. Erona aiempaan euraasia-ajatteluun on se, että filosofisuus on väistynyt sekä se, että auktoritaarinen, etnisyyteen perustuva nationalismi ja maantiede ovat korostuneet. Vastaavasti uskonto, kulttuuri ja kieli merkitsevät uudessa euraasianismissa vähemmän. Vaikka presidentti Putin ei ole ainakaan julkisesti asettunut etnistä venäläisyyttä korostavien nationalistisen ja lännestä tuotavia taloudellisia malleja vastustavien euraasianistien kannalle puhumattakaan Aleksander Duginin kaltaisista uusfasisteista tai länsivastaisista ajattelijoina kuten Aleksander Panarinista, Putinin harjoittamasta politiikasta on selvästi havaittavissa ajatus Venäjästä jonkinlaisena Euroopan ja Aasian välissä tasapainoilevana voimana.

4.4. EU ja Venäjä: peliä kaksilla korteilla?

Venäjän Euraasia-tasapainoilun voi nähdä EU:n ja Venäjän välisten energiakiistojen yhteydessä, kun venäläiset ovat halunneet korostaa unioniin päin, että Venäjän mahdollisuudet päättää itse energian myynnistä ja kaupan ehdoista kasvavat Aasian voimakkaan talouskehityksen myötä.¹⁶² Huhtikuussa 2006, lyhyen ajan sisään ja ilmeisen koordinoitusti, sekä Gazpromin, valtion öljynviejämonopoli Transneftin että Venäjän poliittinen johto syyttivät Euroopan unionia epäreilusta kilpailusta. Gazpromin pääjohtaja Aleksei Miller totesi lehdistötiedotteessa:

It is needed to note that attempts to limit Gazprom's activity in European market and politicize gas supply issues, which are in fact solely economic, will make no good results...One cannot forget that we are actively developing new markets such as North America and China. Gas producers in Central Asia are also pay their attention to the Chinese market. It is not by accident. Competition for energy resources is increasing.¹⁶³

Presidentti Putin puolestaan muistutti Eurooppaa juuri ennen neuvotteluja Saksan liittokansleri Angela Merkelin kanssa:

---

¹⁶¹ Kerr (1995), Ingram (2001), Billington (2004), s. 70-74, Schmidt (2005).

¹⁶² Toisenlaisiakin näkemyksiä on. Rutasen (2006) mielestä tämänkaltaisen uhkakuvien maalailu Venäjän halusta asettua Kiinan puolelle länsimaita vastaan on perusteetonta, ei vähiten siksi, että kiinalaiset pitävät venäläisiä melko epäluotettavina energiatoimittajina. Tosiasia on kuitenkin Kiinan talouskehityksen luoma valtava energiankulutuksen kasvu, jonka tyydyttämiseen kiinalaiset haalivat energiaa ympäri maailman. Lohikäärme on hereillä, kasvava ja nälkäinen.

¹⁶³ Lainattu Daily Telegraph (2006). Tässä kappaleessa lainattuja kommentteja en ole löytänyt mistään virallisesta lähteestä, joten ainakin niiden sanantarkkaan asuun on suhtauduttava tietyllä varauksella.

Despite the great demand for energy resources, any excuses are being used to limit us in the north, in the south, in the west... We must look for markets, fit into the processes of global development. I have in mind the countries of the Asian-Pacific region, which are developing at great speed and need to cooperate with us.¹⁶⁴

We constantly hear about some threat of dependence on Russia and that Russian companies should have limited access to the energy market... What are we to do when we hear the same thing every day? We start to look for other markets.¹⁶⁵

Putinin näpätys EU:n suuntaan voi tietenkin olla vain ärtymyksen purkaus esimerkiksi sen johdosta, että Gazpromin eurooppalaisten energiayhtiöiden ostoaikeisiin on suhtauduttu EU:n jäsenmaissa varauksellisesti.¹⁶⁶ Venäläisten kannalta ajateltuna liberalisoidut energiamarkkinat ja markkinatalous eivät olekaan niin vapaita ja rajoituksettomia kuin usein annetaan ymmärtää. Putin tiivistä venäläismielipiteen asiasta toteamalla eurooppalaisten toimivan kaksilla säännöillä, Agnew'n ja Corbridgen termein soveltavan ylikansallista liberalismia valikoiden sen reuna-alueisiin¹⁶⁷:

When [European] companies come to us it's called investment and globalisation, but when we go there it's called expansion by Russian companies.¹⁶⁸

Keskustelu venäläisyhtiöiden asemasta on kiihtynyt sitä mukaa, kun niille ja omistustensa kautta Venäjän valtiolle on korkeiden energianhintojen ansiosta kertynyt sijoitettavaa pääomaa. EU on tavallaan omien vaatimustensa uhri. Se on vuosikaudet pitänyt tärkeänä, että Venäjä sitoutuu markkinatalouden sääntöihin poistamalla kilpailua vääristäviä hintatukia ja avaa markkinoitaan ulkomaisille yrityksille ja sijoittajille. Nyt kun venäläiset itse ovat kykeneviä ostamaan energia-alan yrityksiä EU:n rajojen sisältä, EU ei voi tätä estää menettämättä ainakin jonkin verran uskottavuudestaan. Tilanteessa voidaan ajautua ristiriitaan komission ja jäsenmaiden välillä, koska jälkimmäiset ovat taipuvaisempia tutkimaan asioita rajatun itsensä kannalta.¹⁶⁹

---

¹⁶⁴ Lainattu Page (2006), Niinivaara (2006). Putin puhui tiedotusvälineille Merkelin tapaamisen yhteydessä.

¹⁶⁵ Lainattu Johnson (2006).

¹⁶⁶ Yllä esitettyjä lainauksia edelsivät jo vuonna 2005 käynnistyneet spekulatiot siitä, onko Gazprom jättämässä ostotarjousta Britannian suurimmasta kuluttajille maakaasua jakelevasta yrityksestä Centricasta, joka luotiin 1997 valtion kaasumonopoli British Gasin (BG) uudelleenjärjestelyn yhteydessä. BG puolestaan oli jo yksityistetty Thatcherin aikaan vuonna 1986. Centrican osuus Britannian kaasumarkkinoista on noin 40 prosenttia. Venäläiset reagoivat voimakkaasti, kun lehdistössä väitettiin Britannian kauppaja- ja teollisuusministeriön tutkivan mahdollisuutta muuttaa kilpailulainsäädäntöä kaupan estämisen mahdollistavaan suuntaan. FT (2006a). Pääministeri Blair on julkisesti kieltänyt tämän, mutta korostaa kuitenkin, että kilpailuviranomaisten tulee käsitellä mahdollinen tarjous ”tyydyttävästi”. Bloomberg (2006). Kyynikko voisi sanoa, että tarvittaessa löydetään riittävästi syytä olla hyväksymättä kauppaa. WTO:n ulkopuolella olevaa Venäjää voi tässä mielessä pompotella, joskin vähintään närkästyttäen venäläisissä herättäen.

¹⁶⁷ Agnew & Corbridge (1995), s. 207.

¹⁶⁸ Lainattu FT (2006b).

¹⁶⁹ Yksi EU:n lähivuosien suurista kysymyksistä on eittämättä se, miten unionitason energiapolitiikkaa rakennetaan, ja millaiseksi toimijaksi EU tätä kautta muotoutuu maailman energiamarkkinoilla. Ilmastonmuutoksen suhteen on jo

Tämäkaltainen valikoivuus on Agnew'n ja Corbridgen mukaan tyypillistä uudelle kylmän sodan jälkeiselle hegemoniselle järjestykselle. Se sietää huomattavia määriä epäjärjestyä reunalueilla. Tässä tapauksessa EU:n jäsenmaiden voi nähdä olevan uuden järjestyksen keskiössä, johon Venäjää pyritään vetämään mukaan. Jos se ei onnistu, ja Venäjä ei alistu saneltuihin ehtoihin, hegemonian luonteeseen kuuluu, että Venäjä voidaan eristää järjestyksestä ja minimoida kanssakäyminen raaka-aineiden ostamiseen. Samalla tultaisiin toteuttaneeksi tilanne, josta nationalistiset venäläispoliitikot ovat kovaäänisesti varoittaneet. ”Länsi” pyrkii vain imemään Venäjän kuiviin, käyttämään sitä entisaikojen siirtomaiden tapaan sekä estämään Venäjän nousun itsenäiseksi ja vahvaksi toimijaksi maailmanpolitiikassa.¹⁷⁰ Vuosisatainen ambivalentti suhtautuminen länsimaisiin vaikutuksiin ei ole hävinnyt Venäjältä mihinkään, vaan venäläiset poliitikot pyrkivät edelleen ottamaan ja omaksumaan lännestä vain tietyt osat, lähes riippumatta siitä, onko kyse kulttuurista, suhtautumisesta kansalaisjärjestöihin tai ympäristöprojekteihin.

Venäjän jonkinlainen alistaminen tai tyhjiin imeminen on hyvin epärealistista. EU ja Venäjä ovat niin riippuvaisia toisistaan, että ajoittainen jyrkkä retoriikka ja kaupankäynnin suuruus tai pienuus eivät näyttäisi korreloivan kovinkaan voimakkaasti keskenään. Toisaalta joidenkin EU-maiden varauksellisuus Gazpromin laajentumisesta Euroopan energiamarkkinoille on ymmärrettävissä suhteessa Venäjän haluttomuuteen vähentää valtiosääntelyä erityisesti energian viennin suhteen. Gazpromin vaatimus siitä, että sitä kohdeltaisiin kuin mitä tahansa yritystä on vapaan markkinatalousidealin kannalta kohtuuton niin kauan kuin Gazprom on ainoa yritys, joka saa viedä kaasua pois Venäjältä. Tässä mielessä molemmat osapuolet ovat tekopyhiä: EU-maat siksi, että Gazpromin ei anneta ostaa energia-alan yrityksiä Euroopasta mielensä mukaan ja Venäjä siksi, että se ei suostu purkamaan valtion kaasunvientimonopolia.¹⁷¹

---

saavutettu tiettyjä edistysaskeleita, mutta kunnollinen energiahankinnan ja eri energiamuotojen käytön (ns. energy mix) koordinaatio on lähes pelkästään kansallisella tasolla ja jäsenmaiden hallitusten päätösvallassa.

¹⁷⁰ Myös Putin on joskus käyttänyt tällaista neuvostotyyppistä primitiivistä nationalismiretoriikkaa (puhe Beslanissa 2004), mutta yleensä hyökkäykset tulevat esimerkiksi kommunistien Zjuganovilta ja vasemmistokommunistien hajottamiseen perustetun Rodina-puolueen (Kotimaa) Rogozinilta. Morozovin (2002b), s. 8, mukaan usein kyseessä on neuvostoajoilta periytyvä ”vulgaarimarksimi”, jossa länsimaisten poliitikkojen, yritysten ja instituutioiden kaiken toiminnan ”todellinen” motiivi on materialistinen taloudellisen hyödyn saaminen Venäjältä.

¹⁷¹ Tilanne on IEA:n pääjohtajan Claude Mandilin (2006) mukaan ”täysin absurdi”: Venäjällä toimivat länsimaiset öljy-yhtiöt joutuvat polttamaan öljynporauksen yhteydessä saatua käyttökelpoista maakaasua savuna ilmaan, koska ne eivät voi Gazpromin monopolin takia viedä sitä ulkomaille. Mandil arvioi, että näin menetetään vuosittain miljardeja kuutiometrejä kaasua. Energia menee täysin hukkaan ja polttoprosessissa vapautuva hiilidioksidi vahvistaa kasvihuoneilmiötä.

4.5. Energia kauppatavarana: Venäjän kohtalokas riippuvuus?

Energian osuus koko maailmankaupasta on runsas 14 prosenttia ja sen rooli kauppatavarana on merkittävä erityisesti Venäjälle.¹⁷² Energian osuus maan kokonaistuotannosta ja vientituloista on suuri. Virallisen arvion mukaan energiasektorin koko on noin 10 prosenttia koko taloudesta, mutta Maailmanpankki arvioi todelliseksi osuudeksi 20-25 prosenttia.¹⁷³ Presidentti Putinin ehkä tärkein talouteen liittyvä julkilausuttu tavoite on bruttokansantuotteen kasvattaminen kaksinkertaiseksi kymmenen vuoden sisällä, joka muotoiltiin alun perin vuonna 2002 ja toistettiin muun muassa 2003 liittoneuvostolle pidetyssä puheessa. Tavoite on kunnianhimoinen ja edellyttäisi noin seitsemän prosentin vuosittaista talouskasvua, joka ei tällä hetkellä näytä realistiselta. Viime vuosien voimakas talouskasvu, juuri tuon seitsemän prosentin tason ylittävä, on epätavallisen voimakasta. Öljyn korkea hinta ja sen tuotannon lisäys vastaa arvioiden mukaan noin puolta Venäjän viime vuosien kasvusta. Toinen puoli selittyisi muilla tekijöillä kuten vastuullisella talouspolitiikalla, vuoden 1998 ruplan kriisin tuottamalla hintakilpailukyvyllä, 1990-luvun institutionaalisten muutosten kypsymisellä ja toipumisella menneiden vuosien kriiseistä.¹⁷⁴ Venäjän viime vuosien budjetit ovat olleet kansainvälisesti vertaillen huomattavan ylijäämäisiä, kulta- ja valuuttavarannot ennätyslukemissa ja niin sanottu vakausrahasto kasvaa voimakkaasti ollen vuoden 2006 lopulla yli 50 miljardia dollaria.¹⁷⁵ Toisin sanoen Venäjä on ponnistanut pohjalta, jolloin suurien kasvulukujen saavuttaminen on ollut suhteellisen helppoa korkeiden energiahintojen vallitessa.¹⁷⁶ Jos energianhinnat jostain syystä putoaisivat merkittävästi, tällä olisi huomattavia negatiivisia vaikutuksia Venäjän talouteen. Lisäksi on muistettava, että pelkkä talouskasvu ei kerro paljoakaan talouden toiminnan tehokkuudesta. Se kertoo vain sen, että talous on toiminut paremmin verrattuna edelliseen vuoteen.¹⁷⁷

Putin tiedostaa Venäjän onnekkouden korkeiden energiahintojen suhteen ja kiinnittää huomiota suurten energiitulojen aiheuttamiin ongelmiin sekä siihen, että markkinat määräävät hyödykkeiden hinnat:

---

¹⁷² Energian hintojen ja kysynnän noustessa sen osuus maailmankaupasta kasvaa nopeasti. Vuosina 2000-2004 energiakaupan arvo nousi keskimäärin 10 prosenttia vuosittain ja vuonna 2004 32 prosenttia. WTO (2005), s. 119.

¹⁷³ Sutela (2005a), s. 17.

¹⁷⁴ Emt., s. 19.

¹⁷⁵ Spiridovitsh (2006b), s. 10-11.

¹⁷⁶ Susiluoto (2006), s. 83, kertoo anekdootinomaisesti, mutta melko totuudenmukaisesti, että kansantulon kaksinkertaistaminen kuulostaa kyllä upealta, mutta historiallisessa tarkastelussa se osoittautuu samanlaiseksi tilastonikkaroinniksi kuin neuvosto-aikaan. BKT nimittäin puolittui Neuvostoliiton hajoamisesta Jeltsinin aikaan. Jos Putin onnistuu tavoitteessaan, ollaan "takaisin Neuvostoliitossa".

¹⁷⁷ Sutela (2005b), s. 4.

At the same time, high oil prices, and a major flow of oil dollars into the country's economy will create certain difficulties for the Central Bank and the Government in keeping inflation in the parameters set, and will lead to an excessive strengthening of the national currency, which will not help the successful activity of our exporters and processing industry.

At the same time, the price on any goods, just like on oil, is determined by supply and demand, i.e. the market, and we cannot seriously affect this.¹⁷⁸

Puhtaimmillaan tällaista ajatusta leimaa tausta-ajatus markkinoiden suuresta voimasta, jolle yksittäinen valtio ei voi mitään: hyödykkeille muodostuu optimihinta, kun kysyntä ja tarjonta kohtaavat. Markkinat pitävät huolen energiansaannin riittävydestä, kun ne vain avataan vapaalle kilpailulle. Markkinat edustavat ulkoista pakkoa, johon on alistuttava ja sopeutettava toimenpiteet vallitseviin olosuhteisiin.¹⁷⁹ Yleisesti ottaen energian tuottajamaat ovat ostajamaita riippuvaisempia kansainvälisestä energiakaupasta. Energiahintojen nopeat vaihtelut vaikeuttavat budjettisuunnittelua ja heiluttavat maan taloutta kokonaisuudessaan. Energian hinnanmuodostusmekanismi on viime vuosikymmeninä muuttunut, kun hallitukset ovat energiantuojamaissa vetäytyneet energiasektorilta ja yksityistäneet energiayhtiöitään.

Kysynnästä ei vastaa valtio, vaan yksityiset kuluttajat, kauppa ja teollisuus.¹⁸⁰ EU on rohkaissut ja vaatinut jäsenmaitaan liberalisoimaan energiemarkkinoitaan ja purkamaan valtion monopoleja. Näin on myös tapahtunut aivan viime vuosiin saakka. 1990-luvulla suurista monopoleista yksityistettiin muun muassa Ranskan Elf ja Italian ENI. Venäjän ja Ukrainan vuodenvaihteen 2005–2006 kaasukiistan kiihdyttämä keskustelu ”taloudellisesta nationalismista” ja ”patriotismista” sekä markkinoiden liiallisesta volatilitteetistä eivät ainakaan vielä ole merkittävästi vaikuttaneet liberalisoinnin taakse päin vierittämiseksi. EU:n komissio ja yhteismarkkinalainsäädäntö toimivat vahvana vastuksena poliitikkojen puheille. Mielenkiintoista tilanteessa on vankkumaton usko liberalisointiin ja markkinoiden voimaan löytää optimihinta tuotteille. Korkeista energiahinnoista, yksityistettyjen energiayhtiöiden ansiottomasta voitosta (päästökauppaan liittyvä ns. windfall profits) ja monopolististen energiayhtiöiden tietyn maan markkinoille tulosta huolestuneet poliitikot leimattiin lehdistössä välittömästi populistiksi, jotka rikkovat EU:n keskeisimpiä periaatteita vastaan. Ottamatta kantaa siihen, onko populismisyyteille todellisia perusteita, seuraava lainaus *Economist*-lehdestä on valaiseva:

PATRIOTISM, said Samuel Johnson, is the last refuge of a scoundrel. That may be unfair to the proper sort of patriot, but it would be an entirely valid comment about politicians today who make a fuss about foreign takeovers in their countries, in the name of "national interests". The truth is that they are not defending their

---

¹⁷⁸ Putin (2005d).

¹⁷⁹ Ruostetsaari (1989), s. 332-333.

¹⁸⁰ Mitchell (2005), s. 5.

nations' interests at all. They are defending their own interests and (often) those of their cronies...The idea that it is somehow in the French national interest that a utility should not become owned by an Italian firm, or in the American interest that ports be kept out of Arab hands, is one to gladden the heart of Karl Marx. His view was that ownership, and hence the power to exploit, was all; hence socialist governments' fateful desire to nationalise the "commanding heights" of their economies. Does Britain suffer because French firms (eg, EDF and Suez) already own large British electricity and water utilities? No: they are subject to exactly the same regulations and labour laws as any other utilities.¹⁸¹

Poliitikot pyritään näin riisumaan aseista. Voi aiheellisesti kysyä, miten he voivat vastata äänestäjensä huoliin, jos johonkin muuhun kuin EU:n yleiseen etuun viittaaminen tuomitaan saman tien populismiksi? Miten vakuuttaa äänestäjät siitä, että ulkomaisten energiayhtiöiden tulo maahan on kaiken kaikkiaan hyvä asia, vaikka kuluttaja saattaa ajatella vain sähkölaskunsa entistä suurempaa loppusummaa ja polttoaineen kohoavaa hintaa lukien samalla uutisia energiayhtiöiden huipputuloksista ja niiden johdolle myönnytyistä valtavista palkkioista? Miten artikuloida ”kansallinen intressi” EU-tasolle? Populismia voi olla vaikea vastustaa ja sille näyttäisi olevan ainakin useiden EU-maiden parlamenttivaalien tulosten perusteella jonkun verran hedelmällistä maaperää, jonka analysoiminen vaatisi – korostan jälleen viitaten Wæveriin - perusteellisen analyysin näistä maista ja niiden keskinäisistä suhteista.¹⁸² EU:n kannalta ajateltuna ongelmallista on se, että komission tavoite yhteisestä energiapolitiikasta ei toteutune niin kauan kuin jäsenmaissa on merkittävässä määrin tämänkaltaista ajattelua ja tilausta sille. EU ei silloin pääse käyttämään potentiaalisen suuruutensa tuomia etuja energianeuvotteluissa, olipa kyseessä uusi maakaasuputki tai Kioton sopimuksen kaltaiset ympäristönsuojelulliset näkökohdat.¹⁸³

Kaiken kaikkiaan aito energiadialogi käydään markkinoiden kautta, miljardien yksityisten kuluttajien ja yritysten sekä muutamien satojen tuottajaorganisaatioiden välillä, joista jotkut ovat toisia merkittävämpiä. Markkinoiden ympärillä tilanne on asymmetrinen. Tuottajamaiden hallitukset voivat päättää mitä ja miten paljon tuotetaan, mutta eivät sitä, miten paljon kulutetaan.¹⁸⁴ Sitä paitsi todellinen muutos energian kysynnässä vaatii aikaa: esimerkiksi energiansäästökampanjat ja kehotukset käyttää enemmän julkista liikennettä toimivat olemassa olevan kysynnän piirissä, eikä niillä ole yleensä pitkän ajan vaikutusta.¹⁸⁵ Kun hintapaine on

---

¹⁸¹ Economist (2006), s. 10-11.

¹⁸² Erit. Wæver (2002), s. 20-50.

¹⁸³ Ristiriidoista EU-maiden välillä ks. Moring (2007).

¹⁸⁴ Mitchell (2005), s. 5.

¹⁸⁵ Tämä koskee sitä etuoikeutettua pientä osaa maapallon väestöstä, joka käyttää valtaosan kokonaisenergiasta. Suurella osalla ihmisistä ei ole mitään valinnanmahdollisuuksia, vaan kyse on lähinnä selviytymisestä päivästä toiseen. Kun onnellisuutta on yritetty puristaa kvantitatiiviseksi suureksi on, huomattu, että elämänlaadun mittaamisessa käytetyt kaksi keskeistä muuttujaa, imeväiskuolleisuus ja odotettavissa oleva elinikä (nämä puolestaan riippuvat monesta seikasta, kuten ravinnonsaannista ja terveydenhoidosta) sekä YK:n inhimillisen kehityksen indeksi (HDI, joka

hellittänyt, ihmiset ovat palanneet vanhoihin kulutustottumuksiinsa. Tilanne voi toki muuttua, jos ja kun esimerkiksi öljyn hinta vakiintuu historiallisesti hyvin korkealle tasolle. Uuden vähemmän energiaa käyttävän teknologian kehittäminen ja vielä tärkeämpi ihmisten kulutuskäyttäytymisen muutos ovat hitaita prosesseja, joissa onnistuminen vaatii muutakin kuin yksittäisten politiikkojen tai tiedeyhteisön kehotuksia. Ydinongelmana maapallon biosfäärin kestävyvyn kannalta on se, että usko taloudelliseen kasvuun hyvinvoinnin lisääjänä on edelleen vankkumaton ja sitä evankelioidaan aktiivisesti myös niille maille, joiden energiankulutus on ympäristön kestävyvyn kannalta siedettävällä tasolla. Niin kauan kuin talouden ja energiankulutuksen kasvu ovat samansuuntaisia, ei mistään ”kestävästä kehityksestä” voi puhua. Hallitukset voivat myydä päästöoikeuksia mielin määrin, mutta biosfäärin kannalta merkitystä ovat vain absoluuttisilla luvuilla, ei suhteellisilla säästöillä.¹⁸⁶

---

puolestaan koostuu eliniän odotuksesta, aikuisten lukutaidosta, koulutuksessa olevien ihmisten lukumäärästä ja bruttokansantulosta henkeä kohden) korreloivat voimakkaasti vuosittaisen per capita energiankulutuksen kanssa: enemmän energiaa kuluttavat olisivat siis onnellisempia kuin vähemmän kuluttavat. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että subjektiivinen onnellisuus tai tyytyväisyys elämään olisi mitattavissa tukeutuen pelkästään yllä kuvatun kaltaisiin indikaattoreihin. Kyselytutkimusten mukaan esimerkiksi suunnilleen sama prosenttiosuus (runsas 70 %) amerikkalaisista ja thaimaalaisista on onnellisia henkilökohtaiseen elämäänsä, vaikka edelliset käyttävät energiaa henkeä kohden yli 8 kertaa enemmän jälkimmäisiin verrattuna. Smil (2003), s. 97-105. Smilin mukaan voidaan kuitenkin määrittää karkea alaraja (asukasta kohden 50-70 gigajoulea / vuosi), jonka ylittyessä yksilön välittömät fyysiset tarpeet, mahdollisuudet älylliseen kehitykseen ja yksilön perusoikeudet tulevat tyydytykseksi yhteiskunnassa.

¹⁸⁶ Tässä suhteessa retoriikka voi johtaa harhaan. Ihmiskunta käyttää jo nyt energiaa tavalla, joka ylittää monin paikoin luonnon kantokyvyn. Tässä mielessä ei ole olemassa kestävää kasvua. Jos energiankulutus kasvaa hitaasti, se tarkoittaa vain sitä, että kasvun rajat tulevat myöhemmin vastaan. Rajaton kasvu on syvään juurtunut talousteoreettinen oletus, josta luopuminen on tullut ajankohtaiseksi varsinkin fossiilisten polttoaineiden käytön osalta. Joitain yritelmiä ekologisesti kestävämpään ajatteluun on ollut myös valtiotasolla, myös Suomessa. Ks. esim. VNK (2006), erit. s. 49-71.

5. EU JA VENÄJÄ: MODERNI JA POSTMODERNI?

Kokonaiskuvan saamiseksi Venäjän ja EU:n energiasuhteista niitä ei tässä työssä redusoida pelkiksi käytännöllisiksi laskelmoinneiksi siitä, miten molemmat hyötyvät kaupasta ja lisääntyvästä vuorovaikutuksesta, sillä politiikan ja talouden erottaminen toisistaan on hyödyllistä vain analyttisessä mielessä. Kyse on myös siitä, miten osapuolet näkevät toisensa ja itsensä. Tarkastelun alle on otettava ne prosessit, joiden kautta "omakuvat" ja niiden kautta ymmärrys toisesta muodostuvat. Yhteistyö on todennäköisempää niillä alueilla, jotka molemmat jakavat: aito vuoropuhelu on mahdotonta ilman yhteisymmärrystä siitä, mistä puhutaan. Tämän luvun tarkoitus on määritellä EU ja Venäjä geopolittisina toimijoina ja analysoida niiden suhteita historian valossa. Tällä haluan kiinnittää siihen yksinkertaiseen seikkaan, että sosiaaliset suhteet eivät tapahdu ajattomassa tyhjiössä. Kanssakäymisen taustalla on vuosisatainen historia, jota mikään yksittäinen tapahtuma tai lyhyt ajanjakso ei pysty kokonaan muuttamaan. Kylmän sodan päättymisen jälkeinen kehitys on osoittanut sen, että vastakkainasettelu ja erimielisyydet esimerkiksi ihmisoikeuksien tulkinnassa ja tulkinnan pohjalta toteutettavassa politiikassa eivät pääty huippukokouksien julistuksilla. Erityisen selvästi keskinäinen epäluulo näkyy (sotilaallisessa) turvallisuudessa, joka koskee pohjimmaltaan valtion olemassaoloa ja sitä uhkaavia asioita. Naton laajeneminen Neuvostoliiton vaikutuspiiriin kuuluneisiin maihin voidaan nähdä olevan ristiriidassa sen kanssa, että Venäjä ei ole enää vihollinen. Toisaalta Venäjän suhtautuminen Euroopan unioniin on ollut kiihottomampaa. EU:n ei ole koettu olevan uhka Venäjän "kansallisille eduille", vaan hyödyllinen kauppakumppani ja siviilivalta. Yhteistyötä ja integraatiota määrittävät käsitykset Euroopasta.

EU:n laajentumiskomissaari Rehn toteaa kriittisesti:

...the EU is a postmodern entity: a community of states that have agreed to pool their sovereignties and obey common laws in order to increase their impact in the world. These European values differ from the mindset of spheres of influence currently prevailing in Russia.¹⁸⁷

Samalla on todettava, että käsitykset eivät ole staattisia, vaan elävät koko ajan: Euroopan unionia ja Venäjää määritellään jatkuvasti komission asiakirjoissa, politiikkojen puheissa, lehtien palstoilla ja tavallisten ihmisten puheissa. Unionin jäsenmäärän kasvaessa "Eurooppa" ja Euroopan unioni lähestyvät käsitteellisesti toisiaan ja EU:n valta määrittää "Eurooppa" vahvistuu. Venäjän kanssa tehtävän yhteistyön kannalta kysymykseksi nousee se, missä määrin eurooppalainen se voi olla olematta unionin jäsen, ja mitä vaikutusta eurooppalaisuudella ylipäättään on Venäjän kanssa tehtävän yhteistyön ja energiakaupan kannalta.

---

¹⁸⁷ Rehn (2005), s. 2. "Arvo-erojen" on yleisesti mielletty kasvaneen viime vuosina. Ks. esim. Vahl (2001), s. 7-16, Kaveshnikov (2003), s. 7-9, Schuette (2004), s. 24-25, Haukkala (2005), s. 9-15 ja Karaganov (2005), s. 33.

5.1. Venäjä, Eurooppa ja länsi

It is especially obvious here in St. Petersburg that Russia, historically and culturally, is an inalienable part of Europe. It is particularly evident that centuries of tradition stand behind cooperation between Russia and European countries. Common historical accomplishments and close personal contacts between our predecessors are at their base. This is a whole galaxy of brilliant personalities, heads of state, cultural and scientific figures and business people.

Vladimir Putin¹⁸⁸

Since the era of Peter the Great, Russian diplomacy has undoubtedly looked toward Europe first and foremost. As early as the mid-eighteenth century, our country actively participated in European affairs.

Igor Ivanov¹⁸⁹

Russia is a Eurasian country by its geographic situation but in cultural terms and in self-identification, it claims to be European. However, other aspects of Russian culture, in particular the relations between rulers and ruled is far from being European.

Vladimir Kolosov¹⁹⁰

Venäläisen kollektiivisen identiteetin – sille mitä Venäjä ja venäläisyys ovat – kannalta suhde Eurooppaan on ollut keskeisessä asemassa useiden vuosisatojen ajan. Iver B. Neumann toteaa venäläisten puhuneen itsensä olemassaolevaksi Eurooppa-keskusteluiden kautta. Määrittely on tapahtunut vähitellen ja debateissa käytetty käsitteiden ja ideoiden määrä on melko rajallinen. Samat ajatukset löydetään yhä uudelleen ja muokataan vallitsevaan ympäristöön ja aikaan sopiviksi.¹⁹¹ Venäläisessä poliittisessä diskurssissa Venäjä määritellään lähes poikkeuksetta Euroopan kautta. Määrittely voi olla joko kielteinen tai myönteinen, mutta tapahtuu kuitenkin Eurooppaan viitaten.¹⁹² Lyhyesti sanottuna ”Eurooppa” ja ”Venäjä” ovat käsitteinä kietoutuneet yhteen tiiviiksi merkityssuhteiden verkostoksi. Toisen poistaminen poistaisi toisesta lähes kaiken positiivisen sisällön.¹⁹³ Kuten yllä olevista sitaateista ilmenee, Venäjän yhteys Eurooppaan kuvataan usein hyvin vahvaksi: Venäjä on erottamaton ja aktiivinen osa sitä. Usein viitataan Venäjän historiallisiin siteisiin Eurooppaan ja Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen erityisesti tsaarienaikaisiin saavutuksiin kommunismin aika ohittaen.¹⁹⁴ Morozov nostaa esille ajatuksen siitä, että Venäjän eurooppalaisuuden jatkuva korostaminen on merkki Eurooppa-suhteen

---

¹⁸⁸ Putin (2003a).

¹⁸⁹ Ivanov (2001), s. 10.

¹⁹⁰ Lainattu Foucher (2005).

¹⁹¹ Neumann (1996), s. 204-205.

¹⁹² Morozov (2004a), s. 1.

¹⁹³ Emt., s.4.

¹⁹⁴ Putinin suhde Neuvostoliittoon näyttäisi olevan jossain määrin nostalginen. Hän on todennut Neuvostoliiton hajoamisen olleen "vuosisadan suurin geopoliittinen katastrofi". Putin (2005b) ja (2005g). Putinin aikana myös Neuvostoliiton vallan symboleita on otettu kierrätettynä käyttöön, merkittävämpänä kansallislaulu, joka palautettiin melodialtaan vanhaan neuvostoasuun.

ongelmallisuudesta. Hänen mukaansa kaikkein vakiintuneimmat sosiaaliset suhteet ovat niitä, jotka otetaan annettuina, eivätkä ne tarvitse erillistä ja jatkuvaa korostamista. Esimerkiksi rahan käyttö maksuvälineenä tai toisen tervehtiminen kadulla vastaan tullessa eivät yleensä herätä erityistä pohdintaa.

Toisaalta Venäjän kuvaaminen Euroopan kautta on hegemoninen diskurssi: määrittely ilman viittausta Eurooppaan on lähes mahdotonta tai marginaalisessa asemassa. Vahvin ehdokas toisenlaiselle Venäjän määrittelylle on euraasianismi, mutta siinäkin Venäjä sijoitetaan osittain Eurooppaan eikä täysin omaksi sivilisaatiokseen.¹⁹⁵ Eurooppa-käsite on läsnä kaikkialla yhteiskunnassa, ei vain poliittisten päättäjien ja tutkijoiden keskuudessa. Arkisessa kielenkäytössä Euroopalla on hyvin positiivinen merkityssisältö. Ihmiset puhuvat euroremonteista, eurostandardeista ja eurotyylistä, kun viitataan hyvälaatuiseen ja haluttavaan.¹⁹⁶

Sen sijaan ”Euroopalla” ja ”lännellä” on selvä ero. Lännen merkityssisältö on negatiivinen: Venäjä on osa Eurooppaa, mutta ei länttä, joka esitetään usein uhkaavaksi ja vastakkaiseksi Venäjän valtion intresseille ja venäläiselle identiteetille. Presidentti Putinin puhe Beslanissa tapahtuneen koulukaappauksen jälkeen tuo vastakkainasettelun vain hieman verhotusti esille:

In general, we need to admit that we did not fully understand the complexity and the dangers of the processes at work in our own country and in the world. In any case, we proved unable to react adequately. We showed ourselves to be weak. And the weak get beaten. ... Some would like to tear from us a “juicy piece of pie”. Others help them. They help, reasoning that Russia still remains one of the world’s major nuclear powers, and as such still represents a threat to them. And so they reason that this threat should be removed.¹⁹⁷

Kotimaiselle yleisölle suunnatun puheen lisäksi Putin käsitteli aihetta hieman myöhemmin ulkomaisten toimittajien tilaisuudessa. Vaikka sananvalinnat olivat vähemmän jyrkkiä, sama vihjaileva ulkoisen vihollisen retoriikka toistui:

I didn't say western countries were initiating terrorism, and I didn't say it was policy. But we've observed incidents. It's a replay of the mentality of the cold war. There are certain people who want us to be focused on internal problems and they pull strings here so that we don't raise our heads internationally.¹⁹⁸

Putin toisti saman ajatuksen pari vuotta myöhemmin vuosittaisessa puheessaan liittoneuvostolle:

The terrorist threat remains very real. Local conflicts remain a fertile breeding ground for terrorists, a source of their arms and a field upon which they can test their strength in practice. These conflicts often arise on ethnic grounds, often with inter-religious conflict thrown in, which is artificially fomented and manipulated by extremists of all shades.

---

¹⁹⁵ Emt. s. 2-3. Euraasianismin merkittävä ja sangen kovaääninen kannattaja on oikeistopoliitikko Alexander Dugin. Ks. Ingram (2001), joka analysoi Duginin ajattelua kriittisen geopolitiikan näkökulmasta. Euraasianismista enemmän alempana.

¹⁹⁶ Makarychev (2005), s. 2.

¹⁹⁷ Putin (2004).

¹⁹⁸ Putin, lainattu Steele (2004).

I know that there are those out there who would like to see Russia become so mired in these problems that it will not be able to resolve its own problems and achieve full development.¹⁹⁹

Suoraan luettuna lausunnot ovat jyrkässä ristiriidassa Putinin aiemmin omaksuman Yhdysvaltoja “terrorisminvastaisessa sodassa” avustavan linjan kanssa, mutta jos otetaan huomioon kohdeyleisö, ne tulevat ymmärrettävimmiksi. Beslan-puheessaan Putin puhuu venäläisille, jotka ovat juuri todistaneet verilöylyä, jonka estämisessä viranomaiset epäonnistuivat.²⁰⁰ Hänen voi nähdä yrittävän vierittää syytä tapahtumista epämääräisiin tahoihin, jotka eivät halua Venäjän nousevan takaisin suurvalta-asemaan. Vuoden 2006 kommentin voi puolestaan nähdä Yhdysvaltain varapresidentti Richard Cheney jyrkkäsanaista Venäjä-kritiikkiä vasten. Muutamaa päivää ennen Putinin liittoneuvosto-puhetta Cheney vaati Venäjää palamaan takaisin demokratian tielle ja lopettamaan energiavarojensa käytön naapureidensa painostuskeinona. Toisin sanoen Cheney väittää, että Venäjä ei ole käyttäytynyt vastuullisen markkinatalousmaan tavoin ja toiminut omaa etuaan vastaan.²⁰¹

Putin tuntee nostalgiaa Neuvostoliittoa kohtaan ja pahoittelee Venäjän nykytilaa, jossa maa on puolustuskyvytön ulkoisia uhkia kohtaan turvaa-antamattomien, tehottomien rajojen vuoksi.

We are living through a time when internal conflicts and interethnic divisions that were once firmly suppressed by the ruling ideology have now flared up.

We stopped paying the required attention to defence and security issues and we allowed corruption to undermine our judicial and law enforcement system.

Furthermore, our country, formerly protected by the most powerful defence system along the length of its external frontiers overnight found itself defenceless both from the east and the west.

---

¹⁹⁹ Putin (2006c).

²⁰⁰ Beslaniin liittyy myös ulkopoliittisia Aspekteja, sillä EU:n silloisen puheenjohtajamaa Hollannin ulkoministeri Bot kritisoi Venäjän toimintaa tapauksen yhteydessä ja vaati lisätietoja siitä miksi uhrien lukumäärä nousi niin suureksi. Venäjän johto reagoi hyvin voimakkaasti kritiikkiin. Ulkoministeri Sergei Lavrov totesi Botin olleen pelkästään röyhkeä. Lobjakas (2004). OSCE puolestaan arvosteli raportissaan viranomaisia toimittajien työn estämisestä. Haraszti (2004), s. 4-5, 11-12. Saman kaappauksen yhteydessä tiukan Putin-kriitikon, nyttemmin murhatun, Anna Politkovskajan epäillään tulleen tahallisesti myrkytetyksi tämän yrittäessä saapua Beslaniin lentoteitse. Emt., s. 9.

²⁰¹ Cheney (2006). “America and all of Europe also want to see Russia in the category of healthy, vibrant democracies. Yet in Russia today, opponents of reform are seeking to reverse the gains of the last decade. In many areas of civil society -- from religion and the news media, to advocacy groups and political parties -- the government has unfairly and improperly restricted the rights of her people. *Other actions by the Russian government have been counterproductive, and could begin to affect relations with other countries. No legitimate interest is served when oil and gas become tools of intimidation or blackmail, either by supply manipulation or attempts to monopolize transportation. And no one can justify actions that undermine the territorial integrity of a neighbor, or interfere with democratic movements.*” Kursiivi minun.

It will take many years and billions of roubles to create new, modern and genuinely protected borders.²⁰²

Näin Putin liittää terroristihyökkäyksen osaksi laajempaa kokonaisuutta ja modernisaatio-
projektiin, jonka tavoitteena on löytää Venäjän paikka globalisoituvassa maailmassa. Hän pyrkii
saamaan koko kansan projektinsa taakse luomalla kuvan yhteisestä vaarasta:

But most important is to mobilise the entire nation in the face of this common danger. Events in other countries
have shown that terrorists meet the most effective resistance in places where they not only encounter the state's
power but also find themselves facing an organised and united civil society.²⁰³

Kyseessä on negatiivisesti käsitetty ristiriitainen globalisaatio. Ihmiset ja valtiot toimivat yhdessä ja
kohtaavat yhteisen vaaran, mutta tuota vaaraa ei ilman globalisaatiota kohdattaisi. Putin varsin
ymmärrettävästi haluaisi kytkeä Venäjän globalisaation myönteisiksi kokemiinsa puoliin kuten
markkinoiden avautumiseen ja taloudelliseen kasvuun Venäjän valtion energiavientitulojen kasvun
kautta ja samalla sulkea rajat terroristeilta sekä estää heidän rajat ylittävän toimintansa.

5.2. Normatiivinen valta, EU ja Venäjä

Käsitys Euroopan unionista muista poikkeavana, rauhanomaisena toimijana maailmanpolitiikassa
on laajalle levinnyt. Käsityksen mukaan EU:n toimintatapa ei rajoitu sen sisäisiin instituutioihin ja
niiden rakenteeseen, vaan on nähtävissä myös ulkosuhteissa. EU:n sanotaan olevan pohjimmiltaan
siviili- tai normatiivinen valta, joka pyrkii viimeiseen saakka välttämään sotilasvoiman käyttöä
kiistojen ratkaisussa.²⁰⁴ Unionin vaikutusvalta perustuu tämän näkemyksen mukaan tiettyjen
arvojen ja normien leviämiseen ja levittämiseen eikä sotilaalliseen ylivoimaan.²⁰⁵ Ajatuksen
siviilivalta-EU:sta esitti 1970-luvulla François Duchêne. 2000-luvulla normatiivisen vallan

---

²⁰² Putin (2004).

²⁰³ Emt.

²⁰⁴ Viotti ja Kauppi määrittelevät normatiivisuuden ja normin yleisellä tasolla seuraavasti: "A principle of right
action, a standard to guide behaviour, as in norms or obligations governing the conduct of war, transit of high seas,
diplomacy, trade and commerce. Normative judgements are often equated to value judgements and the idea what ought
to be; some norms may have the binding character of international law". Lainattu Laitinen (1999), s. 56.

²⁰⁵ Diez (2005), s. 613. Ajatus normatiivisesta vallasta ei toki ole uusi. Yhdysvalloissa *Manifest destiny* -ajattelu on
1840-luvulta saakka painottanut samoja arvoja: demokratian ja vapauden rajojen laajentaminen yhdessä amerikkalaisten
harvinaislaatuisuuden (American exceptionalism) kanssa on hyväksi koko ihmiskunnalle. Ulkopoliittinen moralismi ja
idealismi eivät ole EU:ssa keksittyjä eikä pyyteettömyys ihmiskunnan suuremman hyvän saavuttamiseksi ole
välttämättä sen vakuuttavampaa EU:n kuin Yhdysvaltain suhteen. Suuria aste-eroja idealismin täytöntöönpanossa toki
on. Kärjistetysti todettuna: mieluummin EU:n kuin Yhdysvaltain demokratiavientiä, ainakin viimeisimmän Irakin-sodan
valossa.

käsitteellään keskustelun uudelleenkäynnistäjänä voidaan pitää Ian Mannersia.²⁰⁶ Tarkastelen tässä luvussa EU:n normatiivisesta vallasta käytyä keskustelua suhteessa Venäjään pitäen kuitenkin mielessä sen perusseikan, että Venäjästä ei todennäköisesti tule EU:n jäsentä. Tällä seikalla on ainakin aiheeseen liittyvän kirjallisuuden valossa merkitystä, sillä useimmiten EU:n normatiivisen vallan nähdään olevan voimakkaimmillaan suhteessa sellaisiin valtioihin, joille unionin jäsenyys on mahdollista. Suurten muutosten tekeminen ja legitimoiminen kansalaisille on jäsenkandidaattimaiden päätöksentekijöille kenties helpompaa, jos palkintona on jäsenyys.²⁰⁷ Käsitys normatiivisesta vallasta on sekä fyysisten että henkisten rajojen piirtämistä, inklusiota ja eksklusiota, jolloin EU:n identiteetti normatiivisena valtana vaatii vastinparin, johon identiteettiä verrataan.²⁰⁸

Manners pyrkii normatiivisen vallan käsitteellään siirtymään pois keskustelusta, jossa EU:n kansainvälistä identiteettiä määritetään etsimällä EU:sta valtionkaltaisia piirteitä.²⁰⁹ Hän perustelee normatiivinen valta -termin käytön aiemmin käytettyyn siviilivalta-termiin seuraavasti:

Poststructural theory makes absolutely clear that the term ‘civilisation’ is part of ‘Eurocentric strategies of narrativising history, so that Europe can congratulate itself for progress’ which in contemporary terms invokes the ‘culture of capitalism’ ...Secondly, ‘civilian power’ as a conceptual category has come to be far too related to the ontology of states, rather than a ‘style of action’ or ‘domestication’. ... Theoretically, notions of civilian power, often located in discussions of rationalist comparative political systems, can be clearly differentiated from normative power theories which emphasise the liberal construction of norms (Mead and Blumer), the critical construction of norms (Foucault), or the hegemonic construction of norms (Gramsci).²¹⁰

Toisin sanoen ei keskityttäisi pelkästään siihen, mitä EU:n instituutiot tekevät tai mitä EU:n politiikat ovat, vaan otettaisiin huomioon myös ideologinen valta ja EU:n kyky määrittää hyväksyttävän ja normaalin toiminnan rajat. Empiirisenä tapausesimerkkinä Manners käyttää EU:n vaatimusta kuolemanrangaistuksen poistamisesta, jota EU-maiden johtajat, komissio sekä parlamentti ovat Mannersin mukaan onnistuneet tehokkaasti ajamaan nostamalla asian jatkuvasti esiin eri yhteyksissä sekä bi- että multilateraalisti. EU on ollut valmis loukkaamaan valtioiden

---

²⁰⁶ Manners (2002). Kritiikkiä Duchênea kohtaan ks. Bull (1982). Mannersin (2002), s. 239, mukaan myös Edward Carr ja Johan Galtung ovat kiinnittäneet huomiota normatiiviseen valtaan. Ks. myös Keisala (2004), s. 62-66.

²⁰⁷ Täytyy kuitenkin muistaa, että valta on kaksisuuntaista. Esimerkiksi Turkin tekemät muutokset perustuslakiin, oikeusjärjestelmään ja kidutuksen vähentäminen ovat sitoneet myös EU:a. Jos jäsenmaat olisivat perääntyneet eivätkä olisi luvanneet Turkille jäsenneuvotteluiden alkamista, EU:n olisi tulkittu pettävän lupauksensa. Ks. Kankkonen (2005), s. 175-189 ja Diez (2005), s. 633. Sama koskee Romaniaa ja Bulgariaa, joille EU-jäsenyys on käytännössä luvattu huolimatta komission kritiikistä maiden oikeuslaitoksia, korruptiota ja järjestäytyneen rikollisuuden torjumista kohtaan. Euroopan komissio (2006a), s. 12-13 ja (2006b), s. 13.

²⁰⁸ Neumann (1999), s. 35-37 ja 107-112 sekä Diez (2005), s. 626-627.

²⁰⁹ Manners (2002), s. 238-239.

²¹⁰ Manners (2004), s. 2-3.

suvereniteettia ja puolustamaan yksittäisiä ihmisiä huolimatta siitä, että tästä ei ole ollut mitään havaittavaa materiaalista hyötyä, jopa siihen saakka, että kuolemanrangaistuksen poistaminen on aiheuttanut EU:lle taloudellista haittaa kauppasuhteiden kärsiessä. Myöskään argumentti siitä, että EU-normit olisivat länsimaiden ajamaa verhottua kulttuuri-imperialismia, ei Mannersin mielestä päde, koska EU on esimerkiksi kuolemanrangaistuksen poistamisvaatimuksillaan joutunut vastakkain kehittyneiden OECD-maiden kuten Japanin ja Yhdysvaltojen kanssa.²¹¹ Tällä tavoin ajateltuna siteet EU:n sisällä käytävien keskustelujen ja niiden kautta vakiintuneiden arvojen sekä EU:n toiminnan rajojen ulkopuolella välillä ovat hyvin vahvat. Mannersin ydinajatusta mukaillen voisi sanoa, että EU säteilee rauhaa ja ihmisarvojen kunnioitusta ympärilleen. Manners tiivistää:

The concept of normative power is an attempt to suggest that not only is the EU constructed on a normative basis, but importantly that this predisposes it to act in a normative way in world politics. It is built on the crucial, and usually overlooked observation, that the most important factor shaping the international role of the EU is not what it does or what it says, but what it is. Thus my presentation of the EU as a normative power has an ontological quality to it – that the EU can be *conceptualized* as a changer of norms in the international system; a positivist quantity to it – that the EU *acts* to change norms in the international system; and a normative quality to it – that the EU *should* act to extend its norms into the international system.²¹²

Normatiivisen vallan käsite sisältää näin ollen useita elementtejä, joista poliittisesti herkin on se, pitäisikö EU:n aktiivisesti ajaa normejaan unionin ulkopuolella ja jos pitäisi, niin miten. Mannersin mielestä kaikista tärkein piirre on ja on jatkossakin oltava se, että EU ei käytä väkivaltaa normien levittämiseen. Jos näin tapahtuisi, EU:n normatiivinen valta vähenisi. Toisin sanoen EU ei uskottavasti voi samaan aikaan rakentaa rauhanomaista maailmaa ja pyrkiä hillitsemään tai tukahduttamaan konflikteja väkivallan avulla.²¹³ Ajatus rauhanomaisesta EU:sta on kaunis, mutta universaaliudessaan se on välittömästi avoin realistien kritiikille. Mitä tehdä, jos EU:n tärkeinä pitämiä arvoja kuten ihmisoikeuksia rikotaan järjestelmällisesti? Evätäkö köyhältä maalta kehitysapu diktatorisen valtionjohdon tähden? Miten suhtautua Venäjän ”terrorisminvastaisessa sodassa” jatkuvasti tapahtuviin ihmisoikeusloukkauksiin erityisesti Tšetšeniassa? Näihin vastaamiseen Manners ei juuri anna rakennuspuita, vaan käsittelee vain konfliktien estämistä pitkäaikaisella rakenteellisella tavalla suhtautuen samalla EU:n militarisoimiseen hyvin skeptisesti.²¹⁴

---

²¹¹ Emt., s. 248-252.

²¹² Emt., s. 252. Kursiivit alkuperäiset.

²¹³ Manners (2004), s. 18.

²¹⁴ “long-term structural conflict prevention and transformation”. Manners (2004), s. 12, “...the militarisation of the EU makes it more like other powerful states, whilst leaving the problems of inter-state politics precisely where they were. One doesn’t have to be a citizen of Tibet or Taiwan, Kashmir or Sri Lanka, Iraq or Cuba, to know that bigger and

Keskusteluun EU:n toiminnasta ja tulevaisuudesta on aktiivisesti osallistunut myös brittidiplomaatti Robert Cooper, joka vetää hyvin selvän rajan EU:n ja sen ulkopuolisten alueiden välille eikä, päinvastoin kuin Manners, epäröi suositella voimankäyttöä, jos tilanne niin vaatii. Hänelle Eurooppa ja ennen kaikkea EU on alue, jonka sisällä toimijoiden kanssakäyminen on korostuneen rauhanomaista. Ulko- ja sisäpolitiikan välinen ero on pienentynyt, maat puuttuvat toisensa sisäpolitiikkaan, rajat ovat menettämässä merkitystään tilan jakajina ja turvallisuus perustuu avoimuuteen, keskinäisriippuvuuteen ja keskinäiseen haavoittuvuuteen.²¹⁵ Cooperin mielestä EU on postmodernin maailman ydin, jonka tehtävä on säilyttää ja laajentaa käsitystään turvallisuudesta ja sitä leimaavista arvoista: muun maailman olisi tultava EU:n kaltaiseksi. Johtoajatuksena on se, että yhteistyöllä voidaan aina saavuttaa enemmän kuin kilpailulla. Huolimatta yhteistyön korostamisesta Cooper ei ole pasifisti. Tulkitsen Cooperia siten, että hän hyväksyy EU:n suhteiden ulkomaailmaan (ei-EU:iin) voivan tarvittaessa olla muutakin kuin rauhanomaisia. Toisin sanoen toiminta voi olla tarvittaessa aggressiivisempaa.²¹⁶ Rauhanomaisilla keinoilla ei voida hänen mielestään ratkaista kaikkea:

But when dealing with more old-fashioned kinds of state, we need to revert to the rougher methods of an earlier era – force, pre-emptive attack, deception, whatever is necessary for those who still live in the nineteenth century world of every state for itself. ...In the coming period of peace in Europe, there will be temptation to neglect our defences, both physical and psychological. This represents one of the greatest dangers for the post-modern state.²¹⁷

Luen Cooperin kritiikin tältä osin hyvin konservatiiviseksi ja kuuluvan postmoderneista konnotaatioista huolimatta vankasti poliittisen realismin perinteeseen: anarkia ja kaaos ulkona, rauha ja harmoninen järjestys sisällä. Venäjän suhteen Cooperin politiikkasuositus on selvä. Venäjä on vedettävä mukaan postmoderniin eurooppalaiseen järjestelmään luottamuksen ja yhteistyön kautta. Demokratian ja markkinatalouden Venäjälle viemisen lisäksi Venäjä pitää ottaa osaksi postmodernin maailman multilateraalista diplomatiakoneistoa ja hyväksyä, että muutos ei tapahdu

---

better states like China, India or the USA are feared and respected in equal amounts. Militarising the EU does not increase its power in inter-state politics, it decreases it.”

²¹⁵ Cooper (2000), s. 22.

²¹⁶ Cooper (2000), s. 15-16, 28-29, jakaa maailman kolmeen: esimoderniin (esim. Somalia), moderniin (Kiina, Intia) ja postmoderniin (EU, Kanada, mutta ei Yhdysvallat ja Venäjä vain pieneltä osin). Cooper kuitenkin painottaa (s. 40), että kategorisointi ei ole tarkoitettu kaikenkattavaksi eikä myöskään hegeliläiseksi väistämättömäksi historiankuluksi kohti täydellisyyttä. Kehitystä kategorisointi kyllä ilmaisee, mutta postmodernin valtion säilymisestä ei ole mitään takeita – prosessi ei ole peruuttamaton.

²¹⁷ Emt, s. 36-38. Cooperilla on sananvaltaa myös muodollisen asemansa kautta, vaikka ei virallisessa asemassaan ole pamflettia laatinut. Cooper toimii EU:n neuvoston yhteisestä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta vastaavan pääosaston pääjohtajana. Lisäksi hän on toiminut pääministeri Tony Blairin ulkopoliittisena neuvonantajana. Cooperia voi Agnew'n ja Ó Tuathailin (1992), s. 193, sanoen luonnehtia perinteiseksi valtiomies-intellektuelliksi, joka sekä osallistuu kansainväliseen politiikkaan korkealla tasolla että kommentoi sitä (Henry Kissingerin ja Zbigniew Brzezinski).

hetkessä. Toisaalta jos Venäjä päättää vetäytyä vanhaan turvallisuusjärjestelmään (moderniin maailmaan), jossa turvallisuus pyritään takaamaan sotilaallisella voimalla, se on Cooperin mukaan valitettavaa, mutta kuitenkin venäläisten oma päätös.²¹⁸

Cooperin skeptisyyttä eurooppalaisten normien ja EU:n kyvystä muuttaa Venäjää tukee Sinikukka Saaren tutkimus kuolemanrangaistuksesta.²¹⁹ Vaikka Venäjä ei ole teloittanut yhtään vankia vuonna 1996 tapahtuneen Euroopan neuvostoon liittymisensä jälkeen eivätkä tuomioistuimet ole langettaneet uusia kuolemanrangaistuksia vuoden 1999 jälkeen, rangaistusta ei ole vielä kukaan poistettu laista. Näin ollen Venäjä on ainoa entinen sosialistimaa, joka ei ole allekirjoittanut Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen kuolemanrangaistusta poistavaa pöytäkirjaa. Saari tiivistää:

...Russia's action has influenced the nature and priorities of the European policy on the issue. If the situation continues like this and an exception is effectively allowed to Russia on the norm of complete abolition of the death penalty, the European interpretation of the norm may be gradually changing. ... [t]here has not been a simple diffusion of the European norm to the Russian domestic field in this case. Instead, we can see an on-going process of mutual adaptation and re-negotiation of the methods and instruments of cooperation and perhaps even the norm itself.

It seems that *Russia has indeed been socialised to the practice of cooperation* with the European organisations but *it clearly has not been socialised to the norms and values* of the organizations.²²⁰

Huomio on tärkeä. Jos Venäjä tulkitsee EU:n toimet yrityksiksi puuttua asioihin, jotka Venäjällä mielletään vahvasti kuuluvaksi kotimaan poliittisen päätöksenteon piiriin ja asiasta vallitsee laaja yhteisymmärrys (esimerkiksi duuman enemmistöllä ei ole koko aikana ollut halua poistaa kuolemanrangaistusta), EU:n ajamat asiat voivat helposti juuttua paikalleen. Periaatteita voidaan julistaa huippukokouksissa, mutta tästä on vielä matkaa niiden kodifioimiseksi lainsäädäntöön. Venäjä on onnistunut vastustamaan EU:n, kansalaisjärjestöjen ja Euroopan neuvoston asettamaa painetta.²²¹ Venäjää ei ole erotettu Euroopan neuvostosta eikä ole todennäköistä, että näin tulevaisuudessakaan tapahtuisi, vaikka kuolemanrangaistus säilyisi laissa. Huolestuttavampaa on siis Saaren mielestä se, että Venäjän sitkeä vastustus saattaa tulevaisuudessa muuttaa muiden

---

²¹⁸ Cooper (2000), s. 34.

²¹⁹ Saari (2006).

²²⁰ Emt., s. 30. Kursiivit minun.

²²¹ Proskuryakovan (2006) mielestä presidentti Putin tiedostaa kansalaisjärjestöjen suuren merkityksen nykymaailmassa ja käsittelee niitä kaksikärkisen strategian avulla. Putin pitää huolta kansainvälisistä kansalaisjärjestöistä antaen niille aikaansa ja toisaalta estää venäläisten järjestöjen tehokkaan toiminnan muun muassa vaikeuttamalla näiden varainhankintaa ja pitämällä ne tarkan valvonnan alla. Kautta aikain ensimmäisen Venäjän isännöimän G8-maiden kokouksen alla heinäkuussa 2006 Putin kutsui, ja Venäjän valtio rahoitti eräänlaisen kansalaisjärjestöjen varjokokouksen. Proskuryakovan mukaan samaan aikaan järjestetyn Maailman sosiaalifoorumin osallistujat joutuivat matkustamaan lentokentältä miliisisaattuessa ja joutuivat viranomaisten etukäteiskovistelun kohteeksi näiden toimistoilla. Aikakaudet vaihtuvat, mutta Potemkinin kulissit ovat edelleen ahkerassa käytössä.

eurooppalaisten maiden vaatimusta kuolemanrangaistuksen poistamisesta. Samaa logiikkaa voi soveltaa myös EU:n vaatimukseen liberalisoida Venäjän energiainmarkkinat ja sitouttaa se WTO:n sääntöihin. EU:n kyky ohjata Venäjän käyttäytymistä on hyvin rajallinen. Venäjä ei ole tahdoton objekti, jolle voidaan ulkopuolelta sanella käyttäytymissäännöt, eikä ole oletettavaa, että Venäjä suostuisi yksipuolisiin myönnytyksiin.²²² Paavo Lipponen huomio on tässä mielessä melko osuva ja edustaa perinteistä pragmaattis-realistista suomalaislinjaa verrattuna EU:n julistukselliseen toimintatapaan, josta ei yleensä puutu hyviä aikomuksia konkreettisten saavutusten ollessa usein vaatimattomampia. Lipponen kirjoittaa, että:

Yhdysvallat ja EU eivät voi pitää Venäjää toisen luokan suurvaltana, jolle ei olisi oikeutta omaan ulkopolitiikkaan. Venäjää tulee kunnioittaa sekä voimakkaana federaationa että myös yleensä kansakuntana. Venäjän kanssa on rakennettava aitoa, tasavertaista kumppanuutta. Molempipuolisen hyödyn potentiaali on valtava. Tässä suhteessa tarvitaan myös vastavuoroisuutta. Keskinäisen kunnioituksen ilmapiiressä myös arvokysymykset demokratiasta ja ihmisoikeuksista on tuotava esiin.²²³

Ihmisoikeustilanteen rakentava kritiikki ei ole helppoa ja sen esittämistä on ainakin komission osalta vältetty. Euroopan parlamentti ja uudet jäsenmaat, erityisesti baltit, eivät puolestaan ole epäröineet rajunkaan retoriikan käytössä.

5.2.1. Diskurssianalyttinen näkökulma EU:n normatiiviseen valtaan

Normatiivinen valta ei ole objektiivinen kategoria, vaan diskursiivinen käytäntö, jossa EU:iin liitetään tiettyjä yleensä hyvin positiivisia arvoja ja normeja. Tarkastelunäkökulmani on se, miten EU:sta rakennetaan normatiivista toimijaa ja mitä normatiivisen vallan käsitteen käyttö saa aikaan.²²⁴ Tällä tavoin vältetään hedelmätön väittely siitä, onko EU normatiivinen valta vai ei ja esimerkiksi se, sulkeeko normatiivisen vallan käyttö väkivallan käytön kategorisesti pois.

EU:n ja Venäjän suhteen kyse on siitä, miten EU pyrkii laajentamaan tai viemään omia arvojaan unionin ulkopuolisille alueille ja toisaalta miten Venäjä suhtautuu tähän prosessiin. Määritelmän mukaisesti normatiivisen vallan käytössä on lähinnä kyse mielipiteiden muokkaamisesta ja suostuttelusta. EU pyrkii vakuuttamaan Venäjän siitä, että EU:n arvot ja erityisesti normit ovat hyviä, oikeutettuja ja järkeviä. Työssä omaksutun hegemonian käsitteen mukaisesti näen, että EU pyrkii vaikuttamaan maailmanpolitiikan käyttäytymissääntöihin kokonaisuudessaan ja on samalla osa ylikansallisen liberalismien järjestelmää, johon kuulumisen EU esittää olevan myös Venäjälle eduksi. Mitä EU siis sanoo? Mitkä ovat ne normit ja arvot, joilla EU:n identiteettiä rakennetaan?

---

²²² Sutela (2005c), s. 4-5.

²²³ Lipponen (2006), s. 81.

²²⁴ Vrt. Guzzini (2005), s. 520-521.

Ennen tätä tarkastelua on syytä tehdä ero normien ja arvojen välille. Rajan piirtäminen kannattaa käsittää pääosin analyttisessä ja ehkä hiukan mekanistisessa mielessä, sillä käytännössä arvoja ja normeja on vaikea tarkasti erotella toisistaan.

Normit ovat melko teknisiä standardeja ja sääntöjä, jotka liittyvät lähinnä talouteen (vaikka niillä toki on poliittisia vaikutuksia). Ne tulevat pääosin EU:n kirjoitetusta lainsäädännöstä (*acquis communautaire*), ja niitä käytetään sekä malleina ja mittareina, joilla voidaan tarkastella kolmansien osapuolten lähentymistä (konvergenssia) EU-lainsäädäntöön ja tätä kautta myös niiden EU-markkinoille pääsyn tasoa ja syvyyttä. Koska EU:n toiminta perustuu hyvin pitkälle vietyyn ja monimutkaiseen lainsäädäntöön, unionin on ollut vaikea toimia kolmansien osapuolten kanssa, joiden toimintalogiikka on erilainen, EU:n näkökulmasta vähemmän kehittynyt. Tästä johtuen EU on päätenyt rohkaisemaan ja jopa vaatimaan, että kolmannet osapuolet muuttavat lainsäädäntöään EU:n kanssa yhteensopivampaan suuntaan.²²⁵ Tässä mielessä EU:n suhde eri unionin ulkopuolisiin maihin on yllättävän samankaltainen riippumatta siitä, onko ulkopuoliselle maalle luvassa joskus EU-jäsenyys. Myös Venäjää vaaditaan mukautumaan, vaikka jäsenyyttä tuskin tulee. EU:lla ei ole mitään tarkkoja ja sofistikoituja säännöksiä, joita voitaisiin soveltaa tällaisiin maihin.

Arvot puolestaan ovat perustavanlaatuisia periaatteita, joiden pohjalta EU:n olemus ja suhde muihin maihin määräytyy. Jaetuilla arvoilla on EU:n ja Venäjän suhteessa kaksi eri merkitystä. Ne toimivat sekä suhteen perustana ja edellytyksenä että ylläkuvattujen normien kanssa myös tulevaisuuden kanssakäymisen mittarina. EU:n ulkopoliittinen toimintalogiikka perustuu juuri tähän mittaamiseen. Yhdessä normit ja arvot muodostavat Haukkalan mukaan EU:n Venäjä-politiikan normatiivisen ytimen. Niiden suhdetta tuossa politiikassa hän luonnehtii toteamalla, että normit ovat konkreettisia pelisääntöjä pelissä, joka perustuu oletuille (ei siis välttämättä käytännössä jaetuille) yhteisille arvoille.²²⁶

5.3. Normit ja arvot EU:n ja Venäjän kanssakäymistä jäsentävinä rakenteina

Euroopan unionia on kautta sen historian rakennettu korostetusti arvoyhteisönä. Kaikissa perussopimuksissa viitataan unionin arvoihin, jotka määrittävät unionin perustan.²²⁷ Jos unionin

---

²²⁵ Haukkala (2005), s. 6-7.

²²⁶ Emt. 7.

²²⁷ Viimeisimpänä nämä on muotoiltu perustuslakiehdotukseen, jonka I-2-artiklassa todetaan, että ”Unionin perustana olevat arvot ovat ihmisarvon kunnioittaminen, vapaus, kansanvalta, tasa-arvo, oikeusvaltio ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen.”

rakennusprosessia pitäisi kuvailla yhdellä sanalla, se olisi demokratia. EU-johtajien usko demokratian ylivertaisuuteen ja leviämiseen on vankkumaton:

The Union today is a powerful tribute to the transformative power of democracy: 25 member states - soon to be 27 - with a combined population of 450 million soon to be over 500 million people, coming together of their own free will as a Union. And in the Union's neighbourhood, along its eastern and southern borders, others are also taking steps of their own towards democratic transformation, inspired by the example and desirous of a shared future with the Union.

Europe needs to project its model of society into the wider world. We are not simply here to defend our own interests: we have a unique historic experience to offer. The experience of liberating people from poverty, war, oppression and intolerance. We have forged a model of development and continental integration based on the principles of democracy, freedom and solidarity - and it is a model that works. A model of a consensual pooling of sovereignty in which every one of us accepts to belong to a minority.²²⁸

Tässä versiossa EU:n historiasta ja tarkoituksesta muotoutuu ainakin kaksi eri osaa. Ensimmäinen tarina on itsereflektiivinen. Euroopalla on sen oma väkivaltainen ja sotien leimaama historia, joka on nyt onnellisesti takanapäin. Legitimaatio integraatiolle haetaan yksinkertaisesti siitä, että demokratia voittaa ja on muuttanut Euroopan 500 miljoonan ihmisen yhteisöksi, jotka ovat yhdistyneet omasta tahdostaan, eivät väkivalloin sodan ja valloitusten kautta. EU:n normatiivinen valta ei rajoitu unionin sisäpuolelle, vaan ”haluttava ja jaettu tulevaisuus” osana unionia ohjaa jäsenyyteen pyrkiviä maita ottamaan askelia eteenpäin. EU ajaa aktiivisesti ”mantereen integraatiota”, koska EU on onnistunut muokkaamaan ”demokratiaan, vapauteen ja solidaarisuuteen perustuvan mallin, joka toimii”. Kaikista puutteistaan huolimatta EU:n vetovoima on huomattava, mutta rajojen työntyessä yhä kauemmas itään laajenemisen rajat tulevat väistämättä vastaan. Kun laajeneminen joskus pysähtyy, soisi EU:n ja Venäjän suhteiden perustuvan viimeistään silloin toimivammalle pohjalle kuin huippukokousten julistuksille. Voi tietenkin olla, ettei mitään suurta suunnitelmaa ei ole mahdollista tehdä tai toteuttaa, ja EU, Charles Lindblomia lainatakseni, rämpiä eteenpäin ja ratkaisee eteen tulevat ongelmat vasta, kun on aivan pakko.²²⁹

Euroopassa muotoiltiin kylmän sodan jälkeistä visiota maailmanpolitiikasta Neuvostoliiton ollessa vielä olemassa. Tämä visio, joka on edelleen selvästi havaittavissa EU:n huippukokousjulistuksissa ja komissaarien puheissa, on luettavissa Pariisin julistuksesta vuodelta 1990.²³⁰ Sen allekirjoittajina ovat kaikki ETYK:n (nykyisen ETYJ:n) jäsenvaltiot

---

²²⁸ Barroso (2006), s. 2.

²²⁹ Lindblom (1959). Kauas kantavien ratkaisujen tekemisen viivyttely johtuu Stubbin ja Kemppisen (2006), s. 201-202, mukaan siitä peruseikasta, että EU toimii perusratkaisuissaan perinteisen diplomatian keinoin eli yksimielisesti, jolloin hallitustenväliset neuvotteluprosessit vievät väistämättä runsaasti aikaa ja suuret ratkaisut tehdään vasta kriisin uhatessa.

²³⁰ CSCE (1990).

mukaan lukien Neuvostoliitto. Uuden Euroopan rakennusaineina olivat rauha, ihmisoikeudet, oikeudenmukaisuuteen perustuva laillinen järjestys ja taloudellinen vapaus. Huomionarvoista on se, että julistus rikkoi jyrkän jaottelun sisäpolitiikan ja ulkopoliitiikan välillä vakuuttamalla kaikkien allekirjoittaneiden sitoutuvan toimimaan julistuksen periaatteiden mukaan sekä keskinäisissä suhteissaan että sisäpolitiikassa.²³¹ Samalla julistus, painottaessaan länsimaista markkinataloutta sekä yksilön- ja valinnanvaputta, toimi virallisena tunnustuksena siitä, että sosialismi oli epäonnistunut. Siitä olisi syytä luopua ja suunnata katse tulevaisuuteen:

Europe is liberating itself from the legacy of the past... [c]ommon resolve and our growing interdependence will help to overcome the mistrust of decades, to increase stability and to build a united Europe.²³²

Venäjä on Neuvostoliiton seuraajavaltiona sitoutunut Pariisin julistukseen ja siinä lueteltujen organisaatioiden periaatteisiin ja arvoihin. Niistä muodostuu poliittisiin, moraalisiin ja juridisiin sopimuksiin perustuva verkosto, joka toimii Venäjän ja EU:n suhdetta ohjaavina periaatteina. Nämä eivät ole yksiselitteisiä, vaan niistä käydään jatkuvaa tulkinnallista kiistaa, joka puolestaan heijastuu toteutettuun politiikkaan. 1990-luvun alkupuolta leimasi Venäjän halu integroitua läntisen Euroopan rakenteisiin, jonka huipentumana voi pitää Euroopan neuvoston jäsenyyttä vuonna 1996. Monista eri syistä johtuen samanlaista halua ei ole ollut viime vuosina havaittavissa, vaan yhteistyö on toiminut parhaiten sellaisilla alueilla, jotka on mielletty ei-poliittisiksi, vaikka tämäkin siirto on tietenkin poliittinen teko. Tässä venäläiset ovat viime vuosina olleet erityisen taitavia. Kun energiakysymyksiä lähestytään teknisten yksityiskohtien ja taloudellisten rationaliteettien kautta, ei ulkoapäin tuleville kiusallisille poliittisille huomioille jää niin paljon tilaa. Maakaasu ja öljy virtaavat putkissa, vaikka EU olisikin huolestunut Venäjän demokratian tilasta ja vallan keskittymisestä.²³³ Amerikkalainen rahastonhoitaja Bill Browder on tiivistänyt tämänkaltaisen näkemyksen mielestäni hyvin osuvasti:

---

²³¹ Emt., s. 7 “Proceeding from our firm commitment to the full implementation of all CSCE principles and provisions, we now resolve to give a new impetus to a balanced and comprehensive development of our co-operation in order to address the needs and aspirations of our people.”

²³² Emt., s. 3 ja 5.

²³³ Demokratian ja EU:n energiansaannin suhde on erittäin monimutkainen suhteessa myös muihin maihin kuin Venäjään. Lähi-itää ja Pohjois-Afrikkaa ei voi pitää demokratian ydinalueina, mutta tästä huolimatta vajaa kolmannes EU:n käyttämästä öljystä on peräisin sieltä ilman suurempia omantunnontuskia EU:n puolelta. EU kyllä yleensä tuomitsee demokratialoukkaukset, mutta vielä huomattavasti vaimeammin kuin Venäjän suhteen. Suhteita em. maihin määritellään EU:n naapuruuspolitiikan (ENP) avulla, mutta sen logiikka on melko sumea. EU ei voi luvata jäsenyyttä eikä paljon mitään muutakaan konkreettista palkinnoksi demokraattisista uudistuksista.

A nice, well-run authoritarian regime is better than an oligarchic mafia regime - and those are the choices on offer.²³⁴

Mutta Venäjän voi olla Yukos-jupakan, Venäjän ja Ukrainan kaasukiistan ja muiden vastaavien tapahtumien jälkimainingeissa vaikea saada energiainfrastruktuurin ylläpidon ja rakentamisen kannalta ensiarvoisen tärkeitä ulkomaisia sijoittajia uskomaan, että maahan kannattaa sijoittaa. Kuvaavaa luottamuksen ja ennustettavuuden merkityksestä ylikansallisen liberalismiin toiminnalle on se, että Venäjän pörssin RTS-indeksi tippui 34 prosenttia pelkästään huhtikuun 2004 aikana, kun julkisuuteen tuli tieto, että Venäjän viranomaiset tutkivat Yukosia veronkierrosta epäiltynä. Yukosia oli yleisesti pidetty Venäjän parhaiten hoidettuna yhtiönä, joka oli menestyksekkäästi soveltanut hyvän hallinnon periaatteita ja toiminut muun muassa tilintarkastuskäytännöissään kuten parhaat länsimaiset yhtiöt. Yukos oli eräänlainen venäläisen markkinaliberalismin kruununjalokivi, jonka onneton kohtalo – näin väitetään – johtui sen pääomistajan poliittisista ambitiesista.²³⁵ Toisaalta kapitalismin perusluonteeseen kuuluu investoijien suuri riskinottohalukkuus, kun on mahdollista tehdä myös suuria voittoja. Luonnehdinta Venäjästä potentiaalisesti maailman rikkaimpana valtiona houkuttaa niitä, joilla on varaa ja halua pelata korkeilla panoksilla.

5.3.1. Venäjä, suvereniteetti ja valtion eheys

Kommentaattorien ja poliittisten päättäjien esille nostamaan Venäjää leimaavaan valtapiiri-ajatteluun kuuluu olennaisena osana käsitys valtion loukkaamattomasta suvereniteetista, johon suhtautuminen EU-Euroopassa on venäläisestä tavasta poikkeavaa. Morozovin mukaan suvereniteetti on keskeinen käsite venäläisten määritelmässä Venäjää. Suvereniteetti on perusarvo, jonka avulla voidaan tehdä raja valtioiden ja ei-valtioiden välille. Näin ollen se on erittäin tärkeä kansallisen identiteetin kannalta.²³⁶ Presidentti Putin on argumentoinut siten, että suvereniteetti (todellinen tai kuviteltu) on keskeinen osa valtiota ja vain suvereeni valtio on vahva valtio. Taloudellinen globalisaatio ei vähennä suvereniteettia, vaan suvereniteetti on edellytys sille. Vain vahva valtio voi onnistuneesti integroitua maailmantalouteen:

Our goal is to ensure rapid growth of the Russian economy. We realise that in this time of globalisation Russia can only achieve this if it becomes an integrated part of the world economy – but only on condition that our state preserves and ensures its sovereignty.²³⁷

²³⁴ Lainattu Freeland (2003).

²³⁵ Ollus (2004), s. 16-17 ja Humber (2006).

²³⁶ Morozov (2004a), s. 4.

²³⁷ Putin (2005a).

Venäläisessä poliittisessa diskurssissa suvereniteetti paikallistetaan useimmiten Eurooppaan ja sen nähdään olevan kansainvälisen järjestelmän peruselementti, jota loukkaamalla loukataan koko järjestelmää:

If we allow international law to be replaced by "the law of the fist" whereby the strong is always right and has the right to do anything and in choosing methods to achieve his goals is not constrained by anything, then one of the basic principles of international law will be put into question, and that is the principle of immutable sovereignty of a state. And then no one, not a single country in the world will feel secure. And the vast area of instability that has arisen will grow and cause negative consequences in other regions of the world.²³⁸

Venäjä korostaa kansainvälisessä kanssakäymisessä jatkuvasti YK:n roolia, jonka peruskirjaan ja -arvoihin suvereniteetin kunnioittaminen kuuluu:

The UN personifies global legitimacy, the foundation of a universal collective security system based on the fundamental principles of international law- sovereign equality of states, non-use of force or threat of force, peaceful settlement of disputes, non-interference in internal affairs and respect for human rights and basic freedoms.²³⁹

Suvereniteettia korostamalla saavutetaan myös se etu, että jokainen maa on vastuussa kehityksestään itse ja vapaa toteuttamaan ”omaa tietään”. Demokratia ja demokraattiset arvot ovat siten paradoksaalisesti yleismaailmallisia ja merkitykseltään positiivisia, mutta samalla niitä voidaan kuitenkin soveltaa venäläiseen kulttuuriin ja historialliseen kehitykseen sopiviksi:

Russia is a country that has chosen democracy through the will of its own people. It chose this road of its own accord and *it will decide itself how best to ensure that the principles of freedom and democracy are realised here*, taking into account our historic, geopolitical and other particularities and respecting all fundamental democratic norms. As a sovereign nation, Russia can and will decide for itself the timeframe and conditions for its progress along this road. ...But consistent development of democracy in Russia is possible only through legal means. All methods of fighting for national, religious and other interests that are outside the law contradict the very principles of democracy and the state will react to such methods firmly but within the law.²⁴⁰

Presidentti Putinin suvereniteetti-käsitys on eräänlainen risteyskohta tai käsitteellinen tiivistymä, jonka kautta Venäjän kehitystä voi peilata. Ajattelua leimaa vahva halu avata Venäjää, houkutella maahan ulkomaisia sijoittajia, kehittää maan taloutta ja infrastruktuuria ja lähentää Venäjää Euroopan unioniin, mutta toisaalta kaikki tämä pitäisi tapahtua keskusjohtoisesti prosessissa, jota on demokratia- ja transitiokirjallisuudessa vaihtelevasti nimitetty "ohjatuksi", "illiberaaliksi" ja "autoritaariseksi" demokratiaksi.²⁴¹

---

²³⁸ Putin (2003c). Kursiivi minun.

²³⁹ Lavrov (2005), s. 29.

²⁴⁰ Putin (2005b).

²⁴¹ Ks. vastaavasti Mandel (2005), Zakaria (1997) ja Gill (2006).

5.4. Integraatio- ja suvereniteettilogiikan törmäys

Pietarin ja Moskovan kaltaiset suuret kaupungit sekä muutamat ”kehittyneet” alueet ovat eräänlaisia globalisaation saarekkeita taloudellisesti hyvin epätasaisesti kehittyneessä ja kehittyssä maassa. Suurten kaupunkien roolin vahvistuminen kansainvälisesti ja ohi keskushallinnon heijastelee maailmanlaajuista kehitystä, jossa kaupungit ovat talouskasvun ja poliittisen sekä sosiaalisen kehityksen keskipisteessä koko maan kannalta ajateltuna.²⁴² Elintaso- ja kehityserot ovat merkittäviä eri alueiden välillä ja Venäjän kotimarkkinoiden ongelmat kuten rikollisuus, halvat hinnat ja byrokratia sekä korruptio houkuttelevat luonnonvaroiltaan rikkaita alueita ja niissä toimivia yrityksiä kääntymään suoraan ulkomaisten sijoittajien puoleen ja ajamaan Venäjän talouden liberalisointia sekä avautumista.²⁴³ Kremlin kannalta tämänkaltainen desentralisaatio on enemmän uhka kuin mahdollisuus, sillä siihen liittyy otteen menetystä suhteessa alueisiin ja pelko länsimaiden yritysten ja järjestöjen hiljattaisesta soluttautumisesta Venäjälle ilman, että prosessi olisi Kremlin kontrolloitavissa.²⁴⁴ Valintansa jälkeen presidentti Putin järjesteli ensi töikseen aluehallinnon uudelleen siten, että maahan luotiin seitsemän hallintopiiriä, joiden rajat noudattavat jo olemassa olleiden sotilaspiirien rajoja – seikka, joka kävi yhteen sen kanssa, että peräti viisi seitsemästä uudesta johtajasta oli entisiä kenraaleja. Samalla säädettiin laki, jonka mukaan presidentti saa erottaa federaation lakeja rikkovat alueelliset johtajat sekä järjesteltiin liittokokous uudelleen siten, että aluejohtajia ei enää automaattisesti valittu ylähuoneeseen eli liittoneuvostoon.²⁴⁵

Uuden tutkimuksellisesti mielekkään analyysitason voi nähdä muodostuvan silloin, kun alueiden oletetaan itse olevan toimijoita jollain ulkosuhteiden kannalta merkittävällä sektorilla. Näin käytännössä tapahtuikin erityisesti presidentti Jeltsinin aikaan, jolloin muutamien kansainvälistyneiden ja resursseiltaan vahvojen alueiden sekä niiden johtajien toiminta oli ristiriidassa federaation diplomatian ja ulkosuhteiden kanssa. EU-maiden kannalta merkittävin esimerkki lienee Moskovan pormestarin Juri Luzhkovin virallinen vierailu Ranskaan maaliskuussa 1999 samaan aikaan, kun Venäjän ja NATO-maiden poliittiset suhteet olivat Jugoslavian

---

²⁴² Makarychev (2000), s. 34-35.

²⁴³ Emt., s. 16.

²⁴⁴ Länsimaisten agenttien soluttautumisen pelosta ja vainoharhaisuudesta Venäjällä on pitkät perinteet aina tsaarin salaisesta poliisista Chekan kautta KGB:hen ja nykyiseen FSB:hen. Presidentti Putinin KGB-taustan vaikutuksista hänen politiikkaansa käydään vilkasta, sanoisinko suorastaan kremnologista, keskustelua.

²⁴⁵ Waller (2005), s. 66-67.

pommitusten vuoksi poikki.²⁴⁶ Keskushallinnon ja erityisesti raja-alueiden suhtautumistapa ulkomaisiin kontakteihin poikkeaa toisistaan. Kreml näkee ulkomaat sellaisen geopoliittisen viitekehyksen läpi, josta arvioidaan sotilaallisia ja alueeseen kohdistuvia uhkia. Alueet puolestaan, kohtuullisen vapaana historiallisesta painolastista ja innokkaina solmimaan suoria kontakteja, mieltävät kontaktit enemmän geotaloudellisesta näkökulmasta käsin, jolloin rajan takaa ei tule niinkään uhkia vaan mahdollisuuksia lisääntyvän kaupan muodossa.²⁴⁷ Luoteis-Venäjän ja Pietarin alue on hyvä esimerkki tästä. Ulkomaiset yritykset investoivat alueelle yhä enemmän, ja alueen viranomaiset ovat innokkaita houkuttelemaan lisää yrityksiä, mutta samalla Venäjä vahvistaa sotilaallista voimaansa rajan tuntumassa.²⁴⁸ Aalto painottaa, että parhaimmillaan aluetason analyysi on täydentävä lisätaso Venäjän EU-suhteiden analyysissä, mutta valtiotason kokonaan ohittava analyysi ajautuu helposti alueellistumisen potentiaalın maalailuun (samalla tavoin kuten 1990-luvun alkupuolen yliampuvimmat ”gateway” yms. suunnitelmat, joita tehtiin EU:iin liittymisen myötä Suomessakin) ja unohtaa Putinin ajamat vallan ja hallinnon keskittämistoimet.²⁴⁹

Pietarin kaupunki ansaitsee tulla esitellyksi, sillä kaupungilla on historiallinen erikoisasema, joka kuvastaa Venäjän suhtautumista Eurooppaan. Ensinnäkin kaupunki ei ole kasvanut ”luonnollisesti” ja hitaasti, vaan Pietari Suuri perusti sen mahtikäskyllään osana modernisaatioprojektiaan.²⁵⁰ Venäjä saavuttaisi paikkansa eurooppalaisten suurvaltojen joukossa tuomalla maahan teknologiaa ja ajatuksia Euroopasta. Tässä näkemyksessä Pietari on perinteisesti esitetty Venäjän ikkunana Eurooppaan, ainoana eurooppalaisena kaupunkina puolittain aasialaisessa maassa. Pietarissa tiivistyy kautta Venäjän historian toistuva suhtautuminen ulkomailmaan. Keskustelussa on jatkuvasti huoli siitä, että Venäjä jää jälkeen lännestä. Tähän pyritään vastaamaan erilaisilla ylhäältä tulevilla julistuksilla, ukaaseilla ja mahtikäskyillä, joiden kunnollinen toteuttaminen on useimmiten jäänyt puolitiehen. Neuvosto aikaan julistuksellisilla tavoitteilla oli tietenkin hyvin korostunut merkitys, mutta samantyyppinen ajattelumalli on edelleen nähtävissä. Presidentti Putinin valtakaudella modernisaatiota on tavoiteltu sekä julistuksilla kansantalouden koon kaksinkertaistamisesta että lainsäädännöllä niin kutsutuista kansallisista projekteista, joihin pelkästään vuodelle 2006 oli varattu noin viisi miljardia dollaria.²⁵¹

---

²⁴⁶ Makarychev (2000), s. 31.

²⁴⁷ Emt., s. 28.

²⁴⁸ YLE (2006a).

²⁴⁹ Aalto (2004), s. 59-60.

²⁵⁰ Joenniemi (2003), s. 590.

²⁵¹ Putin (2005f).

Pietarilla on nähty olevan tärkeä rooli Venäjän muuttamisessa ”normaaliksi” maaksi muiden joukkoon. Näkemys yhdistää Pietarin ja Venäjän valtion suuruuden ja painottaa historiallisia saavutuksia, joilla ”ratsastetaan tulevaisuuteen”.²⁵² Pietarin alueen merkitys Venäjän Eurooppakuvan muotoutumisessa on edelleen merkittävä ja monessa suhteessa samankaltainen kuin Pietari Suuren aikaan. Presidentti Putinin heti virkakautensa alussa vuonna 2000 tekemä aluehallinnollinen uudistus painotti Luoteis-Venäjän, jonka keskus Pietari on, erityisasemaa ja samalla rajoitti alueellisten eliittien valtaa. Morozovin mielestä alueesta on luotu eräänlainen testilaboratorio EU-projekteille ja taloudelliselle kehitykselle, koska sen nähdään olevan edellä muuta Venäjää ja enemmän ”eurooppalainen”. Saatuja kokemuksia voitaisiin myöhemmin soveltaa koko Venäjän mittakaavassa.²⁵³

Yllä kuvatun kehityksen taustalla on ristiriita, joka on syntynyt Venäjän 2000-luvun alun jälkeen vanhaan suvereniteettikäsitteeseen palaamisen ja erityisesti taloudellisen EU-yhteistyön välille. Venäjä siis tavallaan jäävää itse itsensä EU:n normatiivisesta tilasta, koska haluaa säilyttää liikkumisvapauden kotimaisissa uudistuksissa ja ulkopoliitikassa.²⁵⁴ Venäjän kannalta tarkasteltuna tilanne on problemaattinen siinä mielessä, että vaikka rajat ylittävä yhteistyö on johtanut moniin konkreettisiin ja kaikkia osapuolia hyödyttäviin saavutuksiin, kuten EU:n osittain rahoittamaan Pietarin lounaiseen jätevedenpuhdistamoon, samalla integraation myötä Venäjä altistaa itsensä ulkopuolelta tulevalle vallankäytölle ja vaatimuksille. Näin venäläisten tunne pelkkänä EU-politiikan objektina olemisesta voi vahvistua, ja retoriikalle tasaveroisesta kumppanuudesta ei ole tätä kautta kaikupohjaa. Samantyyppistä varauksellisuutta on jatkuvasti nähtävissä Venäjän ja Suomen välisillä raja-aseilla. Venäjä on toistuvasti kehittänyt yksipuolisia tullimaksuja ja erilaisia ylimääräisiä ajoneuvomaksuja.²⁵⁵ Nämä ovat yleensä melko pieniä, joten niiden vaikutus energiatuloista paisuvaan valtiontalouteen on mitätön. Kenties Venäjä haluaa näyttää, että se on suvereeni valtio, jonka rajojen ylittäminen tapahtuu sen omilla ehdoilla. Toinen arkisempi vaihtoehto on se, että tullilaitoksen toiminta tämänkaltaisissa asioissa ei yksinkertaisesti kiinnosta keskushallintoa tarpeeksi tai se pysty kontrolloimaan tullilaitosta, jotta epämääräisille säännöksille ja korruptiolle tehtäisiin jotain – *smutna*, sekaannus, saa jatkua. Oli syy tai syyt mitä tahansa, joka

---

²⁵² Morozov (2002a), s. 9, 42.

²⁵³ Emt., s. 38.

²⁵⁴ Provozov (2004), s. 19.

²⁵⁵ Viimeisimmistä tapauksista ks. HS (2006a) ja YLE (2006b). Nämä ovat olleet erityisen ikäviä uudentyypisille yli valtioiden rajojen toimiville yhteistyömuodoille. Esimerkiksi Imatran ja Svetogorskin kaupunkien yhteistyössä koetaan hyvin konkreettisesti byrokraattiset ajoneuvomaksut, jotka hidastavat merkittävästi ihmisten liikkumista rajan yli.

tapauksessa lopputulos on sama. Venäjän poukkoilevat toimet eivät herätä luottamusta sen kauppakumppanien silmissä. Niille ei yksinkertaisesti keksitä järkevää selitystä eikä sellaista yleensä saada venäläisiltä itseltä kysyttäessä.

Tällaisissa tilanteissa useiden läntisten politiikantutkijoiden sekä -tekijöiden avuttomuus ymmärtää venäläisten toimintaa tulee voimakkaasti esiin. Iivosen ja Luukkasen mukaan kyse on merkittävilta osin tulkinta- ja lähestymistapojen köyhyydestä. Venäjän kehitystä tarkastellaan usein pelkästään markkinatalouden näkökulmasta, ja päätöksentekijöille annetaan toimintasuosituksia tältä pohjalta. Mutta markkinatalous ei voi järjestelmänä toimia, jos sitä yritetään viedä vieraaseen maaperään jonkinlaisena yleisratkaisuna talouden ja yhteiskunnan ongelmiin. Ääriesimerkkinä käytetään usein jo edellä mainittua lännen (lähinnä kansainvälisten rahoituslaitosten, maailmanpankin ja Yhdysvaltain) siirtymätalouksien politiikkaa, niin sanottua IMF-ortodoksiaa. Opin kehittäjät, tunnetuimpina taloustieteilijät Jeffrey Sachs ja Anders Åslund, uskoivat läntisen taloustieteen suoraan siirtoon Venäjälle ja laiminlöivät kapea-alaisuudellaan vieraan kulttuurin erityispiirteet ja unohtivat perinteisen Venäjän tutkimuksen painottamat historian ja kulttuurin merkityksen.²⁵⁶ Iivonen ja Luukkanen halusivat monitieteistä lähestymistapaa avuksi politiikan tekemiselle ja estämään ainakin pahimmat ylilyönnit. Nyt kun Venäjä on kaikista demokratiaan liittyvistä ongelmista huolimatta merkittävästi avautunut, mahdollisuudet dialogiin venäläisten kanssa ovat lisääntyneet. Mikäli Iivosen ja Luukkasen argumentointi pitää paikkansa, nyt olisi hyvä tilaisuus lisätä EU:n ja Venäjän keskinäistä ymmärrystä - muutenkin kuin korkeimpien päätöksentekijöiden välisissä huippukokouksissa.

5.5. Kaksi Eurooppaa

Tämän pääluvun sanoman tiivistäen voi todeta, että on erittäin helppo luoda vastakkainasettelu modernin ja postmodernin välille. Näin poliittisessa kielenkäytössä ja sitä analysoivissa tutkimuksissa usein myös tehdään. Dualistisen, vastakkainasetteluja luovan, logiikan houkutus on suuri ja siihen lankeaminen voi johtaa tarpeettomiin kärjistyksiin, jotka eri toimijoiden käyttämänä jakavat kielenkäytön maailman – diskursiivisen tilan – niin jyrkästi, että osapuolten välisten konfliktien ratkaisu on hankalaa.²⁵⁷ Lyhyesti sanottuna, mikä esitystavan tehokkuudessa ja sanoman yksinkertaistamisessa voitetaan, se poliittisen valinnan vaihtoehdottomuutena usein hävitään.²⁵⁸

---

²⁵⁶ Iivonen & Luukkanen (2006), s. 40-41 ja Sutela (1998), s. 13-16.

²⁵⁷ Prozorov (2004), s. 37, alaviite 112, kritisoi tyypiesimerkkinä Hiski Haukkalan (2001) tutkimusta, jossa Haukkala jakaa Venäjän ja EU:n ulkopoliittisen toimintatavan yksinkertaisesti kahteen. Haukkalan mukaan Venäjä

Tämän huomion mielessä pitäen esitän kaksi erilaista visiota Euroopasta, jotka nousevat primaariaineistostani toistuvasti esiin ja joiden yhteensovittaminen on varsin haastavaa. Samalla nämä visiot heijastavat niitä ongelmia, joihin energiayhteistyössä jatkuvasti törmätään. Toinen visio on postmoderni ylikansallisten instituutioiden Eurooppa²⁵⁹ ja toinen moderni kansallisvaltioiden Eurooppa. Edellisen liitän Euroopan unioniin ja jälkimmäisen Venäjään.

Perustavaa laatua oleva seikka on se, että Euroopan unioni on jatkuvasti laajentunut ja ottanut jäsenekseen uusia valtioita. Venäjä puolestaan on joutunut vetäytymään itään Neuvostoliiton hajoamisen myötä. Euroopan unionin integraatiokehityksen myötä jäsenvaltiot ovat luovuttaneet merkittäviä osia toimivallastaan unionille ja luoneet ylikansallisia toimielimiä (tarkemmin sanottuna komission, neuvoston, parlamentin ja tuomioistuimen) annettujen tehtävien hoitamiseksi. EU:ssa hallinto on monikerroksista ja valtaa on merkittävässä määrin hajautettu eri tasoille: paikallis-, alue- ja kansallistasoille sekä eurooppalaiselle ja kansainväliselle tasolle. Myös lainsäädäntövalta on hajautettua federalistisissa jäsenmaissa. Taloudellinen toiminta on EU:n alueella hyvin kansainvälistä: on yhä vaikeampi luokitella monia yrityksiä tietynmaalaisiksi, sillä niiden omistus ja toiminta eivät ole sidottuja yksittäisiin valtioihin. Lisäksi EU:n sisäraajat ovat pitkälti olemattomia jäsenmaiden kansalaisille.²⁶⁰

Venäjällä korostetaan voimakkaasti vahvaa valtiota ja keskushallintoa, jolle toimivaltaa on Putinin valtaannousun jälkeen pyritty keskittämään esimerkiksi aluehallinnon uudistusten myötä. Valtion suvereniteetti nähdään jakamattomaksi ja vahvalle valtiolle löytyy runsaasti kannattajia sekä poliittisen eliitin, akateemisen ajattelun että tavallisten venäläisten piiristä.²⁶¹ Energiaan liittyvät kysymykset nähdään olennaisena osana valtion määräysvaltaan kuuluviksi eikä venäläisessä poliittisessa diskurssissa ole tällä hetkellä paljon tilaa niille, jotka vaativat valtion

---

toimii modernin logiikan mukaan realistisesti tai geopolitiittisesti ja EU postmodernin, ylikansallisen logiikan mukaisesti. Prozorov väittää, että empiirisen problemaattisuuden (molemmista voi löytää piirteitä sekä ”modernista” että ”postmodernista” toiminnasta) lisäksi tämänkaltainen jako kahden eri logiikan välillä on mahdoton, koska se olettaa, että valtio voi tehdä selkeän ja laskelmallisen valinnan kahden eri logiikan kesken – tämä on itsessään modernia logiikkaa!

²⁵⁸ Ks. alaviite 88.

²⁵⁹ Ajatuksen on esittänyt muun muassa Ruggie (1993), s. 171-172, jonka mukaan silloisen Euroopan yhteisön jäsenmaiden toiminnan tarkastelu yksittäisten jäsenmaiden näkökulmasta ei kerro kaikkea: kunkin jäsenmaan identiteetti ja sitä kautta toiminta ovat riippuvaisia muista jäsenmaista. Jälleen törmätään kysymykseen siitä, miten kompleksit suhteet voidaan analyttisesti yksinkertaistaa ja pelkistää menettämättä mitään olennaista.

²⁶⁰ Emerson (2001), s. 7.

²⁶¹ Juntunen (2003), s. 303-308 sekä O’Loughlin and Talbot (2005), s. 45-47. Viimeksi mainittujen tutkimus perustuu 1200 henkilön koko Venäjän kattavaan haastatteluun.

kontrollin vähentämistä energia-alalla, vaikka suhtautuminen esimerkiksi ulkomaiseen pääomaan on hiljalleen muuttumassa sallivampaan suuntaan.²⁶²

Euroopan unionille ja Venäjälle on yhteinen haaste saada nämä kaksi logiikkaa toimimaan keskenään ja estää se, että niistä ei - sosiologisviritteisesti todettuna - tule toisilleen vihamielisiä geopoliittisia subjekteja.

---

²⁶² Putinin hallinnon piirissä energiainfrastruktuuriin sijoitettavan pääomien puutteesta ei ole aiemmin juurikaan huolestuttu, mutta Venäjän pyrkimys maailman kauppajärjestön jäseneksi tulee väistämättä avaamaan markkinoita ja avaa mahdollisuuksia ulkomaisen rahoituksen laajamittaiseen hyödyntämiseen. Venäjä varautuu tähän myös lainsäädännöllisesti. Putin (2006d): “The State Duma is due in the coming months to examine and, I hope, pass important draft laws on natural resource extraction taxes and on new rules for mineral resource use, including the conditions for the participation of foreign capital. These draft laws aim at making doing business in the energy sector in Russia as comfortable, transparent and predictable as possible.” Nähtäväksi jää, toteutuuko lainsäädäntö myös käytännössä puhumattakaan siitä, uskovatko sijoittajat Venäjän olevan “läpinäkyvä ja arvattava”.

6. HEGEMONIA JA MARKKINATALOUS

The Community acquis could become a reference framework for a reform of the energy sector to be implemented in Russia. This reference framework is more sensitive for the electricity sector than for the gas sector. The EU considers that this reform should be a priority for Russia as it is necessary in order to enable sustainable development not only in the Russian energy sector, but also in the whole of the Russian economy.

Euroopan komissio²⁶³

Markkinatalouden hegemoniasta, sen ylilyönneistä ja sen aiheuttamasta inhimillisestä kärsimyksestä sekä uhkasta ekosysteemille on kirjoitettu valtavasti ja kiihkeimmätkin markkinoiden ylivertaisuuteen uskovat ihmiset ovat vähitellen valmiita myöntämään, että epäkohtia on olemassa.²⁶⁴ Tarkoitukseni ei kuitenkaan ole tässä liittyä äänekkääseen kriitikkokuoroon, vaan tarkastella, kuinka Euroopan unioni pyrkii sanelemaan ehtoja eli tarjoamaan oman visionsa geopolitiisesta järjestyksestä Venäjälle.

Ideaaliin vapaasta maailmankaupasta ja markkinataloudesta kuuluu käsitys tasaisesta pelikentästä eli siitä, että kaikilla taloudellisilla toimijoilla on samat periaatteelliset mahdollisuudet onnistua tai epäonnistua. Retoriikkaan kuuluu, että kilpailu on kovaa, mutta oikeudenmukaista. Tämä on kirjattu myös EU:n ja Venäjän virallisten suhteiden perustaan eli PCA-sopimukseen:

The objectives of this Partnership are...to create the necessary conditions for the future establishment of a free trade area between the Community and Russia covering substantially all trade in goods between them, as well as conditions for bringing about freedom of establishment of companies, of cross-border trade in services and of capital movements.²⁶⁵

Sopimus muotoiltiin alun perin 1990-luvun alussa ja se astui voimaan 1997, jonka jälkeen sekä Venäjän että EU:n kehitys on luonnollisesti muuttanut sopimuksen tulkintaympäristöä huomattavasti. Peruseriaatteet ja toiminnan tavoitteet ovat EU:n kannalta tarkasteltuna kuitenkin samat kuin reilu vuosikymmen sitten.

6.1. Tasaveroista kumppanuutta vai sanelupolitiikkaa?

Lähestyn kysymystä siitä näkökulmasta, miten EU ja Venäjä merkityksellistävät energiasuhteet. Miten ne näkevät toisensa ja millaisia arvoja ne toisiinsa liittävät ja miten tämä kaikki vaikuttaa

---

²⁶³ European Commission (2004a), s. 14.

²⁶⁴ Ks. esim. Rodriguez and Rodrik (1999), jotka taloustieteen keinoin vastoin yleistä luuloa väittävät, että kaupan vapauttamisen ja taloudellisen kasvun välillä ei välttämättä ole vahvaa positiivista korrelaatiota. Jos näin todella on, katoaa vapaan maailmankaupan kannattajien vahvin argumentti. Vapaalla kaupalla ei voisi tällöin taata vahvaa kasvua.

²⁶⁵ European Commission (1997b), Art. 1.

energiakanssakäymiseen? EU:n kannalta tarkasteltuna Venäjän päärooli näyttäisi olevan ekonomistinen (Venäjä varmana ja ympäristöturvallisena energiantoimittajana ratkaisuna EU:n lisääntyvään energiariippuvuuteen). Käytän sanaa rooli, koska näyttää helposti siltä, että EU:n komissio pyrkii ohjaamaan projektia nimeltään Euroopan integraatio. Projektissa Venäjälle on varattu teknisen avustajan sivurooli, jonka työsuhte on muodostumassa pitkäaikaiseksi ja jossa työnantaja pyrkii sanelemaan työehdot:

Market transparency and healthy competition are what will secure stable supplies into Europe. ... In this respect, the gas sector, on which the EU economy will become most dependent in the future, appears particularly vulnerable. Russia should remain the EU's principal external supplier. It is therefore important that exporting countries do not distort the rules of the internal market by contracts which are inconsistent with Community law²⁶⁶

Tämä yksipuolisuus on osoittautunut ongelmalliseksi. Vaikka vuodenvaihteen 2005–2006 Venäjän ja Ukrainan välisen kaasukiistan syistä voi tehdä monenlaisia tulkintoja, tosiasia on, että EU:n alueelle toimitetun kaasun määrä jäi pienemmäksi kuin sopimusten mukaan olisi pitänyt – Venäjän luotettavuus ja maine energiantoimittajana kärsivät. EU oli lähinnä sivustakatsojan roolissa ja kykeni ainoastaan kehottamaan osapuolia ratkaisemaan kiistansa mahdollisimman nopeasti.²⁶⁷ Tähän saakka yritetty yhteistyö ei ole komission mielestä toiminut parhaalla mahdollisella tavalla, sillä yhteistyötä pyritään käynnistämään uudelleen:

nyt aika olisi erityisen sopiva uudelle aloitteelle, joka koskisi yhteistyötä Venäjän, EU:n tärkeimmän energiantoimittajan, kanssa. Koska EU on suurin Venäjän energian ostaja, sillä on tärkeän ja tasavertaisen kumppanin asema energiasuhteissa Venäjän kanssa.²⁶⁸

EU oikeuttaa sananvaltansa taloudellisella painoarvolla eli asemallaan Venäjän suurimpana energian ostajana ja voi siten vaatia, että Venäjä ottaa sen näkemykset huomioon. Energian saamisen varmistamiseksi komissio tarjoaa pääosin samoja keinoja kuin ennenkin, mutta haluaisi tehostaa niitä:

Samoin kauppapolitiikan välineitä voitaisiin käyttää tehokkaammin hyväksi, ja niillä voitaisiin pyrkiä saamaan aikaan muun muassa syrjimättömiä energiakuljetusten kauttakulkujärjestelyjä ja vakaampia investointiolosuhteita. EU:n olisi ajettava alan nykyisten WTO:n sääntöjen ja periaatteiden tiukempaa noudattamista ja pidettävä niitä lähtökohtana kahdenvälisissä ja alueellisissa aloitteissa. Tehtävät sopimukset

---

²⁶⁶ European Commission (2004b), s. 12.

²⁶⁷ Euroopan yhteisöjen komissio (2006c), s. 18: ”Olisi tarkasteltava, miten voidaan parhaiten reagoida EU:n ulkopuolella syntyviin energiakriiseihin. Äskettäiset kokemukset sekä öljyn että kaasun osalta ovat osoittaneet, että yhteisön on kyettävä reagoimaan tällaisiin tapahtumiin nopeasti ja koordinoitusti. EU:lla ei ole mitään varsinaista virallista toiminnan välinettä, jota se voisi käyttää energiantuontiin liittyvissä kysymyksissä. Asia voitaisiin korjata ottamalla käyttöön uusi virallinen kohdennettu väline energiantuontiin liittyviä poikkeustilanteita varten. Tämä voisi käsittää esimerkiksi seurantamekanismin, joka varoittaisi mahdollisesta kriisistä jo aikaisessa vaiheessa ja jonka avulla voitaisiin parantaa EU:n reagointivalmiutta ulkopuolisen energiakriisin varalta.”

²⁶⁸ Emt, s. 17.

voisivat sisältää määräyksiä markkinoiden avaamisesta, investoinneista, kilpailusta sekä sääntelyn lähentämisestä kauttakulun ja putkiverkostojen käyttöoikeuksien kaltaisten kysymysten osalta. Tämän myötä EU:n nykyisiin ja tuleviin sopimuksiin kolmansien maiden kanssa sisällytettäisiin entistä vahvempia, energiaa ja sen kauppapoliittisia näkökohtia koskevia markkinalähtöisiä määräyksiä.²⁶⁹

”Tasavertainen kumppani” on kiistanalainen käsite, sillä EU pyrkii selvästi käyttämään taloudellista ja poliittista vaikutusvaltaansa Venäjän sitomiseksi ylikansallisen liberalismiin sääntöihin. EU:n väite kuuluu siis, että paras lääke vuodenvaihteen 2005–2006 tapahtumien kaltaisen kaaoksen ja epäjärjestyksen, ”poikkeustilanteiden”, estämiseksi on Venäjän sitominen markkinatalouteen yllä kuvatulla tavalla. Tähän voisi nähdä sisältyvän implisiittisen oletuksen ekonomisesta rationaliteetista eli markkinoiden puolueettomuudesta ja niiden ylivoimaisesta kyvystä allokoida niukat resurssit parhaalla mahdollisella tavalla, jolloin valtion sekaantuminen energia-alan hallintaan heikentää ”investointiolosuhteita” ja häiritsee markkinamekanismin toimintaa. Toisin sanoen poliitikkojen toiminta häiritsee helposti markkinoita eikä suinkaan edesauta taloudellista kasvua.

Mutta Venäjän kanta ulkopuolelta tuleviin vaatimuksiin uudistuksista (tässä lakijärjestelmän kehittäminen) on ollut Putinin aikaan varsin jyrkkä:

*Now, as regards Russia, as regards Russia, our legal system, in fact, is still in its dynamic process of development and we will be pleased to listen to good advice of our partners. We are not prepared to listen to teaching, of course, or tutoring. I don't think that is admissible.*²⁷⁰

Tuntuu siltä, että EU:n toimintalogiikka suhteessa Venäjään ei toimi. EU ei ole saanut Venäjää alistumaan ehtoihinsa. Loppujen lopuksi julistuksellista yhteistyötä syvempi toiminta ja Venäjän mukautuminen EU:n yhteismarkkinasäännöksiin sekä lainsäädäntöön ynnä muuhun sellaiseen vaatii jaettuja käsityksiä ja arvoja. Mutta jos toinen osapuoli tuntee kokevansa vääryyttä, on hankala kuvitella, että mikään yhteinen visio voisi kovin helposti muodostua, puhumattakaan sellaisen konkreettisesta toteutumisesta. Samalla kun venäläiset ovat huolestuneita siitä, että Venäjä ajautuu marginaaliseen asemaan (Euroopan ”takapihaksi”), Euroopan määrittely on pitkälti Venäjän hallituksen ulottumattomissa EU:n ja sen jäsenvaltioiden dominoidessa mantereen poliittista ja taloudellista kehitystä.²⁷¹ Edes pelkkä energiakauppa ja EU:n kasvavan energiatarpeen

---

²⁶⁹ Emt., s. 19.

²⁷⁰ Putin (2005d). Kursiivi minun. Kontrasti 1990-luvun alkuun ja uskomuksiin nopeasta transitiosta markkinatalouteen on merkittävä. Tässä suhteessa Putin on omaksunut huomattavasti varovaisemman ja pragmaattisemman linjan, jossa markkinoiden avaamisella yms. nähdään olevan myös negatiivisia seurauksia ainakin lyhyellä tähtäimellä ja sisäpoliittisessa mielessä.

²⁷¹ Morozov (2004a), s. 8. Venäjä on yrittänyt artikuloida omaa näkemystään Euroopasta mm. OSCE:n ja Euroopan neuvoston kautta, mutta sen valtioiden suvereenisuutta ja niiden sisäisiin asioihin puuttumattomuutta korostava linja ei ole saanut juuri kannatusta EU-mailta esimerkiksi Tšetšenian sotien tai viimeisimpänä Valko-Venäjän vaalien valossa.

tyydyttäminen ei ole riippumaton laajemmasta yhteisymmärryksestä, varsinkaan Venäjän vientivaihtoehtojen kasvaessa kuten aiemmin esitettiin.

Ovatko länsimaat ja -yhtiöt valmiita investoimaan niitä satoja miljardeja dollareita ja euroja Venäjän energiainfrastrukturiin, joita lähitulevaisuudessa vaaditaan tuotannon säilyttämiseksi edes nykyisellä tasolla, mikäli investoijat eivät voi luottaa Venäjän kehitykseen markkinatalousmaaksi kaikkine siihen liittyvine normeineen ja lakeineen?²⁷² British Petroleumin pääjohtaja lordi Browne tiivisti tämän epäilyn helmikuussa 2005, kehuttuaan tosin ensin oman yrityksensä positiivisia kokemuksia Venäjälle investoimisesta:

But, of course, for many potential investors and for many commentators and observers, Russia remains a dark and hostile place—a source of risk rather than of opportunity. That is why it is so important to underpin the security of existing and future investment with a closer political relationship.²⁷³

Erilaisten riskien – todellisten ja kuviteltujen – ennakoiminen ja hallintasuunitelmat edeltävät yritysten investointipäätöksiä. Näyttää siltä, että erityisesti energiainfrastrukturi-investoinnit ovat sellaisia, joissa yksittäisten yritysten investointipäätöstä helpottaa huomattavasti, jos valtiot toimivat yritysten välikäsinä ja kauppohenkilöinä. Saksan ja Venäjän välille suunniteltu Itämeren alittava kaasuputki on hyvä esimerkki tästä. Vaikka saksalaiset sopijaosapuolet BASF ja E.ON ovat yksityisten investoijien omistamia yrityksiä, asiasta neuvoteltiin ylimmällä poliittisella tasolla liittokansleri Schröderin ja presidentti Putinin kesken.²⁷⁴ Puheet valtioiden heikentymisestä ja ylikansallisten yritysten ylivallassa suhteessa valtioihin ovat vahvasti liioiteltuja tämänkaltaisissa hyvin konkreettisissa ja suurina pääomia sitovissa infrastruktuurikysymyksissä, joille yritysten täytyy löytää tukea hallituksilta. Tiettyjen suurten EU-jäsenmaiden kahdenvälinen yhteistyö Venäjän kanssa tuntuisi toimivan komission yrittämiä paremmin. Kun presidentti George W. Bush katsoi presidentti Putinia silmiin ja totesi näkevänsä hänen sielunsa, kommentti osui kohdalleen – ei sielun löytämisen mielessä, vaan siinä, että Venäjällä poliittinen valta kietoutuu ihmisiin eikä

---

²⁷² IEA on arvioinut kumulatiiviseksi investointitarpeeksi Venäjän energiasektoriin vuoteen 2030 mennessä hieman alle triljoona (1000 miljardia) dollaria Mandil (2005), s. 1. Mikäli kokoluokka on edes suunnilleen oikea, summa on tähtitieteellinen. Pahimmillaan tilanteen voi ajatella olevan sellainen, että pitkäaikaisia investointeja ei uskalleta tehdä ennen kuin markkinatalous ”juurtuu” kunnolla Venäjälle, mutta jotta se juurtuisi, tarvitaan investointeja. Vertailun vuoksi voi todeta, että pelkästään Puolaan tehtiin ulkomaisia investointeja ajanjaksolla 1991-1999 yli 10 miljardia Venäjää enemmän, puhumattakaan Kiinaan samalla ajanjaksolla sijoitetuista yli 300 miljardista. European Commission (2001c), s. 8.

²⁷³ Browne (2005).

²⁷⁴ Kuvaavaa on, että ko. herrat olivat paikalla sopimuksen allekirjoitustilaisuudessa seisten osapuolten takana - takuumiehinä. Ks. Gazprom (2005). Kanslerikautensa jälkeen Schröder nimitettiin ankan julkisen kritiikin saattamana kaasuputken rakentamista valvovan yhtiön osakkeenomistajien hallituksen johtoon. Dempsey (2005).

instituutioihin paljon suuremmassa mittakaavassa kuin muualla Euroopassa.²⁷⁵ Toimivat henkilösuhteet Venäjän presidentin ja EU-jäsenmaan johtajan välillä voivat saada tiettyä energiaprojektia eteenpäin nopeammin kuin vuosikausia kestävät virkamiestapaamiset komission ja Venäjän hallinnon kesken, vaikka näillä luotaisiinkin paremmin yhteisymmärrystä erilaisista teknisistä yksityiskohdista. Poliittisen yhteisymmärryksen puutetta ei voi korvata helposti millään muulla.

6.2. Demokratian korostaminen ja siihen liittyvät ongelmat

Vallankäytön tilannesidonnaisuus nousee esiin tarkastelussa. EU ei ole Venäjään päin mikään yhtenäinen toimija, vaan yksittäisillä jäsenmailla ja komissiolla on toisistaan huomattavasti poikkeavia näkemyksiä, intressejä ja toimintatapoja. Sama pätee tietenkin Venäjään. Valta näyttäytyy eri tavoin tilanteesta riippuen eikä vallan formaali tarkastelu, kuten yhteistyösopimuksen lukeminen valtasuhteiden määrittämiseksi, antaisi kuin yhden näkökulman asiaan. Yleensä virallisissa asiakirjoissa puhutaan asioista positiiviseen sävyyn, liioitellaan saavutuksia ja vähätellään erimielisyyksiä. Poikkeuksena ovat eräät komission tiedonannot, joissa yleensä vallitsevista kiertoilmauksista ja eufemismeista on luovuttu ja joissa EU:n Venäjä-politiikan ristiriidat ja jännitteet näkyvät selvimmin. Vuoden 2004 helmikuussa komissio julkaisi hämmästyttävän avoimen ja kriittisen tiedonannon ongelmista:

The EU and Russia have agreed ambitious political declarations (e.g. on the ‘common spaces’, the Energy Dialogue, environmental cooperation and political and security cooperation) and developed strategies for their relations, including the ‘Common Strategy of the EU on Russia’ and Russia’s ‘medium term strategy for relations with the EU’. But, despite common interests, growing economic interdependence and certain steps forward, there has been insufficient overall progress on substance.

...

This is relevant not only for upholding democracy and the core European values to which Russia is committed as a member of the OSCE and the Council of Europe but also for the development of our economic and overall relationship. The transparent and non-discriminatory implementation of rules is crucial for the Russian economy for example in the context of WTO accession. *Russian convergence with universal and European values will to a large extent determine the nature and quality of our partnership.*²⁷⁶

EU kytkee siis demokratian ja eurooppalaiset arvot markkinatalouteen ja korostaa jälleen sitä, että nämä arvot ovat pääosin EU-eurooppalaisia. Venäjän tulee mukautua, lähentyä ja sopeutua ilman EU:n vastavuoroisuutta, sillä EU-maat ovat täyttäneet kaikki vaatimukset päästessään EU:n jäseniksi: EU-maa on määritelmällisesti demokraattinen. Energiakomissaari Piebalgs on todennut asioiden yhteenkietoutuneisuuden hyvin selkeäsanaisesti:

---

²⁷⁵ Neumann (1999), s. 107.

²⁷⁶ European Commission (2004b), s. 3. Kursiivi minun.

A market economy is not imaginable without democracy, without human rights and without freedom of expression, these things go together, and you can't separate them.²⁷⁷

Eräänlaisena pehmennyksenä EU kuitenkin painottaa, että Venäjä on ETYJ:n ja Euroopan neuvoston jäsenenä sitoutunut yhteisesti sovittuihin arvoihin, joten kyse ei ole mistään uudesta asiasta. Mielestäni EU on aivan oikeassa sen suhteen, että demokratia ja eurooppalaiset arvot vaikuttavat Venäjän-suhteisiin olennaisesti. Niiden pitääkin vaikuttaa, jos EU mielletään siviilivallaksi ja rauhanomaiseksi toimijaksi maailmanpolitiikassa. Jos EU toimisi asettamiensa ideaalien mukaisesti, sillä olisi rohkeutta pitää esimerkiksi Venäjän Tšetšeniassa tekemiä ihmisoikeusloukkauksia julkisesti esillä. Nyt EU-johtajat tyytyvät useimmiten toteamaan, että asiasta on suljettujen ovien takana keskusteltu venäläisten kanssa. Tyyppiesimerkki Venäjän demokratiakehityksen ympärillä käytävästä keskustelusta oli kansanedustaja Heidi Hautalan Suomen eduskunnan seremoniallisessa 100-vuotisjuhlaistunnossa pitämän Vihreiden eduskuntaryhmän ryhmäpuheenvuoron aikaansaama tapahtumaketju. Hautala kritisoi voimakkaasti sanankääntein presidentti Putinin aikana tapahtuneita vallankeskeyttämistoimia, joiden johdosta Venäjän duuma on "taantunut valtaoikeuksiltaan vuotta 1905 edeltävään tilaan, jolloin kaikki valta oli tsaarilla".²⁷⁸

Vaikka Hautalan puheen historialliset rinnastukset olivat ontuvia ja suorastaan virheellisiä sekä valittu tilaisuus kritiikin esittämiseen monen mielestä sopimaton, hän on eräs harvoista viime vuosien suomalaispoliitikoista, joka on julkisesti esittänyt toistuvaa ja johdonmukaista kritiikkiä Venäjän demokratiakehityksestä ja ihmisoikeustilanteesta. Hautala totesikin ironisesti, että parlamenttipuheissa vaarana on, että niissä puhutaan politiikkaa. Puhemies Lipposen reaktio puheeseen oli hyvin linjassa Euroopan komission Venäjä-asenteen kanssa. Lipponen totesi, että Venäjällä on tapahtunut suurta edistystä demokratian kehityksessä ja että "siellä voi meidän mielestämme olla puutteita. Sitä varten meillä ja Euroopan unionilla on dialogi Venäjän kanssa".²⁷⁹ Lipposta ja komissiota voi tulkita siten, että demokratian toteutuminen ja sen edistäminen Venäjällä on suotavaa, mutta tämä pyritään komplementalisoimaan omaksi aihepiirikseen, jonka ei haluta vaikuttavan suhteiden muihin osiin, kuten energiakauppaan. Kuten edellä esitettiin, venäläiset ovat aktiivisesti suosineet tämänkaltaista toimintatapaa.

Perustavampi ongelma on se, että lännen ja erityisesti EU:n identifioidessa itsensä demokratian esitaistelijoina poliittiset päätöksentekijät samalla asettavat itselleen hyvin korkeat ja käytännössä

---

²⁷⁷ Lainattu Rettman (2006).

²⁷⁸ Hautala (2006a). Kritiikistä ks. esim. Peltonen (2006) ja Vuoristo (2006) sekä Hautalan vastauksesta kritiikkiin Hautala (2006b).

²⁷⁹ Lainattu STT (2006).

mahdottomat vaatimukset demokratian toteuttamisen suhteen. Missään maassa demokratia ei voi toimia täydellisesti. Selvää julistetuista arvoista poikkeamista näkyy jatkuvasti erityisesti ulkopoliitikassa.²⁸⁰ Markkinatalouden toiminta perustuu pohjimmiltaan luottamukselle. Toimijoiden on luotettava siihen, että sopimuksista pidetään kiinni – pacta sunt servanda. Irakin sodan kaltaiset tapahtumat ovat omiaan lisäämään Venäjän ja muidenkin entisten neuvostomaiden epäluottamusta lännen hegemonista toimintaa kohtaan sekä suoraan talouteen että muuhun toimintaan liittyvissä asioissa. Kun EU vetää yhtäläisyysmerkit itsensä ja demokratian välille, ulkopuoliselle ainoa keino demokratisoitumiseen on toimia EU:n haluamalla tavalla ja lähentyä sitä EU:n ehdoilla. Kaikessa idealistisuudessaan ja naiiviudessaan Gorbatšovin ajatus yhteisestä eurooppalaisesta kodista oli ja on tässä mielessä sallivampi. Se ei sulje venäläisiä etukäteen pois yksipuolisessa prosessissa, vaan näkee demokratian kehittämisen kaikkien eurooppalaisten asiana.

6.3. Energiainvestoinnit ja keskinäisriippuvuus vai energia-alan hallinta ja geopolitiikka?

...our main priority is Russia's consistent integration in the European and global economy.

Vladimir Putin²⁸¹

Venäjällä 1990-luvun alun liberalisointi- ja yksityistämisaallon jälkeinen kehitys on suurelta osin mennyt päinvastaiseen suuntaan valtion puuttuessa yksittäisten yritysten ja oligarkkien toimintaan sekä valtion pitäessä hallussaan maakaasun ja öljyn vientimonopolia. Putinin toisen kauden aikana kehitys on vahvistunut eikä sitä yritetä edes peitellä:

We intend to retain state control over the gas-transportation system and over Gazprom. We are not going to divide Gazprom. The European Commission had better forget about its illusions. As far as the gas is concerned, they will have to deal with the Russian state.²⁸²

Putin on järjestelmällisesti pitäytynyt tässä kannassaan. Toukokuun 2006 EU–Venäjä-huippukokouksessa EU:n vaatimus Gazpromin kaasuvientimonopolin purkamisesta nostettiin jälleen esiin. Putin totesi tähän:

Jos eurooppalaiset yhteistyökumppanimme odottavat meiltä erityiskohtelua ja odottavat meidän siirtyvän liberaalimpaan politiikkaan, joka varmistaisi heille pääsyn markkinoillemme, kysymme, mitä me saisimme vastapalvelukseksi?²⁸³

---

²⁸⁰ Morozov (2004b), s. 4. Esimerkkejä voisi toki luetella lähes loputtomasti, mutta Irakin sota (2003-) riittänevät.

²⁸¹ Putin (2003b).

²⁸² Putin totesi näin tavatessaan Gerhard Schröderin lokakuussa 2003, lainattu Kupchinsky (2005).

²⁸³ Putin (2006f).

Venäläiset kokevat EU:n yksipuoliset vaatimukset kohtuuttomiksi. Komission on kuitenkin vaikea joustaa markkinatalouden periaatteista ja myöntää venäläisten olevan omalla tavallaan oikeassa. EU:n markkinoillepääsyyn liittyvä problematiikka kuvaa hyvin koko energiayhteistyön tilaa. Molemmat osapuolet ovat toisistaan riippuvaisia ja tulisivat luultavasti hyötymään syvemmästä yhteistyöstä, mutta ovat samalla lukkiutuneet neuvotteluasemaan, josta ei tunnu olevan nopeaa tietä eteenpäin. Venäjän johto ei voi – energiainfrakstruktuurin ollessa kyseessä – konkreettisesti päästää ulkomaalaisia vastikkeetta Venäjän maaperälle. Toisaalta komissio ei voi suhtautua Gazpromiin minä tahansa yhtiönä, joka voisi operoida EU:ssa yksityisten yhtiöiden tavoin. Pelkästään Gazpromin valtava koko ja sen mahdollistamat monopolistiset energiayhtiöhankinnat varsinkin pienemmissä uusissa EU-maissa saavat komission tarkastelemaan Gazpromin toimintaa erityisen tarkasti, puhumattakaan kritiikkiä herättäneistä kirjanpitokäytännöistä.²⁸⁴ Energiakomissaari Piebalgsin Venäjän hallitukselle lähettämässä komission kaasumarkkinakantoja selventäneessä kirjeessä todettiin:

The rules applied to Gazprom will be no different to those applied to... other companies, notably under the competition rules of the EU Treaty, and that they will be applied in exactly the same manner. ... The fact that Gazprom is the exclusive exporter of gas from Russia to the EU, when other Russian companies and foreign joint ventures with gas reserves would otherwise be in a position to supply the EU market, will be a significant fact that will necessarily be taken into account in any such objective analysis. But there is clearly no question of any discrimination.²⁸⁵

Venäläisten kannalta ongelma ei ole siinä, että Gazpromiin sovellettaisiin eri sääntöjä, vaan siinä, että säännöt koetaan lähtökohtaisesti epäreiluiksi ja EU:a suosiviksi. Merkittävä venäläisdilemma on kuitenkin syntynyt, koska Gazpromin huonokuntoisen ja rapistuvan kaasunsiirtoverkon ylläpitoon ja korjaamiseen tarvitaan ulkomaista pääomaa, jonka houkuttelu maahan sotii venäläisten autarkisia periaatteita vastaan. Miten säilyttää monopoli ja samalla rahoittaa infrastruktuuri? Putin joutuu tasapainoilemaan vaikeassa tilanteessa.

6.5. Kahdensivisyys ja multilateralismi eurooppalaisessa energiapolitiikassa

Energia on ollut kiinteä osa Euroopan yhteisöä sen perustamisesta saakka. Kaksi kolmesta perussopimuksesta koski energiaa, mutta olennaista niille ja myöhemmälle unionin sopimuksille on se, että energiapolitiikasta päättäminen on edelleen jäsenmaiden hallitusten käsissä.²⁸⁶ Yhteistä

---

²⁸⁴ Goldman (2004), s. 114-116.

²⁸⁵ European Commission (2006b).

²⁸⁶ Euroopan talousyhteisön, Euroopan hiili- ja teräsyhteisön ja Euroopan atomienergiayhteisön

energiapolitiikkaa on koetettu sisällyttää sekä Maastrichtin että Amsterdamin sopimukseen, mutta lopputuloksena on ainoastaan maininta energiasta Amsterdamin sopimuksen johdannossa.²⁸⁷ Komissio on kuitenkin pitänyt energiakeskustelua yllä aktiivisesti 1990-luvun puolesta välistä alkaen, ja vuonna 2000 julkaistiin energian saannin varmistamista käsittelevä vihreä kirja.²⁸⁸

Yksi keskeinen energiapolitiittinen kysymys on se, miten energiasuhteet käytännössä hoidetaan. Missä määrin ne ovat yksittäisten EU-maiden ja kolmansien maiden välisiä bilateraalisia asioita ja toisaalta miten EU kollektiivisena toimijana vaikuttaa asiaan? Energian keskeinen rooli yhteiskunnassa tekee siitä herkän aiheen jäsenmaille ja ne ovat halunneet säilyttää päätäntävällän tähän saakka melko tiukasti omissa käsissään. Taustatekijöihin kuuluu myös se, että jäsenmaiden energiariippuvuus ja –tuotantotavat vaihtelevat suuresti, jolloin yhteistä pohjaa unionitason toiminnalle ei ole juuri ollut. Toisaalta jäsenmaiden riippuvuus tuontienergiasta, ja samalla yhtenäisen energiapolitiikan tarve kasvaa tulevaisuudessa. Jäsenmaat eivät ole suoraan sisällyttäneet energiapolitiikkaa yhteisötasolle, vaan energia on sisällytetty EY:n perustamissopimuksen 3. artiklaan, jossa todetaan yhteisön toimintaan sisältyvän toimenpiteet energian alalla tietyin varauksin. Lisäksi Nizzan sopimuksessa todetaan, että neuvosto voi ”yksimielisesti komission ehdotuksesta sekä Euroopan parlamenttia, talous- ja sosiaalikomiteaa ja alueiden komiteaa kuultuaan vahvistaa... toimenpiteet, jotka vaikuttavat merkittävästi jäsenvaltion valintaan eri energianlähteiden välillä ja jäsenvaltion energiahuollon yleiseen rakenteeseen.”²⁸⁹ Olennaista on, että yhteisötason energiapolitiikkaa ei ole, vaan energiapolitiikan on katsottava kuuluvan suurelta osin jäsenvaltioille.

Komissio on jo muutamia vuosia sitten kiinnittänyt huomiota siihen, että juridisen pohjan puuttuessa on jouduttu soveltamaan lainsäädäntöä eri osa-alueilta (ulkosuhteet, sisämarkkinat ja ympäristö), mikä on johtanut läpinäkyvyyden puutteeseen harjoitetussa politiikassa. Komission mielestä jäsenvaltioiden ja komission yhteistyö ei ole riittävän tehokasta, ja jäsenvaltiot eivät ole kiinnittäneet riittävästi huomiota energiapolitiikan strategisten tavoitteiden saavuttamiseen eli energian saannin varmistamiseen, taloudelliseen kilpailukykyyn ja ympäristönsuojeluun.²⁹⁰ Jäsenvaltioiden kanta energiapolitiikan siirtämiseen yhteisötasolle on ollut melko kielteinen.

---

perustamissopimukset.

²⁸⁷ European Commission (2001a), s. 11-12.

²⁸⁸ European Commission (2000).

²⁸⁹ Mainintoja energiasta löytyy esimerkiksi seuraavista EY:n perustamissopimuksen kohdista: art. 95, 154, 175 ja 308.

²⁹⁰ European Commission (1997a).

Esimerkiksi Suomen hallituksen selvityksessä todettiin yksiselitteisesti, että ”...energiapolitiikkaa koskevien toimivaltamääräysten osalta ei ole ilmennyt tarvetta niiden muuttamiseen”.²⁹¹

Asenteissa saattaa olla vähitellen tapahtumassa muutosta. Komissio on kiinnittänyt erityistä huomiota energian saannin varmistamiseen ja kytkenyt suhteellisen halvan energian talouskasvuun ja Euroopan kilpailukyvyn säilyttämiseen. Yhteenvetona todettakoon, että monet intohimot ja ristiriidat juontavat juurensa siitä, että EU-maiden riippuvuus tuontienergiasta vaihtelee. Algerian maakaasua käyttävälle Ranskalle venäläinen energia ei välttämättä ole niin ristiriitainen asia kuin Baltian maille.

---

²⁹¹ VNK (2002), s. 23.

7. JOHTOPÄÄTELMÄT

Vastauksena siihen, miten EU ja Venäjä merkityksellistävät energiasuhteet ja millainen suhde on, voi tiivistäen todeta, että EU ja Venäjä ovat yhä enemmän riippuvaisia toisistaan, mutta eivät välttämättä Euroopan unionin tietoisesta toiminnasta. Tutkielmassa energiasuhteet käsitetään molemmille osapuolille hyödyllisenä kaupankäyntinä, mutta samalla niiden kautta kanavoituu ja purkautuu unionin ja Venäjän suhteiden kipupisteitä. Toistaiseksi voimakkaimpia venäläistoimia ja -kommentteja ovat kokeneet unioniin vuonna 2004 liittyneet jäsenmaat ja erityisesti baltit, joiden suhteessa kautta tutkielman painotettu historiatietoisuus ja myös historian painolasti korostuu. Energia on todellinen poliittinen hyödyke.

EU:n fossiilisten energianlähteiden kulutuksen kasvu ja Venäjän taloudellisen tuotantorakenteen yksipuolisuus sekä Venäjän valtavat energiavarat pitävät EU:n ja Venäjän toisistaan riippuvaisina pitkälle tulevaisuuteen, mutta ylikansallisen liberalismien ydinalueena Euroopan unionin suhtautuminen Venäjään on ollut melko yksipuolista ja -suuntaista sekä toteutettu politiikka usein hapuilevaa hegemonisista piirteistä huolimatta. Venäjältä vaaditaan erilaisia asioita ilman, että sille vastavuoroisesti luvattaisiin myönnytyksiä. EU:n toimintalogiikan ja kehityksen ylläpitämiseen käytetty keino – jatkuva laajeneminen - mielessä pitäen voi kysyä, mitä Venäjälle voidaan luvata, kun siitä ei ole tulossa unionin jäsentä? Palkinnon kehittämiseen ja sen antamiseen vaikuttaa myös se, että unionin jäsenmaat ovat kovin erilaisia Venäjän-suhteissaan. Pelkällä komission aktiivisuudella ja halulla kehittää Venäjän ja EU:n energiasuhteita ei saada kaikkea aikaan. Tarvitaan myös jäsenmaiden ja ennen kaikkea puolivuositain vaihtuvien puheenjohtajien tiivistä yhteistyötä ja -ymmärrystä mikäli unioni haluaa olla yhtenäinen ja konsistentti toimija suhteessa Venäjään. Toisaalta, mitä EU voisi käyttää Venäjän rankaisemiseen, jos tilanne ajautuisi siihen pisteeseen, että hegemoniset tendenssit pitäisi konkretisoida? Lopettaisivatko EU-jäsenien energiayhtiöt venäläisen energian oston? Harkitsisiko EU talouspakotteita Venäjää kohtaan? Tuskin.

EU-maiden yhtenäisyyden saavuttaminen näyttäisi edellyttävän vallan keskittämistä Brysseliin eli sitä, että koko unionia edustaisi nykyistä pienempi määrä henkilöitä suhteissa ei-jäseniin. On vaikea kuvitella tilannetta, jossa tällaiseen vallan keskittämiseen olisi jäsenmaissa riittävää halua. Esimerkiksi perustuslakiehdotuksen ja sen sisältämien vallankeskitysaikeiden kuten EU:n ulkoministerin luomisen vaivihkainen hautaaminen indikoi sitä, että tässä suhteessa ajatusleikit ulospäin yhtenäisestä EU:sta ja sen toiminnasta saattavat jäädä kontrafaktuaalisen historiankirjoituksen piiriin.

Venäläiset ovat luonnollisesti hyödyntäneet EU:n epäyhtenäisyyttä ulkosuhteiden hoidossa ja neuvotelleet suoraan yksittäisten jäsenmaiden hallitusten kanssa EU:n komission ohi. Samalla Venäjä on pyrkinyt viemään energiaan liittyviä kysymyksiä teknokraattisen päätöksenteon piiriin vähätellen niihin liittyviä muita аспектеja ja onnistunut tehokkaasti vaimentamaan virallisten suhteiden kautta tulevaa kritiikkiä esimerkiksi ihmisoikeusloukkauksista. Tämä ei kuitenkaan ole kestävä ratkaisu. Olen EU:n ja Venäjän poliittisen johdon puheita, lausuntoja ja selvityksiä analysoimalla pyrkinyt osoittamaan, että kauppaa ja politiikkaa ei voi erottaa toisistaan energiasuhteissakaan. Niistä muodostuu monimutkainen suhteiden verkosto, jonka toimintaa on vaikea kokonaan kahlita mihinkään yhteen muottiin edes teoreettisella tasolla. Osoituksena tästä hallinnan vaikeudesta on Venäjän ja EU:n välinen energiadialogi, jonka onnistumiset ovat liittyneet nimenomaan teknisluontoisiin asioihin. Suuremmat poliittiset erimielisyydet odottavat ratkaisuaan ja selvittämistään jonkin muun vuorovaikutusmekanismin kautta.

EU:n ja Venäjän huippukokouksissa ja juhlapuheissa korostetaan kerkeästi yhteisiä arvoja. Niiden korostaminen johtaa helposti varsin oikeutettuun kritiikkiin kaksinaismoralismista, kun voidaan vakuuttavasti osoittaa, että todellisuudessa huippukokousten julkilausumien lupauksien toteuttamisesta luistetaan jatkuvasti kaikkien allekirjoittaneiden osalta. Vain hieman kärjistäen voi todeta, että eurooppalaisten yritysten ja EU-kansalaisten vaatiessa halpaa energiaa, poliittiset päätöksentekijämme siirtävät helposti katseensa pois Tšetšeniasta, ja suuri osa ihmisistä on tämän valmis hyväksymään. Jos halutaan vaikuttaa Venäjän valtion toimintaan, olisi ehkä parempi, että vedottaisiin mieluummin kansainvälisiin sopimuksiin, joissa Venäjä on osapuolena ja siten valmiiksi niihin ainakin juridisesti sitoutuneena. Samalla kenties vältettäisiin venäläisestä kritiikistä se osa, jonka mukaan yhteiset arvot eivät ole todellisuudessa yhteisiä vaan lännen yritys sekaantua Venäjän sisäisiin asioihin ja muuttaa sitä haluamaansa suuntaan. Talousrationaalisen tulkinnan mukaan tiivistyvässä taloudellisessa kanssakäymisessä tämä tapahtuu kuin itsestään Venäjän mukautuessa tai negatiivisesti ajateltuna sen alistuessa yhteisiin sääntöihin ja niiden takana vaikuttaviin arvoihin.

Suvereniteetti käsitetään Venäjällä eri tavalla, herkemmin kuin EU:ssa. Esitän tiivistäen tietyn varauksin, että suvereniteetti on Venäjällä sedimentoitunut syvemmälle kuin EU:ssa, jossa integraatio on toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä nostanut suvereniteettia kohti pintaa ja herkemmin muutettavissa olevaa kerrosta. Suvereniteetti käsitteenä säilynee, mutta sen merkitys elää koko ajan kansainvälisen järjestelmän ollessa jatkuvassa käymistilassa ja eivaltiollisten toimijoiden määrän ja laadun edelleen lisääntyessä. Varauksena on se, että unionin jäsenmaita ei mielestäni pitäisi niputtaa yhteen teoreettiseen kategoriaan suhteessa suvereniteettiin

ja ottamatta huomioon maiden historiallista kehitystä hyvin monipuolisesti tarkasteltuna. Tämä mielessä pitäen tarkastelin tutkielmassa lähinnä komission roolia aktiivisena ylikansallisen liberalismiin aloitteentekijänä ja paikoin kyvykkäänä toimijana suhteessa jäsenmaihin.

Aito dialogi on mahdollista vain tasavertaisten osapuolten kesken. Venäjä ei Euroopan unionia sellaiseksi 1990-luvulla kokenut, eikä EU ole tietyiltä osin yksipuolisilla vaatimuksillaan Venäjää kohtaan ole sitä ollut. Nyt uuden vuosituhaten alkuvuosina tilanne on jo toinen, ja Venäjän valtion suuruuteen ja mahtavuuteen uskoneet voivat olla ennustuksiensa tarkkuuteen hivenen tyytyväisempiä kuin Venäjän lopullista romahdusta ennustaneet.

Kaikesta talouden korostumisesta ja tai ainakin siitä luotujen mielikuvien keskeisyydestä huolimatta näen, että globalisaation myötä myös ihmisten väliset arkipäiväiset kontaktit lisääntyvät valtiollisten ja virallisten kontaktien ohella, vieläpä erittäin suurena määrinä. Tässä työssä niihin ei puututtu näkökulman ollessa pääosin taaksepäin katsova ja ehkä liiallisen valtiokeskeinen, mutta pidemmällä aikavälillä kansainvälisen politiikan valtavirtatutkimuksen ohittamat sangen tavalliselta ja arkipäiväisiltä tuntuvat asiat kuten avioliitot yli kansallisten ja kulttuurirajojen sekä lähtömaihinsa takaisin palaava vierastyövoima tiivistävät vuorovaikutusta ja saattavat omalta osaltaan lisätä yhteisymmärrystä, puhumattakaan erilaisten kansalais- ja ympäristöjärjestöjen sekä Internetin avaamista mahdollisuuksista. Raja-aidat madaltuvat muutenkin kuin vapaakauppasopimuksilla, vaikka talouspuheen hallitsemassa keskustelussa tämä joskus tuntuu unohtuvan.

Jatkossa olisi mielenkiintoista tutkia yksittäisten EU-maiden ja Venäjän välisiä suhteita tapaustutkimuksena ja erityisenä tapauksena Venäjän ja Saksan viimeaikaista energiayhteistyötä. Sen tuloksena kenties rakennettava Itämeren kaasuputki on hyvä esimerkki EU:n jäsenmaiden erilaisista kansallisista lähtökohdista Venäjä-suhteisiin ja lähtökohtien vaikutuksesta EU:n toimintaan muun muassa unionin yhteisen energiapolitiikan muotoutumisessa, puhumattakaan Itämeren ympäristönsuojelullisista näkökohdista. Kaasuputki on herättänyt ristiriitaisen vastaanoton Baltiassa ja Puolassa. Puola on ajanut Venäjästä riippumatonta, monen mielestä tosin epärealistista, energiapolitiikkaluonnostaan. Identiteettipoliittisesti voisi todeta, että kyseiset uudet jäsenet pyrkivät vahvistamaan eurooppalaisuuttaan ottamalla etäisyyttä Venäjään, sillä Puolan suunnitelmassa energian saanti turvattaisiin NATO:n ja EU:n kautta. Sopimusluonnoksessa on jopa NATO-sopimuksen 5. artiklaa vastaava artikla, jonka mukaan jäsenmaat olisivat velvoitettuja auttamaan maata, jonka energiansaanti estyy ”luonnollisista tai poliittisista syistä”.²⁹²

---

²⁹² Dempsey (2006).

Lyhyesti todettuna, energian ja energiapolitiikan tutkimuskentällä on runsaasti tilaa ja kartoittamattomia vesiä eri näkökulmista tehdylle tutkimukselle, siitä pitää huolen energiantuottajien ja -kuluttajien jatkuva ja välttämätön kanssakäyminen.

LÄHDE- JA KIRJALLISUUSLUETTELO

Primaariaineisto:

Euroopan unionin asiakirjat

Euroopan yhteisöjen komissio (2002). *Komission tiedonanto neuvostolle ja Euroopan parlamentille. Loppuraportti vihreästä kirjasta ”Energiahuoltostrategia Euroopalle”.* Bryssel 26.6.2002. KOM(2002) 321 lopullinen.

Euroopan yhteisöjen komissio (2006a). *Komission yksiköiden valmisteluasiakirja. Bulgaria. Seurantakertomus – toukokuu 2006.* SEK (2006) 595. Saatavilla http://ec.europa.eu/enlargement/key_documents/reports_2006_en.htm, haettu 26.09.06.

Euroopan yhteisöjen komissio (2006b). *Komission yksiköiden valmisteluasiakirja. Romania. Seurantakertomus – toukokuu 2006.* SEK (2006) 596. Saatavilla http://ec.europa.eu/enlargement/key_documents/reports_2006_en.htm, haettu 26.09.06.

Euroopan yhteisöjen komissio (2006c). *Vihreä kirja Euroopan strategia kestävän, kilpailukykyisen ja varman energiahuollon turvaamiseksi.* KOM(2006) 105 lopullinen. Bryssel 8.3.2006.

European Commission (1997a). *Communication from the Commission of 23 April 1997 on an overall view of energy policy and actions.* COM(97) 167.

European Commission (1997b). *Partnership and Co-operation Agreement between EU and Russia.* Saatavilla http://europa.eu.int/comm/external_relations/ceeca/pca/index.htm, haettu 21.04.06.

European Commission (2000). *Towards a European Strategy for Energy Supply Security - Green Paper.* COM (2000) 769 final, 29 November 2000.

European Commission (2001a). *Green Paper –Towards a European Strategy for the Security of Energy Supply,* saatavilla http://europa.eu.int/comm/energy_transport/doc/2004_lv_ciep_report_en.pdf, haettu 10.01.2006.

European Commission (2001b). *Green Paper –Towards a European Strategy for the Security of Energy Supply – Technical Document,* saatavilla http://europa.eu.int/comm/energy_transport/doc-technique/doctechlv-en.pdf, haettu 29.09.2005.

European Commission (2001c). *Russia: Country Strategy Paper 2002-2006 & National Indicative Programme 2002-2003 – Russian Federation.* 27.12.2001. Saatavilla http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/csp/index.htm, haettu 30.04.06.

European Commission (2004b). *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on relations with Russia.* COM(2004) 106, 09.02.04.

European Commission (2004a). *The Energy Dialogue between the European Union and the Russian Federation between 2000 and 2004.* Communication from the Commission to the Council and the European Parliament. COM(2004) 777 final, 13 December 2004.

European Commission (2006a). *Annex to the Green Paper. A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy. What is at stake - Background document.* Commission staff working document. SEC (2006) 317/2.

European Commission (2006b). *Commissioner Piebalgs and Minister Bartenstein clarify key points of the EU-Russia gas trade relationship in a letter to the Russian Government.* IP/06/556. 02.05.06. Saatavilla http://ec.europa.eu/commission_barroso/president/focus/eu_russia_en.htm, haettu 26.05.06.

Puheet ja lehtiartikkelit

Barroso José Manuel Durao (2006). Speaking with a common voice: energy policy in the 21st century. Honorary degree ceremony Georgetown University, 9 February 2006. Saatavilla http://europa.eu.int/comm/commission_barroso/president/russia_en.htm#speeches, haettu 09.04.06.

Browne John (2005). Managing Energy Insecurity. Speech presented at the Institute for International Economics Washington, DC, February 23, 2005. Saatavilla <http://www.iie.com/publications/papers/paper.cfm?ResearchID=28>, haettu 29.04.06.

Cheney Richard (2006). Vice President's Remarks at the 2006 Vilnius Conference. Reval Hotel Lietuva, Vilnius, Lithuania. May 4. Saatavilla <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2006/05/20060504-1.html>, haettu 14.05.06.

Ivanov Igor (2001). The New Russian Identity: Innovation and Continuity in Russian Foreign Policy. *The Washington Quarterly* 24(3): 7-13.

Hautala Heidi (2006a). Vihreän eduskuntaryhmän ryhmäpuheenvuoro. PTK 63/2006 vp. 01.06.2006.

Hautala Heidi (2006b). Arvoisa puhemies. Internetpäiväkirjamerkintä 02.06.2006 klo 10.30. Saatavilla <http://www.heidihautala.net>, haettu 03.06.2006.

Lipponen Paavo (2006). Neljän kauppa, s. 80-81. *Suomen kuvalehti* 12.5.2006.

Putin Vladimir (2003a). Speech at Official lunch by President Vladimir V. Putin of Russia and Lyudmila A. Putina on the occasion of the 300th anniversary of St. Petersburg. May 31, 2003, http://www.kremlin.ru/eng/text/speeches/2003/05/31/1949_46509.shtml, haettu 23.01.06.

Putin Vladimir (2003b). Speech at the Energy Conference. June 26. 2003, London, http://www.kremlin.ru/eng/text/speeches/2003/06/26/2301_47812.shtml, haettu 24.01.06.

Putin Vladimir (2003c). Statement on Iraq at a Kremlin Meeting. March 20, 2003. http://www.kremlin.ru/eng/text/speeches/2003/03/20/0000_44225.shtml, haettu 03.02.06.

Putin Vladimir (2004). Address by President Vladimir Putin September 4, 2004. Moscow, Kremlin, http://www.kremlin.ru/eng/speeches/2004/09/04/1958_type82912_76332.shtml, haettu 06.02.06.

Putin Vladimir (2005a). Concluding Remarks at the Ninth St Petersburg International Economic Forum. June 14, 2005, http://www.kremlin.ru/eng/speeches/2005/06/14/1300_type84779_89606.shtml, haettu 03.02.06.

Putin Vladimir (2005b). Annual Address to the Federal Assembly April 25, 2005. http://www.kremlin.ru/eng/speeches/2005/04/25/2031_type70029type82912_87086.shtml, haettu 18.03.07.

Putin Vladimir (2005c). Press Conference following Russian-Mexican Talks. June 21, 2005. Grand Kremlin Palace, http://www.kremlin.ru/eng/speeches/2005/06/21/1848_type82914type82915_90062.shtml, haettu 16.02.06.

Putin Vladimir (2005d) Interview with FOX News Channel, Washington, September 17, 2005. Saatavilla: http://www.mid.ru/brp_4.nsf/e78a48070f128a7b43256999005bcbb3/2b6cd05079e2cf84c32570820049ae27?OpenDocument, haettu 15.03.06.

Putin Vladimir (2005e). Introductory Remarks at Meeting on Economic Issues. October 26, 2005, The Kremlin, Moscow. Saatavilla http://www.kremlin.ru/eng/text/speeches/2005/10/26/1918_type82913_96207.shtml, haettu 07.03.06.

Putin Vladimir (2005f). Opening Address at the Council for Implementing Priority National Projects, November 29, 2005 Grand Kremlin Palace, Moscow. Saatavilla http://www.kremlin.ru/eng/speeches/2005/11/29/0957_type82912type82913_98249.shtml, haettu 10.05.06.

Putin Vladimir (2005g). Interview with German television channels ARD and ZDF, May 5, 2005. Saatavilla http://www.kremlin.ru/eng/speeches/2005/05/05/2355_type82916_87597.shtml, haettu 06.07.06.

Putin Vladimir (2006a). Written Interview given by President Vladimir Putin to Chinese News Agency Xinhua. March 20, 2006. Saatavilla http://www.kremlin.ru/eng/speeches/2006/03/20/1117_type82914type82916_103264.shtml, haettu 15.04.06.

Putin Vladimir (2006b). Meeting with Russian Journalists Following the Ceremonial Signing of Russian-Chinese Documents March 21, 2006. Beijing. Saatavilla http://www.kremlin.ru/eng/speeches/2006/03/21/1924_type82914type82915_103429.shtml, haettu 17.04.06.

Putin Vladimir (2006c). Annual Address to the Federal Assembly. May 10, 2006 Marble Hall, the Kremlin, Moscow. Saatavilla

http://www.kremlin.ru/eng/speeches/2006/05/10/1823_type70029type82912_105566.shtml, haettu 14.05.06.

Putin Vladimir (2006d). Speech at Meeting with the G8 Energy Ministers.

March 16, 2006, The Kremlin, Moscow. Saatavilla

http://www.kremlin.ru/eng/text/speeches/2006/03/16/1302_type82912type82914_103208.shtml, haettu 21.05.06.

Putin Vladimir (2006e). Meeting with the Representatives of the Russian State Television and Radio Broadcasting Company. May 13, 2006 Sochi. Saatavilla

http://www.kremlin.ru/eng/speeches/2006/05/13/1557_type82915type82917type84779_105660.shtml, haettu 21.05.06.

Putin Vladimir (2006f). Lehdistötilaisuus EU-Venäjä huippukokouksessa Sochissa 25.05.06.

MTV3 Kymmenen Uutiset 25.05.06.

Rehn Olli (2005). Values define Europe, not borders. *Financial Times* 04.01.05. Saatavilla

http://europa.eu.int/comm/commission_barroso/rehn/news/pdf/rehn_ft_european_values.pdf, haettu 08.04.06.

Muut

CSCE (1990). *Charter of Paris for a New Europe*. CSCE 1990 Summit. Paris 19–21 November

1990. Saatavilla <http://www.osce.org/item/4047.html>, haettu 10.04.06.

EU Commission (2004). Bilateral Trade Relations – Russia. Updated 10-04. Saatavilla

http://europa.eu.int/comm/trade/issues/bilateral/countries/russia/index_en.htm, haettu 17.04.06.

Gazprom (2005). BASF, E.ON and Gazprom sign agreement on North European Gas Pipeline

through the Baltic. 08.09.05. Saatavilla <http://www.gazprom.ru/eng/news/2005/09/17871.shtml>, haettu 30.04.06.

Mandil Claude (2006). World Energy Perspectives and Consequences for Europe. Esitelmä. FIIA

EU-Presidency Lecture Series. Helsinki, 3 May 2006.

Sekundaariaineisto

Aalto Pami (2004). Venäjän EU-politiikka ja toimijuuden ongelma. *Kosmopolis* 34(4): 47-66.

Aalto Pami (2005). Narratives of European Integration and the EU-Russian Energy Dialogue.

Paper to be presented in the World International Studies Conference, 24-27 August 2005, Istanbul, session TA-06, Wednesday 24 August 0900-1030. First draft.

Aaltola Mika (2003). Suomen ulkopoliittikan kielipelejä: analyysi ulkopoliittikan tutkimuksesta

1970-2003. Tampere: Tampere University Press.

Agnew John & Corbridge Stuart (1995). *Mastering space: hegemony, territory and international political economy*. London: Routledge.

Agnew John (1998). *Geopolitics: re-visioning world politics*. London: Routledge.

Agnew John (2001). The new global economy: time-space compression, geopolitics, and global uneven development. Working Paper No 3. *Center for Globalization and Policy Research, School of Public Policy and Social Research, UCLA*. Saatavilla <http://www.sppsr.ucla.edu/cgpr/docs/workingpaper3.doc>, haettu 08.04.07.

Agnew John (2005). *Hegemony: The New Shape of Global Power*. Philadelphia: Temple University Press.

Agnew John & Coleman Mark (2006). The Problem with Empire in S. Elden and J. Crampton (eds.) *Foucault and Geography*. Aldershot, England: Ashgate, forthcoming. Saatavilla http://www.geog.ucla.edu/people/faculty.php?lid=856&display_one=1&modify=1, haettu 02.08.06.

Agnew John & Ó Tuathail Gearóid (1992). Geopolitics and Discourse: Practical Geopolitical Reasoning and American Foreign Policy. *Political Geography* 11(2): 155-175.

Aleklett Kjell and Campbell Colin J. (2003). The peak and decline of world oil and gas production. *Minerals & Energy* 18: 5-20.

Aleklett Kjell (2005). Testimony on peak oil before the House Subcommittee on Energy and Air Quality. Wednesday, December 7, 2005. Saatavilla <http://energycommerce.house.gov/108/Hearings/12072005hearing1733/Aleklett.pdf#search=%22aleklett%22>, haettu 21.09.06.

Alker R. Hayward (2000). On learning from Wendt. *Review of International Studies* 26: 141–150.

Apunen Osmo (1991). *Kansainvälisen politiikan metodologiset perusteet*. Tampere: Tampereen yliopisto.

Bartlett Bruce (1994). Geoeconomics: The New Mercantalism. *Orbis* 38(2): 293-299.

Baylis John and Smith Steve (eds.) (2001). *The Globalization of World Politics. An Introduction to International Relations* 2nd ed. Oxford: OUP.

Billington James H (2004). *Russia in search of itself*. Washington, D.C: Woodrow Wilson Center.

Blackburn Simon (1996). *Oxford Dictionary of Philosophy*. Oxford: OUP.

Bloomberg (2006). Blair Wants 'Fair Play' Enforced in Gazprom Bid for Centrica. 26.04.06 Saatavilla http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=10000102&sid=aN_QUWuieMuI&refer=uk, haettu 28.04.06.

BP (2005). *Statistical Review of World Energy*. Saatavilla <http://www.bp.com/>, haettu 30.04.2006.

- Brown Chris (2001).** *Understanding International Relations* 2nd ed. London: Palgrave.
- Bugajski Janusz (2004).** *Cold Peace: Russia's New Imperialism*. London: Praeger.
- Bull Hedley (1982).** Civilian Power Europe: A Contradiction in Terms? *Journal of Common Market Studies* 21(2): 149–64.
- Bunge M (2001).** Sociology, Epistemology of, s. 14569-14574. Teoksessa **Smelser Neil J.** and **Baltes Paul B. (eds.).** *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. Oxford: Elsevier.
- Campbell Colin J. (2005).** The End of the First Half of the Age of Oil. Esitelmä. IV International Workshop on oil and gas depletion, 19-20 May 2005, Lisbon, Portugal. Saatavilla: http://www.cge.uevora.pt/aspo2005/abscom/ASPO2005_Lisbon_Campbell.pdf, haettu 21.09.06.
- Caporaso James A., Checkel Jeffrey T. and Jupille Joseph (2003).** Integrating institutions. Rationalism, Constructivism, and the Study of the European Union. *Comparative Political Studies* 36(1): 7-40.
- Cassese Antonio (2001).** *International law*. Oxford: Oxford University Press.
- Chow Edward C. (2004).** Russian pipelines – Back to the future? *Georgetown Journal of International Affairs*. Winter/Spring: 27-33.
- Cooper Robert (2000).** *The Postmodern State and the World Order*. Saatavilla <http://www.demos.co.uk/catalogue/thepostmodernstate/>, haettu 07.04.06.
- Cooper Robert (2002).** The new liberal imperialism. *The Observer* 07.04.02. Saatavilla <http://observer.guardian.co.uk/worldview/story/0,11581,680117,00.html>, haettu 08.04.06.
- Cox Robert W. (1981).** Social Forces, States and World Orders: beyond international relations theory. *Millennium: Journal of International Studies* 10(2): 126–55.
- Daily Telegraph (2006).** Russian gas giant in supply threat. *Telegraph* 20.04.06. Saatavilla <http://www.telegraph.co.uk/money/main.jhtml?xml=/money/2006/04/20/ugazp20.xml&sSheet=/money/2006/04/20/ixcitytop.html>, haettu 27.04.06.
- Delanty Gerard (1997).** *Social science: beyond constructivism and realism*. Buckingham: Open University Press.
- Dempsey Judy (2005).** Schröder gets a pipeline job (and criticism). *International Herald Tribune* 10.12.05. Saatavilla <http://www.iht.com/articles/2005/12/09/business/pipe.php>, haettu 30.04.06.
- Dempsey Judy (2006).** EU urges an energy pact with Russians. *International Herald Tribune*. 09.03.06. Saatavilla <http://www.iht.com/articles/2006/03/08/news/energy.php>, haettu 15.04.07.
- Department of Defense (2006).** *Quadrennial Defence Review*. 06.02.06. Saatavilla <http://www.defenselink.mil/qdr/>, haettu 04.04.06.

- Der Derian James and Shapiro Michael (eds.) (1989).** *International/Intertextual Relations*. New York: Lexington Books.
- Diez Thomas (2005).** Constructing the Self and Changing Others: Reconsidering 'Normative Power Europe'. *Millennium* 33(3): 613-636.
- Eco Umberto (1989).** *Oppineisuuden osoittaminen eli miten tutkielma tehdään*. Tampere: Vastapaino.
- Economist (2006).** From Karl Marx's copybook, s. 10-11. 04.03.06.
- EIA (2005a).** *Russia Country Analysis Brief – February 2005*. Saatavilla <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/russia.html#oilind>, haettu 29.04.2006.
- EIA (2005b).** *Non-Opec Fact Sheet*. Saatavilla http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/topworldtables1_2.htm, haettu 30.04.2006.
- Emerson Michael (2001).** *The Elephant and the Bear – The European Union, Russia and their Near Abroads*. Brussels: CEPS.
- Fay Brian (2000).** *Contemporary Philosophy of Social Science*. Oxford: Blackwell.
- FT (2006a).** Blair rules out blocking Gazprom bid for Centrica. *Financial Times* 25.04.06. Saatavilla <http://www.ft.com/home/europe>, haettu 08.04.07.
- FT (2006b).** Putin hits at European investment 'double standards'. *Financial Times* 27.04.06. Saatavilla <http://news.ft.com/cms/s/484193e0-d61d-11da-8b3a-0000779e2340.html>, haettu 27.04.06.
- Firebaugh Glenn (2006).** *The New Geography of Global Income Inequality*. Cambridge (Mass.), London: Harvard University Press.
- Foucault Michel [1969] (2005).** *Tiedon arkeologia*. Tampere: Vastapaino.
- Foucher Michael (2005).** L'Europe sans frontières ? Esitelmä. The United States and The European Union: Shaping a Common Geo-Strategy ? Session One : Dilemmas and Perspectives for US-EU co-operation. German Marshall Fund. Washington, June 29-30, 2005. Saatavilla <http://www.gmfus.org/doc/Foucher%20paper%20Europe%20sans%20frontieres.pdf>, haettu 03.03.06.
- Freeland Chrystia (2003).** A Falling Tsar. *Financial Times* 01.11.2003.
- Freeland Chrystia (2005).** *Sale of the Century: The Inside Story of the Second Russian Revolution*. London: Little & Brown.
- Fukuyama Francis (1992).** *End of History and the Last Man*. London: Penguin.

- Fukuyama Francis (2006).** After Neoconservatism. *The New York Times Magazine*. February 19: 62-67.
- Gaddy Clifford G. (2007).** As Russia Looks East: Can It Manage Resources, Space, and People? *Gaiko Forum January 2007*. Saatavilla <http://www.brookings.edu/views/articles/200701gaddy.htm>, haettu 08.04.07.
- Gaddy Clifford G. and Hill Fiona (2004).** The Siberian Curse: Does Russia's Geography Doom Its Chances for Market Reform?. *International Affairs: A Russian Journal of World Politics, Diplomacy & International Relations* 50(1): 103-114.
- Gallie Walter Bryce (1956).** Essentially Contested Concepts. *Proceedings of the Aristotelian Society* 56: 167-198.
- Gill Graeme (2006).** A new turn to authoritarian Rule in Russia? *Democratization* 13(1): 58-77.
- Goldman Marshall I. (2004).** *The privatization of Russia: Russian reform goes awry*. London: Routledge.
- Guba Egon G. (ed.) (1990).** *The Paradigm Dialog*. Newbury Park: Sage.
- Gustafson Thane (1999).** *Capitalism Russian-Style*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Guzzini Stefano (2000).** A Reconstruction of Constructivism in International Relations. *European Journal of International Relations*. 6(2): 147–182.
- Guzzini Stefano (2005).** The Concept of Power: A Constructivist Analysis. *Millennium* 33(3): 498-521.
- Harle Vilho (2005).** Towards a Hierarchical International System? Waltz's Structural Theory Revisited. Teoksessa Harle Vilho (ed.). *Towards a Hierarchical International System? THIS Network*. Tampere: University of Tampere, Department of Political Science and International Relations.
- Haukkala Hiski (2001).** *Two Reluctant Regionalizers? The European Union and Russia in Europe's North*. Programme on the Northern Dimension of the CFSP/UPI Working Paper 32/2001. Saatavilla <http://www.upi-fia.fi>, haettu 16.05.06.
- Haukkala Hiski (2005).** *The Relevance of Norms and Values in the EU's Russia Policy*. UPI Working Paper 52. Saatavilla <http://www.upi-fia.fi>, haettu 09.04.06.
- Haraszti Miklós (2004).** Report on Russian media coverage of the Beslan tragedy: Access to information and journalists' working conditions. 16th September 2004. Saatavissa http://www.osce.org/documents/rfm/2004/09/3586_en.pdf, haettu 06.02.06.
- Heffernan Michael (2000).** Balancing visions: comments on Gearoid O'Tuathail's critical geopolitics. *Political Geography* 19(3): 347-352.

Heikkinen Mikko-Pekka (2006). Kiinalaisille Kouvolaan oma kerrostalo. *Helsingin Sanomat* 23.05.06, A5.

Heininen Lassi (ed.) (2002). *Northern borders and security: dimensions for regional cooperation and interdependence.* Turku: Turun kauppakorkeakoulu.

Hoogeveen Femke & Perlot Wilbur (eds.) (2005). *Tomorrow's Mores. The International System, Geopolitical Changes and Energy.* The Hague: Clingendael Institute.

Hopf Ted (1998). The promise of constructivism in international relations theory. *International Security* 23(1): 171-200.

HS (2006a). Tullin kaksoislaskutuksen pulmat Venäjän ja EU:n neuvottelupöytään. 18.04.06. Saatavilla

<http://www.hs.fi/kotimaa/artikkeli/Tullin+kaksoislaskutuksen+pulmat+Ven%C3%A4j%C3%A4n+EU+neuvottelup%C3%B6yt%C3%A4n/1135219565872>, haettu 21.04.06.

HS (2006b). Raakaöljyn hinta käväisi kaikkien aikojen ennätyksessä. *Helsingin Sanomat* 19.04.06, B9.

Humber Yuriy (2006). Stock Market Loses 9% of Value. *Moscow Times* 23.05.06.,1.

Huuskonen Matti (2006). Kouvolaan nousee pikku-Kiina. *Helsingin Sanomat* 24.04.06, A4.

IEA (2002). *Russia Energy Survey 2002.* Paris: IEA.

Iivonen Jyrki & Luukkanen Arto (2006). Onko Venäjän tutkimuksella tulevaisuutta Suomessa? *Tieteessä tapahtuu* 4: 38-44.

Gaddy Clifford G. (2005). The End of Russia's Oil Boom - What Then? *International Affairs: A Russian Journal of World Politics, Diplomacy & International Relations* 51(1): 127-134.

Harle Vilho & Moisio Sami (1999). Poliittisen maantieteen ja kansainvälisten suhteiden rajapinnalla – Näkökulmia suomalaisen geopolitiikan tutkimuksen kehitykseen. *Alue ja Ympäristö* 28(2): 3-21.

Ingram Allan (2001). Alexander Dugin: geopolitics and neo-fascism in post-Soviet Russia. *Political Geography* 20(8): 1029–1051.

Jackson Robert & Sørensen Georg (2003). *Introduction to International Relations: Theories and Approaches* (rev. ed.). Oxford: OUP.

Johnson David (2006). Heat rises as Gazprom stirs Russia-European Union gas tensions. AFP-raportti. *Johnson's Russia List* 2006-100. 30.04.2006.

Joenniemi Pertti (2003). The New St. Petersburg: Trapped in Time? *Alternatives* 28(4): 583-609.

- Jokinen Arja, Juhila Kirsi ja Suoninen Eero (1993).** *Diskurssianalyysin aakkoset*. Vastapaino: Tampere.
- Juhász Antonia (2002).** The Failure of Globalization. *Cambridge Review of International Affairs* 15(3): 407-420.
- Juntunen Alpo (2003).** *Itään vai länteen? Venäjän vaihtoehdot*. Helsinki: Ajatus Kirjat.
- Kagan Kimberly (2006).** Redefining Roman Grand Strategy. *The Journal of Military History* 70(2): 333-362.
- Kaldor Mary (1999).** *New and old wars: organized violence in a global era*. Cambridge: Polity Press.
- Kaldor Mary (2000).** Europe at the Millennium. *Politics* 20(2): 55-62.
- Kankkonen Tom (2005).** *Turkki – Eurooppaa ja Aasiaa*. Helsinki: Edita.
- Karaganov Sergei (2005).** Russia and the International Order, s. 23-44, teoksessa **Lynch Dov (ed.)** *What Russia Sees*. Chaillot paper No. 74. Saatavilla <http://www.iss-eu.org/public/content/chaile.html>, haettu 09.04.06.
- Katzenstein Peter J., Keohane Robert O. and Krasner Stephen D. (1998).** International Organization and the Study of World Politics. *International Organization* 52(4): 645-685.
- Kaveshnikov Nikolay (2003).** *EU-Russia relations: How to overcome the deadlock of mutual misunderstanding?* Iee Document n° 29. Institut d'études européennes Pôle européen Jean Monnet. Saatavilla <http://www.euro.ucl.ac.be>, haettu 10.04.06.
- Stephen D. Krasner (1982).** Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables. *International Organization* 36(2): 185-205.
- Keisala Katja (2004).** *The European Union as an International Actor: Strengths of the European Civilian Power*. Tampere: Tampere University Press.
- Keohane Robert O. (1988).** International Institutions: Two Approaches. *International Studies Quarterly* 32(4): 379-396.
- Kerr David (1995).** The New Eurasianism: the Rise of Geopolitics in Russia's Foreign Policy. *Europe-Asia Studies* 47(6): 977-988.
- Kimmage Daniel (2006).** Turkmenistan-China Pipeline Project Has Far-Reaching Implications. 10.04.06. Radio Free Europe / Radio Liberty Newslines. Saatavilla <http://www.rferl.org/newslines/2006/04/100406.asp>, haettu 15.05.06.
- Korten David C. (1999).** *Maailma yhtiövallan kaaduttua*. Helsinki: Like.
- Korten David C. (2002).** *Maailma yhtiöiden vallassa*. Helsinki: Like.

Kratochwil Friedrich (2006). History, Action and Identity: Revisiting the 'Second' Great Debate and Assessing its Importance for Social Theory. *European Journal of International Relations* 12(1): 5-29.

Kreml (2007). President of Russia, <http://president.kremlin.ru/eng/>, käyty 18.03.2007.

Koskinen Petri (2006). Air China vie Finnairilta asiakkaita. *Talouselämä* 28.04.06. Saatavilla http://www.talouselama.fi/doc.te?f_id=895956, haettu 23.05.06.

Kupchinsky Roman (2005). Russia: Tightening The Screws With Gazprom. 30.08.05. Saatavilla <http://www.rferl.org/featuresarticleprint/2005/08/3b76c49e-607c-4046-86b9-0ceaf0191c39.html>, haettu 17.04.06.

Kuusi Osmo, Smith Hanna ja Tiihonen Paula (toim.) (2007). *Venäjä 2017: Kolme skenaariota.* Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 2/2007.

Käpylä Juha & Mikkola Harri (2005). *Pragmatismi, politiikka ja liberalismi. Johdatusta Richard Rortyn pragmatismiin ja sen suhteeseen politiikan tutkimukseen. Metateoreettinen tarkastelu.* Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

Laffey Mark & Weldes Jutta (2004). Methodological Reflections on Discourse Analysis. *Qualitative Methods* 2(1): 28-30.

Laitinen Kari (1999). *Turvallisuuden todellisuus ja problematiikka: tulkintoja uusista turvallisuuksista kylmän sodan jälkeen.* Tampere: Tampereen yliopisto.

Lapid Yosef (1989). The Third Debate: On the Prospects of International Theory in a Post-Positivist Era. *International Studies Quarterly* 33(3): 235-254.

Larsen Henrik (1997). *Foreign Policy and Discourse Analysis: France, Britain and Europe.* London: Routledge.

Lavrov Sergey (2005). My Years on the East River: Apropos the 60th Anniversary of the Global Organization. *International Affairs: A Russian Journal of World Politics, Diplomacy & International Relations* 51(4): 22-29.

Leijonhielm Jan and Larsson Robert L. (2004). *Russia's Strategic Commodities: Energy and Metals as Security Levers.* Swedish Defence Research Agency. Saatavilla <http://www.foi.se>, haettu 21.04.06.

Lindblom Charles (1959). The Science of Muddling Through. *Public Administration Review* 19: 79-88.

Liulto Kari, Purju Alari ja Itämeri Pekka (2000). *Energizising the Northern Dimension of the European Union - The EU's Northern Dimension and the Energy Sector in the Baltic States and in Russia.* Studies in Industrial Engineering and Management N:o 10. Lappeenranta: Lappeenranta University of Technology.

Liulto Kari (ed.) (2003). *Growing Russian oil shipments in the Baltic Sea: Strategic decision or environmental risk?* Lappeenranta: Lappeenranta University of Technology.

Lobjakas Ahto (2004). Russia: Beslan Hostage Tragedy Leads To Spat With EU. 06.09.04. Radio Free Europe / Radio Liberty Newswire. Saatavilla <http://www.rferl.org/featuresarticle/2004/09/6ea40e08-57e6-4d7c-98d7-65360c989f8d.html>, haettu 07.02.06.

Longworth Philip (2005). *Russia's empires their rise and fall: from prehistory to Putin.* London: John Murray.

LUKOIL (2006). Fact Book 2006. Saatavilla <http://www.lukoil.com/materials/doc/DataBook/DBP/2006/Fact/LUKOIL%20Fact%20Book%20ENG%20-%20General%20info.pdf>, haettu 07.01.07.

Luoma-Aho Mika (2000). Carl Schmitt and the Transformation of the Political Subject. *The European Legacy* 5(5): 703-716.

Luttwak Edward (1976). *The Grand Strategy of the Roman Empire from the first century A.D. to the Third.* Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Luttwak Edward (1999). *Turbo Capitalism: Winners and Losers in the Global Economy.* London: Orion Business, 1999

Makarychev, Andrey S. (2000). Islands of Globalization: Regional Russia and the Outside World. *Center for Security Studies and Conflict Research.* Working Paper No. 2. Zurich.

Makarychev Andrey S. (2005). Russias's discursive construction of Europe and herself: towards new spatial imagery. Draft of the paper to be presented at the conference on "Post-Soviet In/Securities: Theory and Practice", October 7-8, 2005, the Mershon Center of the Ohio State University. Saatavilla: <http://www.mershon.ohio-state.edu/Events/05-06events/hopfconference/MakarychevPaper.pdf>, haettu 01.02.06.

Mandel David (2005). "Managed democracy": Capital and state in Russia. *Debatte: Review of Contemporary German Affairs* 13(2): 117-136.

Mandil Claude (2005). Securing the Russian-European Energy Partnership. Saatavilla http://www.iea.org/dbtw-wpd/Textbase/publications/free_new_Desc.asp?PUBS_ID=1056, haettu 18.03.06.

Manners Ian (2002). Normative Power Europe: A Contradiction in Terms? *Journal of Common Market Studies* 40(2): 235-58.

Manners Ian (2004). Normative Power Europe Reconsidered. CIDEL Workshop. Oslo 22-23 October 2004. From civilian to military power: the European Union at a crossroads? Saatavilla www.arena.uio.no/cidel/WorkshopOsloSecurity/Manners.pdf, haettu 07.04.06.

Marty Dick (2006). *Alleged secret detentions and unlawful inter-state transfers of detainees involving Council of Europe member states.* Council of Europe Parliamentary Assembly. Doc 10957. 12 June 2006. Saatavilla <http://assembly.coe.int/Documents/WorkingDocs/doc06/edoc10957.pdf>, haettu 16.09.06.

Mattern Janice B. (2005). Why 'Soft Power' Isn't So Soft: Representational Force and the Sociolinguistic Construction of Attraction in World Politics. *Millennium* 33(3): 583-612.

MFA (2007). The Ministry of Foreign Affairs of Russia,
http://www.mid.ru/bul_ns_en.nsf/kartaflat/en01, käyty 18.03.07.

Milliken Jennifer (1999). The Study of Discourse in International Relations: A Critique of Research and Methods. *European Journal of International Relations* 5(2): 225–254.

Mingst Karen A. (1999). *Essentials of International Relations*. New York: W. W. Norton.

Mitchell John (2005). *Producer-Consumer Dialogue: What can energy ministers say to one another?* Chatham House Energy Environment and Development Programme. Saatavilla www.chathamhouse.org.uk/eedp, haettu 17.04.06.

Moring Kirsikka (2007). Pinnan alla kuohuu. Ekokatastrofin aiheuttaja vai turvallisuusuhka? Vai elintärkeä energiansaannin turvaaja? Itämeren kaasuputki on mitä poliittisin hanke. *Helsingin Sanomat*, 18.03.07, D6.

Morozov Viatcheslav (2002a). The Discourses of St. Petersburg and the Shaping of a Wider Europe: Territory, Space and Post-Sovereign Politics. Saatavilla <http://www.ciaonet.org/wps/mov02/mov02.pdf>, haettu 05.02.06.

Morozov Viatcheslav (2002b). Human Rights and Foreign Policy Discourse in Today's Russia: Romantic Realism and Securitisation of Identity. Saatavilla <http://www.ciaonet.org/wps/mov03/>, haettu 30.04.06.

Morozov Viatcheslav (2004a). Inside/Outside. Europe and the Boundaries of Russian Political Community. Ponars Working paper 24. Saatavilla: <http://www.csis.org/ruseura/ponars/wp/>, haettu 01.02.06.

Morozov Viatcheslav (2004b). The Forced Choice Between Russia and the West
The Geopolitics of Alienation. Ponars Policy memo. Saatavilla:
<http://www.csis.org/ruseura/ponars/>, haettu 12.05.06.

Morozov Viatcheslav (2005). Russia's Role in a New Europe: The Russian-EU Energy Dialogue. Paper to be presented at the Conference Post-Soviet In/Securities: Theory and Practice. The Mershon Center, Ohio State University October 7–8, 2005.

Mosnews (2005). Russian Electricity Chief Warns of New Power Cuts, Moscow Mayor Outraged. Saatavilla <http://www.mosnews.com/news/2005/11/30/outagewarn.shtml>, haettu 25.05.06.

Navon Emmanuel (2001). The 'third debate' revisited. *Review of International Studies* 27: 611–625.

Neufeld Mark (1991). The reflexive turn in international relations theory. CISS Working Paper # 4. Saatavilla www.yorku.ca/yciss/publications/WP04-Neufeld.pdf, haettu 26.02.06.

- Neumann Iver B (1996).** *Russia and the Idea of Europe*. London: Routledge.
- Neumann Iver B (1999).** *Uses of the other – "The East" in European identity formation*. Manchester: Manchester University Press.
- Neumann Iver B (2002).** Returning Practice to the Linguistic Turn: The Case of Diplomacy. *Millennium* 31(3): 627-651.
- Neumann Iver B (2003).** International Relations as Emergent Bakhtinian Dialogue. *International Studies Review* 5(1): 137-140.
- Niinivaara Susanna (2006).** Putin syytti Eurooppaa epäreiluista energiamarkkinoista. *Helsingin Sanomat* 27.04.06., B3.
- O'Loughlin John and. Talbot Paul F (2005).** Where in the World is Russia? Geopolitical Perceptions and Preferences of Ordinary Russians. *Eurasian Geography and Economics* 46(1): 23-50.
- OECD (2004).** Economic Survey - Russian Federation 2004: Reforming the domestic natural gas market. Saatavilla <http://www.oecd.org/publications>, haettu 01.05.2006.
- Ollus Simon-Erik (2004).** How much oil can Russia produce? – A study in the Russian oil sector. BOFIT Online No. 9. Saatavilla <http://www.bof.fi/bofit/>, haettu 24.05.06.
- Ó Tuathail Gearóid (2002).** Theorizing practical geopolitical reasoning: the case of the United States' response to the war in Bosnia. *Political Geography*. 21(5): 601-628.
- Ó Tuathail Gearóid [1997] (1999).** Geopolitiikan lopussa? – Ajatuksia vuosisadan lopun ongelmallisuudesta. *Alue ja Ympäristö* 28(2): 22-36. Suom. Sami Moisio. Alun perin: At the end of geopolitics? Reflections on a plural problematic at the century's end. *Alternatives: Social Transformation & Humane Governance* 22(1):35-55.
- Ó Tuathail Gearóid (1998).** Postmodern Geopolitics? The Modern Geopolitical Imagination and Beyond, s. 16-38. Teoksessa **Ó Tuathail** and **Dalby Simon**. *Rethinking Geopolitics*. London: Routledge.
- Ó Tuathail Gearóid. (1994).** Problematizing Geopolitics: Survey, Statemanship and Strategy. *Transactions of the Institute of British Geographers*. New Series 19(3): 259-272.
- Page Jeremy (2006).** Putin threatens to divert oil to Far East. *The Times* 27.04.06. Saatavilla <http://www.timesonline.co.uk/article/0,,5-2153486,00.html>, haettu 27.04.06.
- Parker Geoffrey (1998).** *Geopolitics past, present and future*. London: Pinter.
- Parpola Antti ja Åberg Veijo (2004).** *Kaasua! Maakaasu ja Suomi 1974-2004*. Helsinki: Edita.
- Patomäki Heikki and Wight Colin (2000).** After Postpositivism? The Promises of Critical Realism. *International Studies Quarterly* 44: 213-237.

Peltonen Toni (2006). Venäjä-asiantuntija kummaksuu Hautalan puhetta. *Helsingin Sanomat* 03.06.06, A5.

Politkovskaja Anna (2004). *Putinin Venäjä*. Helsinki: Like.

Proskuryakova Liliana N. (2006). How to Deal With NGOs – Part II, Russia. *YaleGlobal*. 3 August 2006. Saatavilla <http://yaleglobal.yale.edu/display.article?id=7915>, haettu 04.08.06.

Prozorov Sergei (2004). *The Russian Northwestern Federal District and the EU's Northern Dimension. The Emergence of a new Political Subject and its Implications for EU-Russian Regional Cooperation*. DIIS Working Paper 2004: 4. Saatavilla <http://www.diis.dk>, haettu 16.05.06.

Pursiainen Christer (1999). International Security Regimes: OSCE and Chechnya, s. 109-169. Teoksessa **Hopf Ted (ed.)**, *Understandings of Russian Foreign Policy*. University Park (Pa.): Pennsylvania State University Press.

Pynnöniemi Katri (2005). *International transport corridors at the conjunction of geography and politics in Russia*. UPI Working Papers 53. Saatavilla <http://www.upi-fiia.fi>, haettu 15.04.06.

Reinhardt Mark (1998). Classless and casteless. *Nation* 266(15): 29-32.

Rettman Andrew (2006). Europeanisation of Russia needed for EU energy security, Piebalgs says. *EUobserver* 28.03.06. Saatavilla <http://euobserver.com/?aid=21252>, haettu 14.05.06.

Rodriguez Francisco and Rodrik Dani (1999). Trade Policy and Economic Growth: A Skeptic's Guide to the Cross-national Evidence. CEPR Discussion Papers 2143. Saatavilla <http://www.cepr.org/pubs/dps/DP2143.asp>, haettu 25.04.06.

Rorty Richard (1992). The pragmatist's progress, s. 89-108. Teoksessa **Eco Umberto**. *Interpretation and overinterpretation*. Cambridge: Cambridge University Press.

Rorty Richard (1999). *Achieving our country: leftist thought in twentieth-century America*. Cambridge (Mass.): Harvard University Press.

Ruggie John Gerard (1993). Territoriality and Beyond: Problematizing Modernity in International Relations. *International Organization*. 47(1): 139-174.

Rutanen Pasi (2006). Sodan ja energiadiplomatian uudet aseet. 29.08.06. Saatavilla <http://www.yle.fi/uutiset/ulkomaat/taustat/id41794.html>, haettu 20.09.06.

Russell Bertrand [1946] (1999). *Länsimaisen filosofian historia 2*. Juva: WSOY.

Ruggie John Gerard (1983). Continuity and Transformation in the World Polity: Towards a Neorealist Synthesis. *World Politics* 35(5): 264-285.

Ruostetsaari Ilkka (1989). *Energiapolitiikan määräytyminen*. Tampere: Tampereen yliopisto.

- Russian Government (2003).** *Summary of the Energy Strategy of Russia for the period of up to 2020.* Saatavilla http://europa.eu.int/comm/energy/russia/presentations/index_en.htm, haettu 30.04.2006.
- Rytövuori-Apunen Helena (2005).** Forget 'Post-Positivist' IR!: The Legacy of IR Theory as the Locus for a Pragmatist Turn. *Cooperation and Conflict* 40(2): 147 - 177.
- Saari Sinikukka (2006).** *Human rights cooperation between Russia and European Intergovernmental organisations: a one-way transference of norms or a mutual process of adaptation?* UPI Working Paper 54. Saatavilla <http://www.upi-fiia.fi>, haettu 09.04.06.
- Sanders Christopher (2000).** *America's Overseas Garrisons. The Leasehold Empire.* Oxford: Oxford University Press.
- Sands David R. (2006).** Researchers peg Putin as a plagiarist over thesis. *The Washington Times* 25.03.06. Saatavilla <http://washingtontimes.com/world/20060324-104106-9971r.htm>, haettu 26.03.06.
- Sawyer Keith R. (2002).** A discourse on discourse: an archeological history of an intellectual concept. *Cultural Studies* 16(3): 433-456.
- Schmidt Matthew (2005).** Is Putin Pursuing a Policy of Eurasianism? *Demokratizatsiya* 13(1): 87-99.
- Schuette, Rolf (2004).** *EU-Russia Relations: Interests and Values – A European Perspective.* Carnegie Papers no. 54. Saatavilla <http://www.carnageendowment.org/pubs>. Haettu 09.04.06.
- Shakleyina Tatyana A. & Bogaturov Aleksei D. (2004).** The Russian Realist school of international relations. *Communist and Post-Communist Studies* 37: 37–51.
- SIPRI (2006).** *SIPRI Yearbook 2006. Armaments, Disarmament and International Security.* Pocket-size Summary Edition. Saatavilla <http://www.sipri.org/contents/publications/pocket/>, haettu 22.04.07.
- Smith Steve (1995).** The Self-Images of a Discipline: A Genealogy of International Relations Theory, s. 1-37. Teoksessa **Booth Ken** and **Smith Steve (eds.)**. *International Relations Theory Today.* Oxford: Polity Press.
- Smith Steve (2003).** Dialogue and the Reinforcement of Orthodoxy in International Relations. *International Studies Review* 5(1): 141-143.
- Smil Vaclav (2003).** *Energy at the Crossroads: Global Perspectives and Uncertainties.* Cambridge (Mass.): MIT Press.
- Solovyev Eduard G. (2004).** Geopolitics in Russia—science or vocation? *Communist and Post-Communist Studies* 37: 85–96.

- Spiridovitsh Seija (2006a).** Venäjän sähkösektorilla lukuisia voimalahankkeita. 13.04.06. Saatavilla <http://www.finpro.fi/fi-FI/Market+Information/Country+Information/Europe/Russia/>, haettu 25.05.06.
- Spiridovitsh Seija (2006b).** Maaraportti Venäjä – helmikuu 2006. Finpro r.y. Saatavilla <http://www.finpro.fi>, haettu 16.02.06.
- Steele Jonathan (2004).** Candid Putin offers praise and blame. *The Guardian* 08.09.04. Saatavilla <http://www.guardian.co.uk/russia/article/0,2763,1299469,00.html>, haettu 06.02.06.
- STT (2006).** Lipponen tuomitsi jyrkästi vihreiden duuma-haukut. 01.06.2006. STT 267.
- Stubb Alexander ja Kemppinen Reijo (2006).** Nizza – oppitunti hallitusten välisistä neuvotteluista, s. 199-216. Teoksessa **Stubb Alexander (toim).** *Marginaalista ytimeen – Suomi Euroopan unionissa 1989-2003*. Helsinki: Tammi.
- Sum Ngai-Ling (2004).** From 'Integral State' to 'Integral World Economic Order': Towards a Neo-Gramscian Cultural International Political Economy. Cultural Political Economy Working Paper Series. Working Paper No. 7. Institute for Advanced Studies in Social and Management Sciences University of Lancaster. Saatavilla <http://www.lancs.ac.uk/ias/polecon/>, haettu 03.03.06.
- Susiluoto Ilmari (2006).** *Takaisin Neuvostoliittoon. Venäläisen huumorin täydellistäminen*. Helsinki: Ajatus Kirjat.
- Sutela Pekka (1998).** The Russian economy in crisis and transition, s. 7-23. Teoksessa *The Road to the Russian Market Economy. Selected Essays, 1993-1998*. Helsinki: Kikimora Publications.
- Sutela Pekka (2005a).** Jatkuuko Venäjän kasvu? *Euro ja talous* 4: 14-22.
- Sutela Pekka (2005b).** Did Putin's reforms catapult Russia to durable growth? BOFIT Online no. 6. 12.5.05. Bank of Finland Institute for Economies in Transition.
- Sutela Pekka (2005c).** EU, Russia and Common Economic Space. BOFIT Online No. 3. 8.2.2005. Bank of Finland Institute for Economies in Transition.
- Tarr David and Thomson Peter (2003).** The Merits of Dual Pricing of Russian Natural Gas. Saatavilla <http://web.worldbank.org/>, haettu 01.05.2006.
- Tuomi Osmo (1996).** *Uusi geopolitiikka. Geopoliittisen perspektiivin soveltuvuus kansainvälisen politiikan tulkintaan maailman ja ajattelutapojen muuttuessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Törnudd Klaus (2005).** *Turvallisuus on oven avaamista: tarinoita nuorille diplomaateille*. Helsinki: Edita.
- Vahl Marius (2001).** *Just Good Friends – The EU-Russian 'Strategic partnership' and the Northern Dimension*. CEPS Working Document No. 166. Saatavilla <http://www.ciaonet.org/wps/vam01/vam01.pdf>, haettu 09.04.06.

- Varadarajan Latha (2004).** Constructivism, identity and neoliberal (in)security. *Review of International Studies* 30: 319-341.
- Virta Kaija (2006).** Venäjä vahvisti otettaan Armenian energiasta. *Helsingin Sanomat* 14.04.06, B3.
- VNK (2002).** Valtioneuvoston selvitys toimivallanjaosta Euroopan unionin ja jäsenvaltioiden välillä. E 66/2002 vp.
- VNK (2006).** *Kohti kestäviä valintoja. Kansallisesti ja globaalisti kestävä Suomi.* Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2006. Helsinki: Edita.
- Vuoristo Pekka (2006).** Hautalan Putin-kritiikki kohautti juhlaistuntoa. *Helsingin Sanomat* 02.06.2006, A4.
- Walker R. B. J. (1987).** Realism, Change, and International Political Theory. *International Studies Quarterly* 31(1): 65-86.
- Wæver Ole (1996).** Discourse Analysis as Foreign Policy Theory: The case of Germany and Europe. Saatavilla <http://www.ciaonet.org/wps/wao01/>, haettu 17.03.07.
- Wæver Ole (1999).** The English School's Contribution to the Study of International Relations. Does the English School's Via Media equal the Contemporary Constructivist Middle Ground? Esitelmäluonnos. Prepared for the Panel: A Reconsideration of the English School: Close or Reconvene? At the 24th Annual Conference of the British International Studies Association Manchester Conference Centre (UMIST) December 20th-22nd 1999. Saatavilla <http://www.leeds.ac.uk/polis/englishschool/waever99.doc>, haettu 23.01.06.
- Wæver Ole (2002).** Identity, communities and foreign policy: discourse analysis as foreign policy theory, s. 20-50. Teoksessa **Hansen Lene and Wæver Ole (eds.)**. *European Integration and national identity: The Challenge of the Nordic States*. Routledge: London.
- Wade Robert (2004).** Is Globalization Reducing Poverty and Inequality? *World Development*. 32(4): 567-589.
- Waller Michael (2005).** *Russian politics today*. Manchester: Manchester University Press.
- Wendt Alexander (1992).** Anarchy is what states make of it: the social construction of world politics. *International Organization* 46(2): 391-425.
- Wendt Alexander (1999).** *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- WTO (2005).** *International trade statistics 2005*. Geneva: World Trade Organization.
- YLE (2006a).** Venäjä lisää varustelua Suomen lähistöllä. 28.02.06. Saatavilla http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=215361&search=ven%E4j%E4%20asevoim*. Haettu 20.04.06.

YLE (2006b). Venäjän rajoille uusi ajoneuvomaksu. Saatavilla
<http://www.yle.fi/uutiset/haku.php?action=page&id=218882&search=ajoneuvomaksu>. Haettu
22.04.06.

YLE (2006c). Raakaöljyn hinta kävi 70 dollarissa. 17.04.06. Saatavilla
<http://www.yle.fi/uutiset/vasen/id32388.html>. Haettu 17.04.06.

Zykova Tatiana (2006). Russia's oil and gas interests spread all across the world today. Saatavilla
<http://www.transneft.ru/press/Default.asp?LANG=EN&ATYPE=9&ID=10562>, haettu 24.04.06.

Zakaria Fareed (1997). The Rise of Illiberal Democracy. *Foreign Affairs* 76(6): 22-43.